

DİÇOD

DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Interdisciplinary Research on Children's Rights

Yıl / Year 1 Sayı / Issue 1

Mart / March 2021

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
ÇOCUK HAKLARI
ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

DİSİPLİNERARASI ÇOCUK HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Interdisciplinary Research on Children's Rights

DERGİNİN SAHİBİ

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

EDİTÖRLER KURULU

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Gonca ULUDAĞ

YAYIN EDİTÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Gonca ULUDAĞ

Arş. Gör. Abdullah DİRİKOÇ

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ÇALIŞ

KAPAK TASARIMI

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Selma KARATEPE	Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖNEN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Prof. Dr. Önder KUTLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Belma TUĞRUL	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. S. Erhan DEVECİ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sema KUĞUOĞLU	Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. Özge METİN ASLAN	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Seydi Ahmet SATICI	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Yalçın KANBAY	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ KURTULUŞ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ERİKLİ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Seda ÇARIKÇI	Milli Eğitim Bakanlığı

Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

İletişim: dicod.editor@gmail.com

Cilt: 1 Sayı: 1

ISSN: 2757-9107

YAYIN POLİTİKASI

1. Eğitim, sağlık, hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, iletişim, teknoloji, mimarlık, sanat, spor, iktisat, edebiyat, dil başta olmak üzere çocuk hakları ve çocukluk kültürü ile ilgili konular derginin kapsamını oluşturmaktadır.
2. Makale değerlendirme sürecinin tüm aşamaları Dergipark sistemi üzerinden yürütülmektedir. Başvuru sürecinden itibaren tüm aşamalarda gerekli belgelerin iletilmesi, yazışmaların sağlanması, bilgilendirmelerin yapılması için tüm taraflar sadece bu sistemden yararlanacaktır.
3. Dergiye gönderilecek aday makaleler için yazarların benzerlik raporlarını aşağıdaki belgelerle birlikte iletmeleri gerekmektedir. Benzerlik oranı %20'den fazla olan çalışmalar herhangi bir işleme gerek kalmaksızın yazara iade edilir.
4. Dergiye gönderilen çalışmalarla ilgili değerlendirme sürecinin başlatılabilmesi için ilk işlem ön incelemenin gerçekleştirilmesidir. Bu incelemede çalışmanın yayın politikasında belirtilen koşulları sağlayıp sağlamadığı belirlenir. Bu aşamadan geçemeyen çalışmalar reddedilir.
5. Dergiye sunulan tüm çalışmalar çift kör hakem sistemi ile değerlendirilir. Hakem değerlendirmelerinin çelişmesi veya yetersiz bulunması halinde Yayın Kurulu ek hakem değerlendirmelerine başvurabilirler.
6. Hakemler tarafından düzeltme istenen çalışmalar, yazarlar tarafından gözden geçirildikten sonra aynı hakemlerin incelemesine yeniden sunulur. Bu aşamada hakemler tarafından yeterli bulunmayan çalışmalar reddedilir.
7. Dergide yayımlanacak çalışmalarla ilgili nihai karar Yayın Kuruluna aittir.
8. Makale değerlendirme süreci en fazla iki ayda tamamlanır.

ALAN EDITÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇIKRIKÇI	Hukuk
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇIKRIKÇI	Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI	Politika
Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI	Yönetim
Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY	Edebiyat
Dr. Öğr. Üyesi Hilal ŞAHİN	Tarih
Doç. Dr. Elif MAMUR YILMAZ	Sanat
Dr. Öğr. Üyesi Binnur YILDIRIM HACIBRAHİMOĞLU	Özel Eğitim
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU	Okul Öncesi Eğitim
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU	Çocuk Gelişimi
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ	Sanat Eğitimi
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ÇALIŞ	Sosyal Hizmet
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan ABDÜLSELAM	Medya
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan ABDÜLSELAM	Teknoloji
Doç. Dr. Fadime ÜSTÜNER TOP Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ	Sağlık
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Hürrem SÜNNEY	Felsefe
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ÇALIŞ	Sosyoloji
Dr. Öğr. Üyesi Berkan ŞAHİN	Psikoloji
Doç. Dr. Levent MEMİŞ	Kentleşme ve Çevre

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Azize Serap Tuncer

Doç. Dr. Aliye Bulut

Doç. Dr. Filiz Emimi Tufan

Doç. Dr. Mustafa Kocaoğlu

Doç. Dr. Salih Dursun

Dr. Öğr. Üyesi Esmeray Alacadağlı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Reşit Sevinç

Dr. Öğr. Üyesi Merve Ergüney

Dr. Öğr. Üyesi Nihan Feyman Gök

Dr. Öğr. Üyesi Soner Akın

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Seda Çavuş

Dr. Sevi Kent Kükürtçü

İÇİNDEKİLER

Kanada (Alberta Eyaleti) Çocuk Ombudsmanlığı’nın Çocuk Hakları Üzerindeki Rolü ve Önemi	
Betül Ateş.....	8-25
Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Katılım Hakkı Farkındalıklarının İncelenmesi	
Aylin Sop & Zeynep Topcu Bilir.....	26-45
Sosyal Medya, Aile ve Çocuk Etkileşiminin Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi	
Hülya Tokuç & Veli Duyan.....	46-66
Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Yapım Sürecine Etkisi: Çocuk Vakfı Örneği	
Zeynep Karatay.....	67-82
COVID-19 Pandemisinin Çalışan Çocuklara Olası Etkisi	
Çağla Yiğitbaş & Mahmut Koçak & Çağla Yaman.....	83-92

CONTENTS

The Role and Importance of Canadian(State of Alberta) Children's Ombudsman on Children's Rights	
Betül Ateş.....	8-25
Investigating The Awareness of University Students Towards Child Participation Right	
Aylin Sop & Zeynep Topcu Bilir.....	26-45
Investigation of Social Media, Family and Child Interaction in the Context of Children’s Rights	
Hülya Tokuç & Veli Duyan.....	46-66
The Effect of Non-Governmental Organizations on the Policy Making Process: The Case of the Çocuk Vakfi	
Zeynep Karatay.....	67-82
Possible impact of the COVID-19 Pandemic on Working Children	
Çağla Yiğitbaş & Mahmut Koçak & Çağla Yaman.....	83-92

SUNUŞ

Çocuk ve çocukluk kavramlarına tarihin ilk dönemlerinden Ortaçağ dönemi sonlarına doğru özel bir önem verilmemiştir. Bu nedenle çocuklar birçok konuda yetişkinlerle bir tutulmuş, kendilerine has özellikleri ve ihtiyaçları olduğu pek kabul görmemiştir. Hatta çeşitli toplumlarda çocukluk üretime katkı sağlamadığı için bir an önce yetişkinliğe ulaşması beklenen gereksiz bir dönem olarak görülmüş ve bu anlamda geçiştirilmiştir. Çocuklarla ilgili toplumsal ve hukuksal pratikler de bu yönde şekillenmiştir. Çocuklara yönelik kurumların, hukuksal düzenlemelerin, felsefi ve sosyolojik düşüncenin gelişmesi ancak Rönesans ve Aydınlanma dönemleri ile başlamıştır. Kapitalist üretim düzeni ise çocukluğu “neslin devamını sağlayacak ve iş yükünü alacak cemaatin bir parçası” olarak görüldüğü durumdan bireylerin “sevgi nesnesi” olmaya terfi ettirmiş bir mucit olarak rol oynamıştır. Böylelikle kapitalizm “çocukluğun statüsünün” önceki dönemlere nazaran iyileşmesinde görece bir etkiye sahip olmuştur. Nitekim bu terfi ediş, varsıl ailelerinin çocukları ile sınırlı kalmış; yoksul ailelerin çocukları ise kapitalist üretim sisteminin emeğinden sınırsız bir şekilde faydalandığı ucuz iş gücü olarak sömürünün ve istismarın her türlüşüne maruz kalmışlardır.

Kapitalizmin çocukluk kavramında yarattığı bu çelişki günümüzde son bulmuş değildir. Özellikle küreselleşme süreci ile birlikte yeni bir ivme kazanan bu düzen değişik toplumsal kesimlere ait çocukları farklı biçimlerde etkileyerek “çocukluğu” her açıdan “kuşatma” altına almıştır. Varsıl ya da yoksul çocuklar öyle ya da böyle bu kuşatmanın içindedirler. Küreselleşme ekonomik sosyal ve siyasal birçok alanı ve kesimi etkileyip dönüştürdüğü gibi, çocukluğun yaşanış ve toplumlar tarafından algılanış biçimini de değiştirmektedir. Baş döndürücü bir hızla ilerleyen bu süreç çocukların öteden beri maruz kaldıkları mağduriyetleri hem derinleştirip hem de yanlarına yenilerini katarken yaşamın özel bir dönemi olarak kabul edilen çocukluğu da “görünmeze ve hissedilmeze” doğru savurmaktadır. Böyle bir yabancılaşma kuşkusuz tüm toplumları hiç de istenmeyen sonuçlarla yüzleştirecek gibi görünmektedir. Örneğin günümüzde gittikçe tırmanan şiddet, yalnızlık ve bencilleşmenin sebebinin kaybolan çocuklukta aramak pekâlâ mümkün görünmektedir. Oysa ki bugün çocukluk gittikçe artan binbir türlü hak ihlalleri karşısında büyük tehlike altındadır ve neredeyse can çekişmektedir.

Bu bakımdan çocukluk üzerinde hiç olmadığı kadar düşünmemiz, hiç olmadığı kadar soru ve çözüm üretmemiz gerekmektedir. Çocukluk nereye doğru gitmektedir? Çocukluğunu yitirmiş bir toplum hangi risklerle karşı karşıyadır? Çocukluğu niçin kurtarmalıyız? Çocukluğu nasıl yaşatmalıyız? Bu ve bunun gibi sayısız soruların sorulması sorunların çözüme kavuşturulması açısından kaçınılmazdır. Bu konuda doğru soruların sorulması ve çözümlerin sunulması konusunda akademiye büyük görevler düşmektedir. Sorunun büyüklüğü ve karmaşıklığı konunun farklı ama birbirini tanıyan disiplinler tarafından ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk başlı başına bir “çocukluk ve çocuk hakları” akademik alanının oluşmasını gerektirmektedir. Disiplinlerarası Çocuk Hakları Dergisi (DİÇOD) ise bu gereklilik doğrultusunda yayın hayatına başlamıştır. Bu anlamda derginin temel amacı çocuk haklarını da kapsayan çocukluk kavramına başta tarihsel, felsefi, edebi, sanatsal, sosyolojik, hukuki, politik olmak üzere birçok açıdan yaklaşmak ve sorunları geniş bir şekilde açıklayıp çözümleri kapsayıcı olarak ortaya koyabilmektir.

Dergimize alışmaları ve hakemlikleri ile katkı yapan tüm akademisyen ve araştırmacılar, dergiyi yayına hazırlayan ekibimize teşekkürlerimi sunar, derginin konuya ilgi duyan herkes için yararlı olmasını dilerim.

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IşIKçI

Giresun niversitesi
ocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Kanada (Alberta Eyaleti) Çocuk Ombudsmanlığı'nın Çocuk Hakları Üzerindeki Rolü ve Önemi**

Betül ATEŞ¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 15/12/2020

Makale Kabul Tarihi : 14/02/2021

Anahtar Kelimeler:

Çocuk Hakları, Çocuk Ombudsmanlığı, Kanada

ÖZET

Çeşitli ombudsmanlık modellerinden birisi olan çocuk ombudsmanlığı, çocukların güvenliği ve refahından sorumlu olan ve onlar adına savunuculuk görevini yerine getiren bağımsız bir devlet otoritesidir. Çocuk ombudsmanlığı dünyada 1980'li yıllarda itibaren yaygınlaşmaya başlamış olup pek çok ülke tarafından da benimsenmiştir. İlk olarak Norveç'te, ikinci olarak ise Kanada'da oluşturulmuştur.

Bu çalışmada da Kanada Çocuk Ombudsmanlığı modelinin işlevlerinin ve bu modelin öne çıkan niteliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusundaki bulgular, literatür taraması ve doküman analizi yöntemiyle elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgular ise içerik analizi tekniği ile betimlenmiştir. Çalışmanın sonucunda da Kanada Çocuk Ombudsmanlığının geniş organizasyon yapısı ve ayrıntılı inceleme çalışmaları ile başarılı faaliyetler yürüttüğü kanısına varılmıştır.

The Role and Importance of Canadian(State of Alberta) Children's Ombudsman on Children's Rights

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 15/12/2020

Accepted Date : 14/02/2021

Keywords:

Child Rights, Child Ombudsman, Canada

ABSTRACT

The ombudsman for children, one of the various ombudsman models, is an independent state authority that is responsible for the safety and welfare of children and that advocates children's rights. The ombudsman for children has been found global acceptance from 1980s and has been adopted by many countries. The first ombudsman was established in Norway, then the second in Canada.

In this study, it is aimed to reveal and prominent features of the Canadian Children's Ombudsman model. For this purpose, literature review and document analysis were conducted. Obtained data were described by using content analysis. As a result of the study, it was concluded that the Canadian Children's Ombudsman had been carried out successful activities with its wide organizational structure and detailed studies.

*Bu makale Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Yasemin Mamur Işıkcı danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Bilim Uzmanı, atsbetul61@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7260-3287.

1. Giriş

Ombudsmanlık, yönetim tarafından uygulanan eylem, işlem ve davranışların hukuki ve yerindelik denetimini yapan ve bu denetim sonucu aykırı bulunduğu işlemlerin geri alınması, kaldırılması ve oluşan zararın giderilmesi için öneriler sunan bağımsız ve tarafsız bir denetim birimidir (Erhürman, 2000). Ombudsmanlığın farklı türleri bulunmakla birlikte bunlardan birisi de çocuk ombudsmanlığıdır. Çocuk ombudsmanlığı, çocukların en yüksek yararını gözeterek onların karşılaştığı tüm problemleri araştırma ve inceleme sonucu gideren, bu sorunlara karşı koruyucu tedbirler alan ve çocukların hak ve menfaatlerinin geliştirilmesi adına karar mekanizmalarına etki eden özel bir yapıdır. Çocuk haklarının daha geniş perspektiften ele alınmasında önemli rol oynayan bu yapının varlığı her çağda ve her toplumda ihtiyacı hissedilen bir durum olmuştur.

Çocuk ombudsmanlığı modeli ilk kez 1981 yılında Norveç'te kurulmuştur. Daha sonra Kanada, Costa Rica, Avusturya, Yeni Zelanda, İsveç, Finlandiya gibi ülkeler tarafından da kabul görmüş ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede uygulanmaya başlamıştır. İfade edilen ülkelerden Norveç (Mamur Işıkcı ve İnce, 2018), İsveç (Mamur Işıkcı ve Kırça Kurt, 2018) ve Finlandiya (Kırça Kurt ve Mamur Işıkcı, 2018) ülkelerinin bu modelleri çalışılmış olup ayrıca Kanada Çocuk Ombudsmanlığı da çalışılmaya değer görülmüştür. Ayrıca çocuk ombudsmanlığının ikinci olarak kurulduğu Kanada günümüzde çocukların sağlığı, eğitimi, sosyal olarak korunması ve onlar adına yapılan sosyal harcama vb. göstergeler ve ülkenin uluslararası dokümanlardaki sıralamaları ile üst düzeylerde seyretmektedir. Bu çalışma ile de Kanada Çocuk Ombudsmanlığı modelinin ve öne çıkan özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Literatür taraması ve doküman analizi ile elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. 30 yılı aşkın süredir hizmet sunan Kanada Çocuk Ombudsmanlığının çocuk haklarına geniş bir perspektiften yaklaştığı ve detaylı araştırmalar yaparak başarılı şekilde faaliyet gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak Kanada'daki çocukların mevcut durumu ve ülkenin çocuk mevzuatı ve yönetsel faaliyetleri ifade edilecek olup ardında Kanada Çocuk Ombudsmanlığının rolü ve çocuk hakları ve refahı için sunduğu hizmetler ayrıntılı şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Çocuk Ombudsmanlığı Kavramı

Yasama organı tarafından atanan, idarenin eylem ve işlemlerini denetleyen ve Türkçe diline “Kamu Denetçisi” olarak çevrilen ombudsmanlık (Avşar, 1999) türlerinden birisi de çocuk ombudsmanlığıdır. Çocuk ombudsmanlığı; geleceğin teminatı olan ve yaşanan toplumlarda en hassas ve savunmasız kesimi ifade eden çocukların haklarının gözetilmesi ve genişletilmesini öngören, çocukların şiddet, istismar ve ihmal gibi maruz kaldıkları her türlü problemleri araştırma ve inceleme sonucu gideren ve bu olumsuz durumların oluşmasını önleyecek tedbirlerin alınmasını sağlayan özel bir denetim birimidir.

Çocuk ombudsmanlıklarının temel amacı, çocuk haklarını güvence altına alarak bu hakların gelişimini sağlamaktır. Bu anlamda çocuk ombudsmanlığının başlıca görevleri; çocuk haklarının yaygınlığını arttırmak, denetimini sağlamak ve ulaşılan sonuçları rapor halinde yayınlamak olarak sıralanabilir (Boyalı ve Gündoğdu, 2018). Bu kurumlar çocukların katılım haklarını güçlendirmekle birlikte çocukları etkileyen politika ve yasa yapıcıların kararlarına katkı sunmakta ve çocukların haklarını, menfaatlerini ve refahını arttırmak amacıyla aracılık görevi de görmektedir. “Diğer yandan bu yönleri ile hem çocuk haklarının topluma tanıtılmasında hem de bu hakların “değer” olarak içselleştirilmesinde ve yaşam pratiklerine aktarılmasında büyük rol oynamaktadırlar” (Mamur Işıkcı ve İnce, 2018: 70). Ayrıca çocukların şikâyet, talep ve ihtiyaçlarını direkt olarak bildirebilmeleri ve kurumlar ile doğrudan irtibat sağlayabilmeleri çocuk ombudsmanlığını anlamlı kılmaktadır (Mamur Işıkcı, 2016). Bu bağlamda çocuk ombudsmanlıklarının açık, net olması ve rahatlıkla ulaşılabilir

konumda bulunması da çocukların şikâyetçi oldukları konuları bildirmeleri açısından oldukça önemli görülmektedir.

Çocuk haklarının savunucusu niteliğini taşıyan çocuk ombudsmanlığının önemi artmakla birlikte Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHDS) gereği sistem birçok ülke tarafından benimsenmiş ve dünya çapında yaygınlaşmaya başlamıştır (Şahin, 2015). Çocuk ombudsmanlığı, ilk kez 1981 yılında Norveç'te "Çocuk Ombudsmanlığı" ismiyle kurulmuştur. İkinci olarak 1987'de Kanada ve Costa Rica'da oluşturulmuştur. 1989 yılında ise Avusturya ve Yeni Zelanda'da çocuklar için ombudsmanlık birimleri kurulmuştur. 1993 yılında İsveç'te, 1994 yılında Danimarka'da, 1995 yılında İzlanda'da, 1996 yılında İspanya'da ve 1997 yılında Belçika'da kurum yönetim bünyesine eklenmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile yapılan işbirliği çerçevesinde 1998 yılında Rusya'daki beş şehirde çocuk ombudsmanlığı oluşturulmuş ve 1999 yılında da Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nde bu kurum idari sisteme dâhil edilmiştir. Dalga dalga yayılım gösteren çocuk ombudsmanlığı yıllar itibarıyla farklı ülkelerce benimsenmeye devam etmiştir. Nitekim 2000 yılında Fransa'da, 2001 yılında İrlanda'da ve İtalya'da kurumlar uygulanmaya başlamıştır (UNICEF, 2001).

Çocuk ombudsmanlığı, Finlandiya'da 2004 yılında çıkarılan yasa ile (www.lapsiasia.fi/) ve yine aynı yıl içerisinde İngiltere'de çocuk haklarını denetleyen bir mekanizma olarak hayata geçirilmiştir (www.childrenscommissioner.gov.uk). 2011 yılında ise Hollanda'da çocuk ombudsmanlığı bağımsız bir birim olarak faaliyete geçmiştir (www.dekinderombudsman.nl/). Tüm bunlara ek olarak 1997 yılında Norveç'te yapılan bir toplantıda çocuk haklarının geliştirilmesini ve korunmasını kolaylaştırmak amacıyla Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı (ENOC) oluşturulmuştur (enoc.eu/?page_id=2316). Görüldüğü üzere çocuk ombudsmanlığı, çok yeni ortaya çıkmış ve gittikçe yaygınlık kazanmaya devam eden bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk ombudsmanlığına sahip ülkeler ifade edilmekle birlikte bu ülkeler arasından seçilen Kanada Çocuk Ombudsmanlığı ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Sözü edilen ülkeler arasında Norveç, Finlandiya ve İsveç Çocuk Ombudsmanlıkları çalışılmış olup bu alanda öne çıkan diğer bir ülke olan Kanada modelinin literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır.

3. Genel Olarak Kanada

Kanada, Kuzey Amerika kıtasının en kuzeyinde yer alan ve 9,98 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile dünyanın en büyük ikinci ülkesi konumundadır. Başkenti Ottawa olan Kanada, 10 eyalet (Britanya Kolumbiyası, Alberta, Saskatchewan, Manitoba, Ontario, Québec, New Brunswick, Prens Edward Adası, Yeni İskoçya ve Newfoundland & Labrador) ve üç bölgeden (Yukon, Kuzeybatı Toprakları, Nunavut) oluşan federal bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda Kanada parlamenter demokrasi ve anayasal monarşi ile yönetilen bir federasyondur (Wikipedia, 2019). Kanada'nın 2020 yılı nüfusu ise yaklaşık olarak 38,01 milyon olarak açıklanmıştır (Statista, 2020).

Şekil 1: Kanada Haritası **

Kaynak: (04/02/2020 tarihinde <https://www.bogaziciedu.com/kanada/> adresinden ulaşılmıştır).

Kanada federal devletinin yasama organı, Senato (The Senate) ve Avamlar Kamarası (The House of Commons Shall) olmak üzere çift meclisli bir parlamentoya sahiptir. Senato üyeleri ülkenin eyalet ve bölgelerinin parlamenterleri arasından tayin edilirken, Avamlar Kamarası üyeleri beş yıllık süreyle ülke genelinde yapılan seçimle iş başına gelmektedir (Canadian Constitution, 1867).

Kanada devletinin yürütme yetkisi Kraliçe ve Bakanlar Kurulu tarafından ortak kullanılmaktadır. Federal devletin başkanı Kanada Kraliçesi II. Elizabeth ve Kraliçenin Kanada'daki temsilcisi ise Genel Vali'dir. Fakat hem Kraliçe hem de Genel Vali çok az yetkilere sahip sembolik yöneticilerdir ve hemen her zaman hükümet başkanı tavsiyeleri doğrultusunda hareket ederler (Wikipedia, 2019). Asıl yürütme erki seçimle göreve gelen başbakan ve onun seçtiği bakanlardan oluşan "federal kabine" tarafından kullanılmaktadır (Kılınç, t.y.). Federal kabine bir başbakan ve eyaletlerin hükümet bakanlıklarından meydana gelen 33 bakanlıktan oluşmaktadır. Ayrıca federal hükümet bünyesinde hizmet sunan farklı ajans ve ofislerde bulunmaktadır (www.canada.ca/en/government).

Kanada yönetim yapısı içinde bulunan eyaletler, siyasi özerkliğe sahip olmakla birlikte aynı zamanda federal kabineden farklı olarak yasama, yürütme ve yargı kolları bulunmaktadır. Diğer bir yapı olan bölgeler ise, eyaletlere oranla daha az özerkliğe sahiptir ve çoğunlukla federal hükümet tarafından yönetilmektedir (Wikipedia, 2019).

Yargı organı ise, bağımsız mahkemelerden oluşmakta ve bu görev mahkemeler tarafından yerine getirilmektedir. Her eyalet hem kendi hem de federal yapıyı kapsayan kendi mahkemelerini oluşturmakla yükümlü tutulmuştur. Ayrıca federal hükümet tarafından kurulmuş olan özel mahkemelerde bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, ülkedeki en yüksek yargı mercidir ve federal ve eyalet mahkemelerinden gelen temyiz kararlarını incelemekle yükümlüdür (Özensel, 2012: 63).

Federal devlet; ulusal konularda, örneğin savunma, dışişleri, göçmenlik, bankacılık, ulusal para, uluslararası ticaret, bankacılık, patent, telif hakları ve vergi gibi alanlarda düzenleme yapmakla yetkilidir

** Sol üst köşedeki harita Kanada'nın dünya üzerindeki konumunu, sağ alt köşedeki harita ise Kanada'nın eyalet ve bölgelere ayrılmış siyasi görünüm şeklidir.

(Kılınç, t.y.). Eyaletler de Kanada'nın sosyal programlarının çoğundan (örneğin sağlık sistemi, eğitim ve sosyal refah) sorumludur. On eyaletin eyalet başbakanı tarafından yönetilen seçilmiş yasama kolu vardır, eyalet başbakanları federal başbakanla aynı şekilde seçilirler. Ayrıca her eyaletin federal başbakan tarafından atanan ve Kraliçe'yi temsil eden göstermelik birer vali yardımcısı vardır (Wikipedia, 2019).

Kanada'nın coğrafi konumu ve yönetim yapısı hakkında kısa bir bilgi aktarılmış olup bu başlık altında ülkedeki çocukların genel durumu, ülke genelinde ve eyalet düzeyinde çocuklara yönelik yapılan düzenlemeler ve örgütlenme yapısı açıklanacaktır.

3.1. Kanada'daki Çocukların Mevcut Durumu

2020 yılı verilerine göre Kanada toplam nüfusu içerisinde 0-17 yaş arası çocuk nüfusu 7,25 milyon olarak açıklanmıştır (Statista, 2020). Kanada'nın toplam nüfusu ve çocuk nüfusu ele alındığında 2020 yılında ülkedeki çocuk nüfusu toplam nüfus içinde yaklaşık olarak %19 oranında olmuştur.

UNICEF sağlık verilerine göre 2018 yılında Kanada'da yıllık beş yaş altı çocuk ölüm oranı %5, yeni doğan ölüm oranı ise %3 gibi çok düşük rakamlarda gerçekleşmiştir. Yine 2018 yılı ülkede doğumda beklenen yaşam süresinin %82 oranında olduğu tespit edilmiştir (UNICEF, 2019).

Kanada, kaliteli eğitim alanında da en yüksek refah seviyesine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Nitekim UNICEF raporuna göre 2018 yılında ortaöğrenim öncesi değerler bilinmemekle birlikte ortaöğrenim eğitiminden yoksun kalan çocuk oranı %0 ve lise düzeyinde ise bu oran %8 olarak açıklanmıştır. Böyle bir tabloda ülkedeki çocukların ortaöğrenim eğitimi sonucunda temel asgari seviyede okuma-anlama düzeyinin %89 ve matematik düzeyinin ise %86'lık oranlara vardığı görülmektedir. Ayrıca aynı yıl Kanada'da devlet bütçesinin %12,2'si eğitim harcamaları için ayrılmıştır. Diğer taraftan sosyal koruma ve eşitlik açısından ülkenin genel durumu değerlendirildiğinde ise 2018 yılında yeni doğum yapan tüm annelere ayırım gözetmeksizin nakit para yardımı yapıldığı görülmüştür. Benzer şekilde ülkede sosyal koruma kapsamında bulunan çocuk sayısının oranı ise %39,7 olarak açıklanmıştır (UNICEF, 2019).

Son Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) verilerine göre Kanada'da 2015 yılında ailelere yapılan sosyal yardımların Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) içerisindeki oranı %1,68 olarak açıklanmıştır. 2015 yılı sosyal harcamaların GSYH içindeki ortalama oranı da yaklaşık olarak %2,40 olarak gerçekleşmiş ve Kanada'nın bu oranın altında kaldığı gözlemlenmiştir (OECD, 2019a). Tüm bunlara ek olarak Kanada çocuklu her 10 aileden dokuzuna "Çocuk Para Yardımı" sağlamaktadır. Bu doğrultuda ise Temmuz 2018- Haziran 2019 arasında Kanada hükümeti tarafından erken çocukluk eğitimini ve çocuk bakımını desteklemek adına ülke genelinde yaklaşık 3,7 milyon aileye 24 milyar dolara yakın çocuk yardım ödemesi yapılmıştır (www.canada.ca/en/employment-social-development/news).

OECD son araştırmalarına göre de Kanada'daki çocuk yoksulluğu oranı 2016 yılında %14,2 iken bu değer 2017 yılında 11,6 oranına gerilemiştir 2016 yılı OECD ortalaması %13,1 olarak açıklanmış olup bu haliyle Kanada ortalamaya yakın bir değere sahip olmuştur (OECD, 2019b). 2020 yılı Save the Children Raporu verilerine göre de 2016 yılında Kanada'da 0-19 yaş arası 100.000 nüfus başına çocuk cinayet oranı 0,7 olarak açıklanmıştır. Bu oranın ortalama değeri Avrupa ülkelerinde 1,0, dünyada 3,3 olarak açıklanmıştır ve Kanada bu değerlerin altında bir seyir izlemiştir (Save the Children, 2020).

Save the Children Raporu'na göre Kanada 2020 yılı çocukluk endeksi sıralamasında 180 ülke arasında önceki yıla göre artan bir puanla 28. sırada yer almıştır (Save the Children, 2020). İfade edilen tüm bu veriler ışığında Kanada'nın yüzölçümüne göre nüfusunun az olduğu fakat çocukların korunması ve refahının sağlanmasında iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca çocukların eğitim kalitesinin yüksek bir seviyede seyrettiği ve çocuk sağlığının normal şartların çok üzerinde olduğu görülmektedir.

3.2. Kanada'nın Ulusal ve Uluslararası Çocuk Mevzuatı ve İdari Yapısı

Çocuklara yönelik olarak Kanada'nın uluslararası alanda onayladığı dokümanlarda mevcut bulunmaktadır. Nitekim 1980 tarihli “Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi” (Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction)’ni ilk imzalayan ülkeler arasında bulunan Kanada, sözleşmeyi 1980 yılında imzalamış ve 1983 yılında ise kabul etmiştir. Sözleşmeyle yasa dışı yollarla farklı taraf ülkeye kaçırılan bir çocuğun güvenli bir şekilde iadesinin yapılması amaç edinilmiştir. Bir diğer doküman 1999 tarihli “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması ve Yasaklanmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi” (Convention Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour)’dir. Çocukların ağır şartlar altında çalıştırılmasının önlenmesi adına yapılan bu sözleşmeyi Kanada 2000 yılında imzalamış ve 2001 yılında da onaylamıştır (www.treaty-accord.gc.ca/).

Kanada uluslararası düzeyde çocuk haklarını koruyan ve teşvik eden birçok belgeyi kabul etmekle birlikte bu bağlamda temel olarak kabul gören “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” (ÇHDS)’yi 1990 yılında imzalamış ve 1991 yılında da onaylamıştır. Özellikle bu tarihten itibaren sözleşmeye dayanarak Kanada’da çocukların gelişim ve yaşamlarını etkileyen kararlara katılım haklarını ele alan bazı hukuksal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Nitekim bu doğrultuda Kanada eyaletleri, okullarda ve diğer kurumlarda olmak üzere çocuk haklarını korumak için bir dizi yasalar ve politikalarla çocukların askeri konuşlandırmadan silahlı çatışmalara kadar her anlamda korunmasını taahhüt etmişlerdir (www.unicef.ca). Ayrıca Kanada, ÇHDS’ye ek olarak hazırlanan isteğe bağlı protokolleri de imzalamış ve onaylamıştır.

Kanada federal yapılanmasında çocuklara yönelik olarak 1992 yılında yürürlüğe giren “Çocuklara Özel Ödenekler Yasası” (Children’s Special Allowances Act) ile çocuğun bakımı, eğitimi ve gelişimi için özel ödenek uygulaması hayata geçirilmiştir (Children’s Special Allowances Act, 1992). Yine bu yasal düzenlemeyi destekler nitelikte olarak 2006 yılında “Evrensel Çocuk Bakım Yardımı Yasası” (Universal Child Care Benefit Act) ile çocukların en üst düzeyde bakımının sağlanması için ailelere finansal destek yardımının yapılması amaçlanmıştır (Universal Child Care Benefit Act, 2006).

Kanada federal hükümeti çatısı altında çocuklara dolaylı olarak yer veren “Kanada İstihdam ve Sosyal Kalkınma” (Employment and Social Development Canada) Bölümü bulunmaktadır. Bölüm tüm Kanadalılar için yaşam standardını ve kalitesini arttırmak için çalışmakta ve çocuklarla ilgili olarak da engelli çocuklarda dâhil olmak üzere çocuk yetiştirme maliyetlerine yardımcı olmaktadır (www.canada.ca/en/employment-social-development.html). İstihdam ve Sosyal Kalkınma Bölümü, dört bakan ve dört bakan yardımcısı tarafından yürütülmektedir. Çocuklarla Kanada’nın Ontorio eyaleti Aileler, Çocuklar ve Sosyal Gelişim Bakanı (Canadian Minister of Families, Children and Social Development) ilgilenmektedir. Ayrıca bölüm bünyesinde bulunan Gelir Güvenliği ve Sosyal Kalkınma Şubesi (Income Security and Social Development Branch); çocuklar, aileler, yaşlılar, engelliler ve sosyal zorluk yaşayan herkes için sosyal politika üretmektedir (www.canada.ca/en/employment-social-development/corporate/).

İfade edilen yapılanmanın yanı sıra ülkede Kanada *Çocuk ve Gençlik Savunucuları Konseyi* (Canadian Council of Child and Youth Advocates) bulunmaktadır. Konsey, Kanada’nın dört bir yanından çocuk ve gençlerin haklarının geliştirilmesi ve katılımının sağlanması amacı ile faaliyet gösteren ve ülkede mevcut bulunan çocuk savunucularını kapsayan bir topluluktur. Ayrıca her biri kendi eyaletinde bağımsız ve tarafsız şekilde çalışan çocuk ombudsmanları, Konsey aracılığı ile ulusal düzeyde çocuklarla ilgili meselelerin ele alınmasını sağlamaktadırlar (www.cccya.ca).

Konsey, tüm çocuk ve gençlerin haklarının, çıkarlarının ve refahının Kanada topluluklarında ve hükümet mevzuatı, politikası, programları ve uygulamalarında değer görmesi amacı ile hareket etmektedir (www.cccya.ca). Bu doğrultuda Konseyin görevleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin mümkün olan en iyi şekilde uygulanmasını teşvik etmek,
- Çocuk hakları için ortak savunuculuğu geliştirmek,

- Her bir konsey üyesinin kendi yasaları uyarınca, eyaletler arasında yer değiştiren çocuk ve ailelere tutarlı, kaliteli savunuculuk hizmetleri için bir çerçeve oluşturmak,
- Bilgi, yöntem ve stratejiler paylaşmak,
- Çocuk ve gençlik hizmetleri sunan diğer hükümetler ile işbirliği içerisinde çalışmak,
- Çocuklar için bağımsız çalışan ofislerin etkin bir şekilde geliştirilmesini sağlamak,
- Dünya çapında çocuk haklarının geliştirilmesine katkıda bulunmak için ulusal ve uluslararası diğer çocuk ve gençlik hizmeti sağlayan kuruluşlarla işbirliği yapmak (www.cccya.ca).

Kanada'nın federal düzeydeki hukuki düzenlemeleri ve yönetsel yapısının ülkedeki çocuk haklarına yönelik olarak sunulan hizmetlerin ve oluşturulan politikaların daha çok aileye destek ve çocuk bakımı için finansal yardım ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır.

Kanada'nın birçok eyaletinde çocukların savunuculuğu görevini sürdürmek amacıyla kurulan çocuk ombudsmanlıklarına rastlamak mümkündür. Bunlar; Alberta'da Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi (Office of the Child and Youth Advocate), Britanya Kolombiyası'nda Çocuk ve Gençlik Temsilcisi (Representative for Children and Youth), Manitoba'da Çocuk Avukatı (Children's Advocate), Yeni Brunswick'de Çocuk ve Gençlik Avukatı (Child and Youth Advocate), Newfoundland ve Labrador'da Çocuk ve Gençlik Avukatı (Child and Youth Advocate), Nunavut'da Çocuk ve Gençlik Temsilcisi (Representative for Children and Youth), Ontario'da İl Çocuk ve Gençlik Avukatı (Provincial Advocate for Children and Youth), Prens Edward Adası'nda Çocuk Komiseri ve Avukatı (Children's Commissioner and Advocate), Saskatchewan'da Çocuk Avukatlık Bürosu (Children's Advocate Office) ve Yukon Bölgesi'nde ise Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi (Child and Youth Advocate Office) adıyla kurulmuşlardır (www.ocya.alberta.ca/adult/publications).

Daha önce bahsedildiği üzere sosyal hizmetlerden daha çok eyalet hükümetleri sorumlu tutulmuştur. Bu nedenledir ki çocuklarla ilgili olarak günümüzde aktif şekilde faaliyet gösteren ve aralarında en köklü geçmişe sahip olan çocuk ombudsmanlığına sahip olması nedeniyle Alberta eyaletinin örgütsel yapısı özel olarak incelenecektir.

3.3. Alberta Eyaleti Yasal Düzenlemeleri ve İdari Yapısı

Alberta eyaleti, Kanada'nın onayladığı uluslararası dokümanlara ve ulusal mevzuat düzenlemelerine ek olarak eyalet düzeyinde çocuklara yer veren birçok yasa da çıkarmıştır. İlk olarak Kanada'nın 1991 yılında kabul ettiği ÇHDS'yi ülkenin federal yapısı gereği eyaletlerinde onaylaması istenmiş ve Alberta bu metni 1999 yılında onaylamıştır (www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/vision-and-mission/).

Alberta eyaleti kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde de birtakım yasal metinler oluşturmuştur. Alberta'da ulusal anlamda çocuklara yönelik ilk yasa 2000 yılında yürürlüğe girmiş ve "Çocuk, Gençlik ve Ailenin Geliştirilmesi Yasası" (Child, Youth and Family Enhancement Act) çıkarılmıştır. Bu yasa ile istismar ve ihmal edilen veya müdahaleye ihtiyaç duyan çocuklara destek sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca yasa çocukların hem ulusal hem uluslararası düzeyde hem de özel olarak evlat edinilmesi ile ilgili hükümleri de içermektedir (Alberta Child, Youth and Family Enhancement Act, 2000). Bu yasaya ek olarak yine aynı yıl "Yetişkin Evlat Edinme Yasası" (Adult Adoption Act) çıkarılmıştır. Bu metin ile yetişkinlerin çocuk evlat edinmesine ilişkin yasal gerekliler ve uygunluk derecesi düzenlenmiştir (Alberta Adult Adoption Act, 2000).

İfade edilen yasal metinlerin yanında çocukların korunmasına ilişkin kanunlarda çıkarılmıştır. Bu doğrultuda 2000 yılında çıkarılan "Aile İçi Şiddete Karşı Koruma Yasası" (Protection Against Family Violence Act) çocuklarla ilgili olarak aile içinde şiddete ve cinsel istismara maruz kalan çocukların korunmasını amaçlamıştır. Bu yasa ile bu durumdaki bir çocuk hakkında mahkemeye koruma yetkisi tanınmış ve ölümle sonuçlanan aile içi şiddet olaylarını inceleyen ve ilgili bakana aile içi şiddetin azaltılması konusunda tavsiye sunan "Aile İçi Şiddet Ölüm İnceleme Komitesi"nin (Violence Death

Review Committee) kurulması esasa bağlanmıştır (Alberta Protection Against Family Violence Act, 2000). Bu yasaya paralel olarak 2000 tarihli “Cinsel İstismar Edilen Çocukları Koruma Yasası” (Protection of Sexually Exploited Children Act) ile cinsel istismara ve sömürüye maruz kalan tüm mağdur çocukların hukukun ve hükümet tarafından ciddiyetle güvenliğinin ve refahının sağlanması hedeflenmiştir (Alberta, Protection of Sexually Exploited Children Act, 2000).

2006 yılında ise “Uyuşturucu Tehlikesi Altındaki Çocuklar Yasası” (Drug-endangered Children Act) yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemede uyuşturucu üretiminde veya yasa dışı uyuşturucu faaliyetlerinde bulunan ve insan ticareti mağduru olan çocukların emniyet altına alınması ve korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir (Alberta Drug-endangered Children Act, 2006).

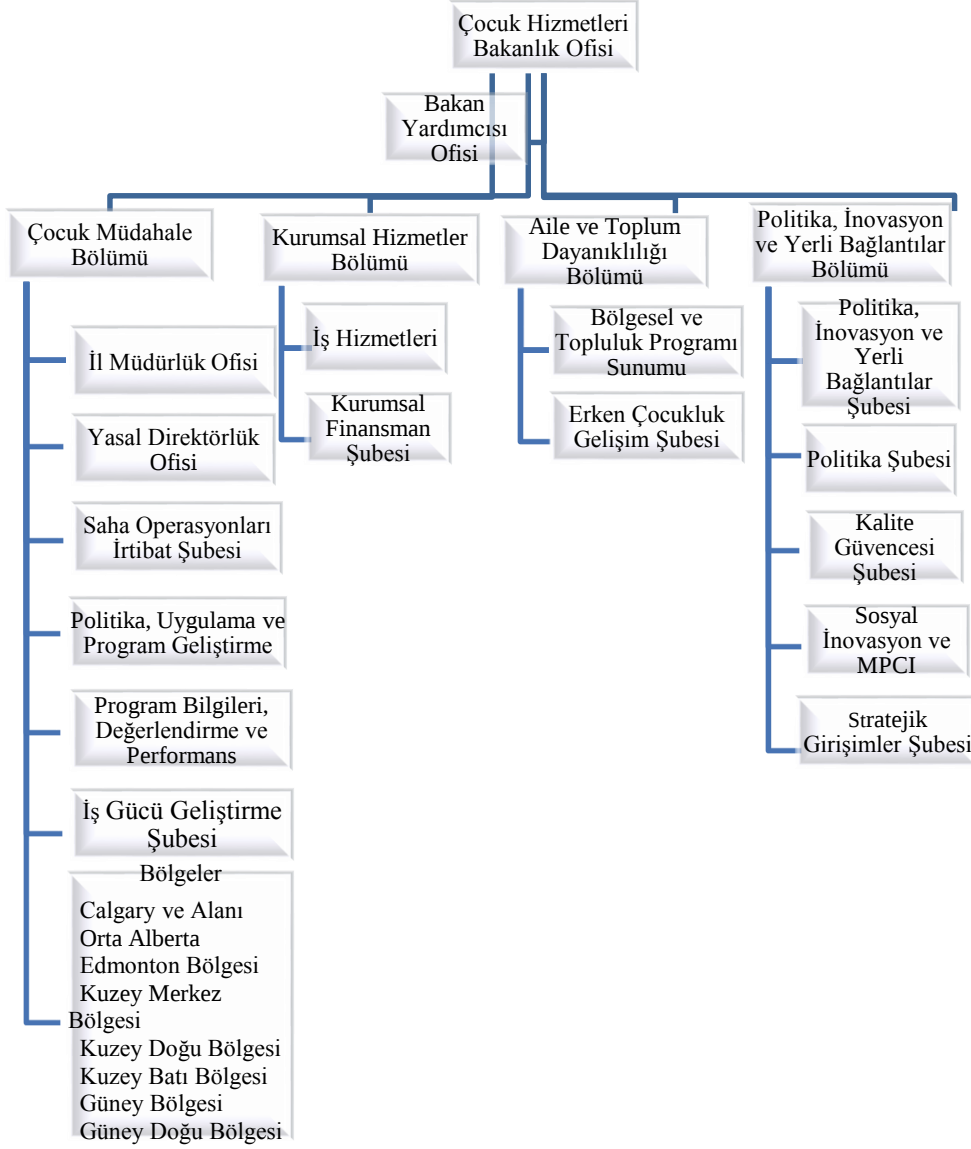
Yine çocuklara yönelik olarak 2003 yılında “Engelli Çocuklara Aile Desteği Yasası” (Family Support for Children with Disabilities Act) çıkarılmıştır. Bu yasa ile engelli çocukların bireysel ihtiyaçlarının giderilmesi ve toplumsal yaşama dâhil edilmesinin kolaylaştırılması adına ailelere destek hizmetlerinin sağlanması amaçlanmıştır (Alberta Family Support for Children with Disabilities Act, 2003). Özel olarak çocuklar adına çıkarılan bir diğer yasal metin olan 2007 tarihli “Çocuk Bakımı Lisans Yasası” (Child Care Licensing Act) ile 13 yaş altındaki çocuklar için oluşturulan bakım programları hukukun düzenlenmiştir (Alberta Child Care Licensing Act, 2007).

Spesifik olarak çocuklara en ayrıntılı şekilde yer veren ve 2013 yılında yürürlüğe konulan “Önce Çocuklar Yasası” (Children First Act) ile çocukların ve gençlerin güvenlik ve emniyetinin sağlanmasından refah, eğitim ve sağlık koşullarının daha da iyileştirilmesine kadar olan hizmet ve programların artırılması ve bu doğrultuda politika araç ve süreçlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Alberta Children First Act, 2013).

Alberta’da çocuklarla ilgili olarak yapılan hukuksal düzenlemeler hakkında politika üretip uygulamaya geçen bir yönetsel yapılanmada mevcuttur. Bu bağlamda üst düzey örgütlenme olarak doğrudan Çocuk Hizmetleri Bakanlığı (Ministry of Children’s Services) ve dolaylı olarak Toplum ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Ministry of Community and Social Services) çocukların korunması ve haklarının geliştirilmesine yönelik faaliyet göstermektedir (www.alberta.ca/ministries.aspx).

Toplum ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bir bakanlık ofisi, bir bakan yardımcılığı ofisi ve beş bölümden oluşmaktadır. Kurum; toplum ve ailelere, engellilere ve gelir durumu yetersiz olan herkese finansal destek sağlamak ve sosyal programlardan yararlanmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca çocuklarla ilgili olarak da, engelli çocuklara aile desteğinin sağlanması ve aile içi şiddetin önlenmesinden sorumludur (www.alberta.ca/community-and-social-services.aspx). *Çocuk Hizmetleri Bakanlığı* örgütlenmesi ise bir bakanlık ofisi, bir bakan yardımcılığı ofisi ile birlikte çalışmaların yürütüldüğü dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler altında da hizmet sunan birçok birim ve ofis bulunmaktadır (www.alberta.ca/childrens-services.aspx).

Şekil 2: Alberta Çocuk Hizmetleri Bakanlığı Organizasyon Şeması

Kaynak: (Alberta Çocuk Hizmetleri Bakanlığı resmi internet sitesindeki bilgilerden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Çocuk Hizmetleri Bakanlığı; çocuk bakımı ve müdahalesi, erken çocukluk gelişimi, evlat edinilme ve çocuk ve gençler için iyileştirmeler yapmak ve hizmet sunmakla görevlidir. Aynı zamanda çocukların sağlıklı ailelerde ve toplumlarda yaşaması için ihtiyaç duydukları araçlara sahip olmalarını sağlamak için çalışmaktadır. Bakanlık tüm bu görev ve sorumlulukları yerine getirirken Kanada

hükümeti; diğer bakanlıklar, liderler ve sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği içerisinde bulunmaktadır (www.alberta.ca/childrens-services.aspx).

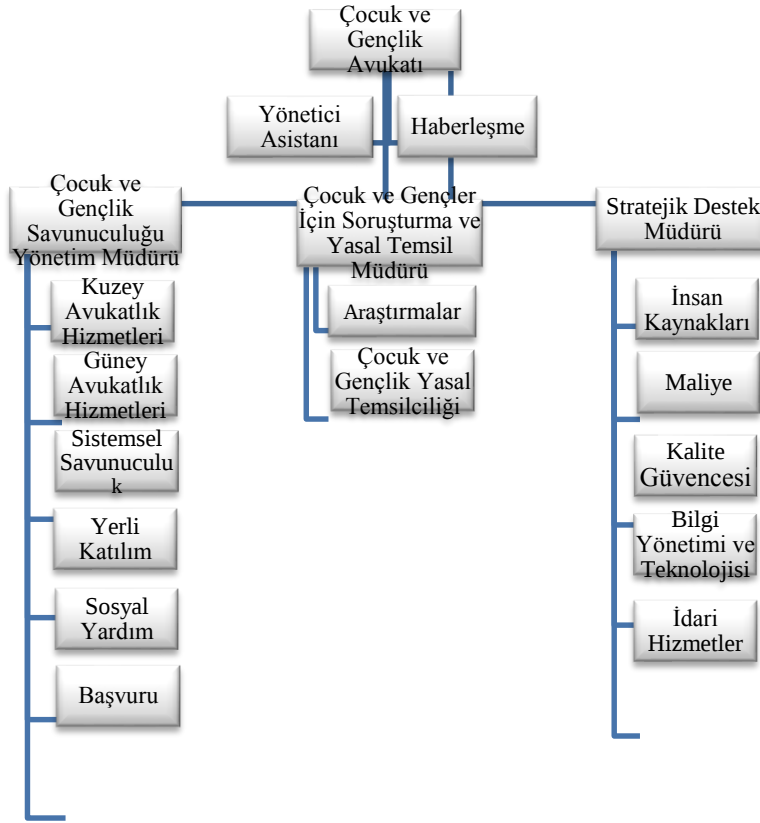
Şekil 2’de ifade edildiği üzere bakanlık çatısı altında bulunan *Çocuk Müdahale Bölümü*, doğrudan çocuk koruma ve refahı ile ilgili hizmetler sunmaktadır. Ayrıca bölüm, bünyesinde bulunan birçok ofis ve birimlerle çalışmalar yürütmekte ve aynı zamanda bakanlığın en önemli parçasını oluşturmaktadır. Bölüm vaka çalışanları yedi bölgede, 17 Yetkilendirilmiş İlk Milletler Ajansı (Delegated First Nations Agencies) aracılığıyla müdahale hizmeti vermektedir. Bu hizmetler bazı temel ilkeler çerçevesinde sunulmaktadır. Bunlar; çocuğun güvenliği ve refahı, çocukların bakım desteği ve denetimi, aile bütünlüğünün korunması, çocuğun eğitimi, sağlığı ve sosyal gelişimi, çocuk ve gençler için sosyal destek olarak sıralanmaktadır (www.alberta.ca/how-child-intervention-works.aspx).

Alberta’da çocukların korunması ve refahının sağlanması adına bakanlık düzeyinde yapılanmanın yanında bir de çocuk ve gençlerin haklarını savunan ve gelişimine öncülük eden ombudsmanlık birimi bulunmaktadır.

4. Alberta Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi

Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi (Office of the Child and Youth Advocate), çocukların korunması ve refahı hizmeti sunan, çocuğun hakları, çıkarları ve görüşleri doğrultusunda hareket edilmesini sağlayan ve çocuk ve gençler adına savunuculuk yapan bağımsız bir denetim organıdır (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/overview/). Alberta Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi (OCYA), ilk 1989 yılında “Çocuk Avukatı Ofisi” (The Office of the Children’s Advocate) adıyla eski Çocuk Refahı Yasası (Child Welfare Act) uyarınca çocuk müdahale hizmeti alan çocuk ve gençler adına savunuculuk görevini yerine getirmek amacıyla kurulmuştur. Daha sonra 2004 yılında bugünkü adını almıştır (www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/background/). 2011 yılında da çocuk ve gençlere daha iyi hizmet sunulması amacıyla “Çocuk ve Gençlik Avukatı Yasası” (Child and Youth Advocate Act) yürürlüğe konulmuştur (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011). Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan Alberta OCYA’nın toplamda 78 personel ile hizmet sunduğu üç departmanlı organizasyon şeması aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 3: Alberta Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi Organizasyon Şeması

Kaynak: (11/02/2020 tarihinde

https://www.ocya.alberta.ca/wpcontent/uploads/2014/08/Org_Chart_May_2019.pdf adresinden ulaşılmıştır).

Çocuk ve Gençlik Savunuculuğu Yönetim Müdürü, Alberta'daki savunmasız çocuk ve gençlerin haklarının, menfaatlerinin ve görüşlerinin dikkate alınmasını ve bu doğrultuda hareket edilmesini sağlamaktadır (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/advocacy/). *Çocuk ve Gençler İçin Soruşturma ve Yasal Temsil Müdürü*, çocuk müdahalesi hizmetlerinin sunumunda çocuk ve gençler için araştırma yapmak üzere avukatlar tayin eder ve avukatların hizmet standartlarını belirler ve onlara ödeme yapar. 2019 yılı itibarıyla Yasal Temsilcilik kadrosunda toplamda 62 avukat çalışmaktadır (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/legal-representation-lrcy/). *Stratejik Destek Müdürü* ise, bölümler arası entegrasyonu ve işbirliğini teşvik eder ve kurumun stratejik yönünü belirler. Ayrıca savunmasız çocuk ve gençlere daha kaliteli hizmet sunulmasını sağlar (www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/strategic-leadership-team/).

4.1. Avukatın Atanması, Görev ve Yetkileri

Çocuk ve Gençlik Avukatı, kanunda belirtilen görev ve sorumlulukları yerine getirmek amacıyla Meclis tavsiyesi üzerine Kraliçe'nin Alberta'daki temsilcisi olan Vali tarafından atanmaktadır. Beş yıllık süreyle göreve getirilmekte ve bu süre sonunda tekrar atanabilmektedir. Yine Meclis tavsiyesi üzerine Vali tarafından görevine son verilebilmektedir. Avukat, yasama meclisinin bir memuru olarak görev yapar ve meclis üyeliği söz konusu değildir. Ayrıca Avukat mevzuat gereği altı ayda bir faaliyetleri hakkında Meclis Başkanı'na rapor sunmakla yükümlüdür (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011).

Çocuk ve Gençlik Avukatı ve ofis çalışanları diğer kamu kurum ve kuruluşlardan emir ve talimat almadan bağımsız olarak çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Avukat görev süresi içerisinde görev ve sorumluluklarını yerine getirirken gerekli herhangi bir yetkili kişinin desteğini isteyebilmektedir. Ayrıca

Çocuk ve Gençlik Avukatı, bir çocuğun veya herhangi birinin başvurusu üzerine olduğu gibi kendi inisiyatifile de harekete geçebilmektedir (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011).

Çocuk ve Gençlik Avukatı, çocuk haklarının korunması, menfaatlerinin gözetilmesi ve görüşlerinin temsil edilmesinden sorumlu tutulmuştur (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011). Bu sorumluluklar kapsamında yerine getirmekle yükümlü olduğu görevler şu şekilde tanımlanmıştır.

- Belirlenen bir hizmetle ilgili bir karara itiraz veya inceleme konusunda çocuk ve gençlere yardımcı olmak,
- Toplumda eğitim yoluyla çocuk haklarını ve refahını, çocuğun çıkarlarını teşvik etmek,
- Çocuklara sağlanan hizmetleri geliştirmek ve bu doğrultuda araştırmalar ve gerekli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- Çocuklar hakkında alınan kararlara katılmak,
- Çocuk haklarına, yararına ve refahına yönelik hükümete bilgi ve tavsiye sunmak (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011),
- Özel hizmet alan bireysel çocuklar ve gençler adına savunuculuk yapmak,
- Yasalar kapsamında hizmet alan çocuk ve gençlerin yasal temsilciliğini yapmak (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/advocacy/).

Tüm bunlara ek olarak bir çocuğun ciddi yaralanması ve ölümü halinde Avukat, ilgili kolluk kuvvetleri işbirliği içerisinde konu ile ilgili zorunlu inceleme başlatmakla da görevlidir (Alberta Child and Youth Advocate Act, 2011).

4.2. Ofise Başvuru ve Kurumun Çalışma Şekli

Çocuğun korunması, haklarının geliştirilmesi ve refahının sağlanmasına yönelik olarak herkes gibi haklarının ihlal edildiğini düşünen bir çocuk da Çocuk ve Gençlik Avukatına başvuru yapabilmektedir. Bu durumda ihtiyacı olduğunda bir çocuk ofis ile doğrudan irtibat sağlayabilmektedir. Ofis ile iletişim kurulabilecek yöntemler; doğrudan yetkili ile görüşmek, telefon veya posta, ücretsiz telefon hattı ve faks olarak belirlenmiştir. Özellikle çocuklar için kriz durumlarında 24 saat hizmet veren tehlike ve çocuk istismar hattı bulunmaktadır (www.ocya.alberta.ca/contact/).

Çocuk ve Gençlik Avukatı ile iletişime geçildiğinde önce ifade edilen konunun kurum kapsamı içerisinde olup olmadığı tespit edildikten sonra çocuk ve genç için bir savunucu (avukat) tayin edilir. Eğer başvurusu alınan çocuk kendini ifade edemiyorsa (örn. bebek veya engelli ise) onun adına ayrıca bir bireysel savunucu sevk edilir. Daha sonra savunucu yedi gün içerisinde konu ile ilgili araştırma yapmaya ve bilgi toplamaya başlar ve inceleme sonuçlarını karar vericilere rapor olarak sunar. Rapor sonucunda müdahale söz konusu olduğunda konu, müzakere yöntemiyle düzeltililebilecek durumda ise arabuluculuk yoluyla nihai bir çözüme kavuşturulur (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/advocacy/). Fakat elde edilen bulgular sonucunda zorunlu inceleme gereken bir durum varsa (çocuğun ciddi yaralanması ve ölümü halinde) cezai ve kamu soruşturmaları dışında zorunlu bir inceleme başlatılır (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/investigations/). Yargıya taşınan konularda da çocukların yasal çıkarlarını korumak ve mahkemede değerlendirilmesini sağlamak amacıyla avukatlar (Çocuk ve Gençlik İçin Yasal Temsilci) bulunmaktadır. Temsilci Çocuk, Gençlik ve Ailenin Geliştirilmesi Yasası veya Cinsel İstismar Edilen Çocukları Koruma Yasası kapsamında yer alan çocuk ve gencin yasal temsilciliği görevini üstlenmektedir (www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/legal-representation-lrcy/). Bu kapsamda bir çocuk veya gencin temsil edilmesi için doğrudan Yasal Temsilciye başvuru yapılabilir ve bir avukat tayin edilmesi istenebilir. En sonunda da tüm sonuçlar bir rapor haline getirilir ve kamuoyuna açıklanır.

Çocuk ve Gençlik Avukatı, Nisan 2019- Mart 2020 arası Yıllık Faaliyet Raporu'na göre, Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi'ne yılda toplam 5093 müracaat yapılmıştır. Bir önceki yıl yapılan bildirimlerin sayısı 4621 olmakla birlikte ofise yapılan başvuruların oranı geçen yıla göre %10'luk bir artış göstermiştir. Başvuruların 2369'i Çocuk ve Gençlik Yasal Temsilcisine, 2724'u ise Bireysel

Araştırma Makalesi

Savunucuya yapılmıştır. Yasal temsil başvurularında ise geçen yıla oranla %13'lük bir artış yaşanmıştır. Ayrıca Bireysel Savunuculuk Hizmetlerine alınan başvuruların yarısı (%50,5) aile üyeleri, koruyucu aileler, vaka çalışanları ve eğitimciler vb. kişiler tarafından yapılmıştır. Geriye kalan %49,5'lik dilimi de çocuk ve gençler oluşturmuştur. Yapılan başvuruların üçte birinden fazlası velayet, erişim ve vesayet ile ilgili konuların içermektedir(Alberta Office of the Child and Youth Advocate, 2020).

Tablo 1: Çocuk ve Gençlik Avukatı Hizmetlerinden Yararlananların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Bireysel Avukatlık Hizmetleri	Yasal Temsil Hizmetleri
0-5	712	776
6-11	787	615
12-17	1311	970
18-21	217	–
22+	75	–
Toplam	3102	2361

Kaynak: (Alberta Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi Yıllık Raporu (2019-2020) bilgilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 1’de ifade edildiği üzere önceki yılda alınan bildirimlerde dâhil olmak üzere Bireysel Avukatlık Hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısı toplamda 3102, Yasal Temsil Hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısı ise 2361 olarak gerçekleşmiştir OCYA hizmetlerinden yararlananların yaş dağılımı incelendiğinde en fazla 12-17 yaş arası çocuklara hizmet sağlandığı görülmektedir. Bu rakamlar Bireysel Avukatlık Hizmetlerinde 1311 ve Yasal Temsil Hizmetlerinde ise 2361 olarak açıklanmıştır.

OCYA 2019-2020 döneminde araştırılmak ve incelenmek üzere 20’si zorunlu soruşturma ve 42’si sistematik soruşturma olmak üzere toplamda 62 bildirim almıştır. Bu bildirimlere ek olarak 12 zorunlu soruşturma ve 29’u sistematik soruşturma da bir önceki yıldan bu döneme devredilmiştir (Alberta Office of the Child and Youth Advocate, 2020).

Tablo 2: Yapılan Araştırma ve İnceleme Sonuçları***

	Sistematik Soruşturma	Zorunlu Araştırma	Toplam
Ön Araştırma Sonucu Kapanı	30	-	30
Tamamlandı	6	16	22
Devam Eden İnceleme	34	14	48
Beklemede	1	2	3
Toplam	71	32	103

Kaynak: (Alberta Çocuk ve Gençlik Avukatı Ofisi Yıllık Raporu (2019-2020) bilgilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 2’de belirtildiği üzere daha önceden alınan bildirimler dâhil olmak üzere 2019-2020 döneminde toplamda 103 bildirim soruşturma işlemi içerisinde bulunmaktadır. 30 sistematik soruşturma ön inceleme sonucu kapanmış ve altı sistematik soruşturma ile 16 zorunlu soruşturma da tamamlanmıştır.

***Tabloda yer alan araştırma sonuçları bir önceki yılda tamamlanamayıp 2019-2020 dönemine devreden bildirimleri de kapsamaktadır.

Diğer taraftan 34 sistematik soruşturma ve 14 zorunlu soruşturma halen devam etmekte ve bir sistematik soruşturma ve iki zorunlu soruşturma da yapılmayı beklemektedir. Rapor sonuçları ise kuruma bildirilen konuların, yapılan ve yapılmayı bekleyen, tüm araştırma ve soruşturmalarla detaylı biçimde ele alındığını göstermektedir.

5. Sonuç

Hak ve hürriyetleri koruyup güvence altına alan ombudsmanlık sisteminin konularına göre çeşitlilik gösteren farklı türleri bulunmaktadır ve bunlardan birisi de çocuk ombudsmanlığıdır. Çocuk ombudsmanlığı; yarının sahibi ve toplumların en savunmasız kesimlerinden birini oluşturan çocukların yaşadığı tüm sorunları gerekli araştırma ve inceleme sonucu gideren ve bu sorunların oluşmasını önleyecek tedbirleri alarak bu doğrultuda karar mekanizmalarına tavsiye sunan özel bir yapıdır. Dünyada ilk olarak Norveç'te oluşturulmakla birlikte 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve birçok ülke tarafından benimsenmiştir. Bu çalışma ile de çocuk haklarının savunuculuğunu üstlenen bu özel yapının ilk örneklerinden birisi olan Kanada Çocuk Ombudsmanlığı modelinin incelenmesi ve özelliklerinin ortaya konulması amaç edinilmiştir.

Kanada'nın genel refah düzeyinin üst seviyelerde gerçekleştiği bilinmekle birlikte bu durum aynı şekilde çocuklar içinde söz konusudur. Nitekim ülke genelindeki çocukların sağlığı, eğitimi, sosyal olarak korunması ve onlar adına yapılan sosyal harcama vb. göstergeler ve ülkenin uluslararası dokümanlardaki sıralaması çocukların refah seviyesinin yüksek seviyelerde gerçekleştiğini destekler niteliktedir. Ayrıca çocuk haklarının savunulmasında bağımsız olarak çalışan ombudsmanlık biriminin bulunması da çocuk refahı adına kayda değer bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Kanada Çocuk Ombudsmanlığı dünyada ikinci ülke olarak 1987 yılında ülkenin yönetim sistemine dâhil edilmiştir. Ancak bu yapı zaman içinde güncelliğini yitirmiştir. Günümüzde ise faaliyet gösteren en eski çocuk ombudsmanlığının 1989'da kurulduğu bilinmektedir.

Bu tarihten itibaren faaliyet gösteren Kanada Çocuk Ombudsmanlığı geniş organizasyon yapısı ile önemli hizmetler sunmaktadır. Ombudsmanlığın görev kapsamına özel hizmet alan çocukların da dâhil edilmesi, çocukların ciddi yaralanması ve ölümü halinde zorunlu incelemenin başlatılması ve çocukların yasal olarak da temsilinin sağlanması yapının öne çıkan özellikleri olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan Çocuk Ombudsmanlığının açık ve anlaşılır olması çocukların şikâyetçi oldukları konuları en kolay şekilde bildirmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu anlamda çocukların kriz anında ulaşabilecekleri ve 24 saat hizmet veren "tehlike ve cinsel istismar hattının" bulunması ayrıca kayda değer bir nitelik olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak Kanada Çocuk Ombudsmanlığının çocukların korunması ve haklarının geliştirilmesi adına verdiği hizmetlerden de anlaşılacağı üzere başarılı çalışmalar yürüttüğü görülmektedir.

Kaynakça

- Alberta Adult Adoption Act (2000).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=A04.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779762002&display=html
- Alberta Child and Youth Advocate Act (2011).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=c11p5.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779802302&display=html
- Alberta Child Care Licensing Act (2007).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=C10P5.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779811663&display=html
- Alberta Child, Youth and Family Enhancement Act (2000).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=C12.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779813612&display=html
- Alberta Children First Act (2013).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=c12p5.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779815739&display=html
- Alberta Department of Child Services.
<https://www.alberta.ca/albertaFiles/includes/directorysearch/goaBrowse.cfm?txtSearch=Children%27s%20Services&Ministry=CS&levelID=102918>
- Alberta Drug-endangered Children Act (2006).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=d17.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779806584&display=html
- Alberta Family Support for Children with Disabilities Act (2003).
http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=F05P3.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779801015&display=html
- Alberta Ministry of Children's Services. (10/02/2020 tarihinde <https://www.alberta.ca/childrens-services.aspx>)
- Alberta Ministry of Children's Services, How Child Intervention Works.
<https://www.alberta.ca/how-child-intervention-works.aspx>
- Alberta Ministry of Society and Social Services. <https://www.alberta.ca/community-and-social-services.aspx>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, About LRCY.
<https://www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/legal-representation-lrcy/about-lrcy/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Links
<https://www.ocya.alberta.ca/adult/publications/links/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Advocacy.
<https://www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/advocacy/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate (2020), Annual Report 2019-2020.
<https://www.ocya.alberta.ca/wp-content/uploads/2018/11/2019%E2%80%932020-OCYA-Annual-Report.pdf>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Background
<https://www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/background/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Contact Us. <https://www.ocya.alberta.ca/contact/>

Araştırma Makalesi

- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Investigations. <https://www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/investigations/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Overview. <https://www.ocya.alberta.ca/adult/what-we-do/overview/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Strategic Leadership Team. <https://www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/strategic-leadership-team/>
- Alberta Office of the Child and Youth Advocate, Vision and Mission. <https://www.ocya.alberta.ca/adult/about-ocya/vision-and-mission/>
- Alberta Protection Against Family Violence Act (2000). http://www.qp.alberta.ca/570.cfm?frm_isbn=9780779802326&search_by=link
- Alberta Protection of Sexually Exploited Children Act (2000) http://www.qp.alberta.ca/1266.cfm?page=P30P3.cfm&leg_type=Acts&isbncln=9780779784059&display=html
- Avşar, B. Z. (1999). *Ombudsman (Kamu Hakemi) Türkiye için bir model önerisi*. Ankara: HAK-İŞ Eğitim Yayınları.
- Boyalı, H. ve Gündoğdu, S. (2018). Kamu Denetçiliği türü önerisi olarak çocuk ombudsmanlığının Türkiye’de uygulanabilirliği. Ö. K. Tüfekçi (Ed.), *Güncel akademik araştırmalar: Sosyal bilimlere yönelik stratejik bakış açısı* içinde (ss. 95-126). İstanbul: Hiper Yayınevi.
- Canadian Constitution Acts (1867). <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/FullText.html>
- Canadian Council of Child and Youth Advocates, About Us <http://www.cccya.ca/content/index.asp>
- De Kinderombudsman <https://www.dekinderombudsman.nl/netherlands-ombudsman-for-children>
- Erhürman, T. (2000). Türkiye için nasıl bir ombudsman formülü?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1-4), 155-180.
- European Network of Ombudspersons for Children, https://enoc.eu/?page_id=2316
- Government of Alberta, Ministries. <https://www.alberta.ca/ministries.aspx>
- Government of Canada, Ministers and Parliamentary Secretaries <https://www.canada.ca/en/government/ministers.htm>
- Government of Canada, Canada Treaty Series. <https://www.treaty-accord.gc.ca/cts-rtc.aspx?lang=eng>
- Government of Canada, Children’s Special Allowances Act (S.C. 1992, c. 48, Sch.). <https://www.laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-28.5/index.html>
- Government of Canada, Employment and Social Development Canada. <https://www.canada.ca/en/employment-social-development.html>
- Government of Canada, More Canadians Receiving the Canada Child Benefit than Ever Before. <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2020/01/more-canadians-receiving-the-canada-child-benefit-than-ever-before.html>
- Government of Canada, Organizational Structure <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/corporate/organizational-structure.html>
- Government of Canada (2006). *Universal Child Care Benefit Act*. <https://www.laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/U-3.2/FullText.html>

Araştırma Makalesi

- Kılınç, Kanber (t.y.). Kanada'nın devlet yapısı ve hukuk sistemi. <https://kanberkilinc.com.tr/kanadanin-devlet-yapisi-ve-hukuk-sistemi.htm>
- Mamur Işıklı, Y. (2016). Türkiye'de çocuk refahı için çocuk Ombudsmanlığı önerisi. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 1, 125-135.
- Mamur Işıklı, Y ve İnce, D. (2018). Çocuk haklarının koruması ve geliştirilmesinde örnek bir model: Norveç Çocuk Ombudsmanı. *Ankara Barosu Dergisi*, 76 (4), 51-74.
- OECD (2019a). Public spending on family benefits. http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf
- OECD (2019b). Child Poverty. http://www.oecd.org/els/soc/CO_2_2_Child_Poverty.pdf
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7 (1), 55-70.
- Promoting the Rights of Children, <http://www.lapsiasia.fi/en/ombudsman/>
- Save the Children (2020). Global Childhood Report. <https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/advocacy/global-childhood-report-2020.pdf>
- Statista (2020). Resident population of Canada in 2020, By gender and age group. <https://www.statista.com/statistics/444858/canada-resident-population-by-gender-and-age-group/>
- Şahin, M. S. (2015). Kamu denetçiliği (ombudsmanlık) ve uygulama örnekleri. Ankara: Astana Yayınları.
- The Children's Commissioner for England, <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/about-us/the-childrens-commissioner-for-england/>
- UNICEF, About the Convention on the Rights of the Child. <https://www.unicef.ca/en/policy-advocacy-for-children/about-the-convention-on-the-rights-of-the-child>
- UNICEF (2019). The state of the world's children. <https://www.unicef.org/media/61871/file/SOWC-2019.pdf>
- UNICEF (2001). Floransa-İtalya: UNICEF BM Çocuk Fonu Innocenti Araştırma Merkezi, Çocuk Haklarını Koruyan Bağımsız Kurumlar.
- Wikipedia (2019). Kanada <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kanada>

Extended Summary

The Ombudsman, which defends the rights of citizens against unfair actions and transactions of the administration, can be divided into various models according to their subjects. As a matter of fact, the ombudsman for children, which is one of the ombudsman models, has a characteristic that protects and guarantees children's rights. In this context, the children's ombudsman; It can be defined as an independent and impartial audit mechanism that produces solutions to all problems faced by children as a result of research and investigation, ensures that measures are taken to prevent these problems from occurring, and presents all results as suggestions to relevant administrative authorities. The fact that children constitute one of the most vulnerable and vulnerable groups in the society requires more protection for them. In this sense, the existence of a children's ombudsman is always considered important in every society.

The Ombudsman for Children has started to exist in the world since the 1980s and has been accepted by many countries over time. As a matter of fact, the children's ombudsman was first established in Norway in 1981, and secondly in Canada in 1987. The Norwegian Ombudsman for Children has been included in the literature and the Canadian Children's Ombudsman, which was established as the second, has been deemed worthy of study. The aim of this study is to reveal the features and functions of the Canadian Children's Ombudsman model. Findings in line with this aim were obtained by the method of literature research and document analysis.

Canada is a country in the North American continent with its capital city Ottawa. The population of the country, which has a federal administration structure, was approximately 38.1 million in 2020. The child population in the total population is 7.25 million (19%). The current situation of children in Canada, which is known to have a high level of general welfare, also supports this opinion especially for children. Indeed, children's indicators and rankings in various international documents show that Canada is in a good position on children's rights.

On the other hand, there is diversity in the international and national children's legislation in the country. Many legal texts have been approved in the international arena, especially ÇHDS. In addition, legal arrangements have been made at national and especially at the state (Alberta) level in order to put these texts into practice. There are also broad administrative structures that put laws passed into practice. In this study, as the Child and Youth Advocate (Children's Ombudsman) in Alberta, which has the oldest history of Canada, is examined, the organizational structure of the province that provides services for children is also examined. In this context, the existence of a "Ministry of Child Services" organization at the state level is considered to be a very important development.

The Alberta Child and Youth Advocate Office is an independent supervisory body that provides welfare services as a guardian and advocate of children's rights. The office was established in 1989 and continues to work with a staff of 78 people today. Child and Youth Advocate; has been held responsible for protecting children's rights, protecting children's interests and representing their views. The main duties of the lawyer are; to address the complaints of children and young people, to raise awareness in the society about children, to cooperate with relevant people and institutions, to participate in decisions made about children, to offer advice to the government and decision-makers. In addition, the institution provides legal representation of children and initiates mandatory investigation in case of serious injury or death of the child. Children who receive special services are also within the scope of duty of the institution.

On the other hand, the institution can act as ex officio as on the application. Everyone, like children, can apply to the institution in various ways. In addition to methods such as direct visits, telephone and mail, there is also a 24-hour "danger and sexual abuse hotline" that children can reach in times of crisis.

Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Katılım Hakkı Farkındalıklarının İncelenmesi

Aylin SOP¹

Zeynep TOPCU BİLİR²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 11/12/2020

Makale Kabul Tarihi : 10.01.2021

Anahtar Kelimeler:

Çocuk hakları, Çocuğun katılım hakkı, Okul öncesi eğitimi, Çocuk gelişimi.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı okul öncesi eğitimi lisans programı ve çocuk gelişimi ön lisans programına devam eden öğrencilerin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda tarama modelinde bir araştırma tasarlanmış ve bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 264 öğrenci araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma verileri Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının beklenen düzeyden düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerinden daha yüksek düzeyde farkındalıkları olduğu ortaya çıkmıştır. Dördüncü sınıf öğrencilerin diğer sınıf düzeyindeki öğrencilere göre çocuk katılım hakkı farkındalıkları çok daha yüksek düzeyde olup katılımda ölçeğin dekorasyon alt boyutunda okul öncesi öğretmen adaylarının lehine anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.

Investigating The Awareness of University Students Towards Child Participation Right

ARTICLE INFORMATION

SubmissionDate : 11/12/2020

AcceptedDate : 10.01.2021

Keywords:

Children's rights, Right for child participation, Preschool education, child development

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the awareness level of undergraduate students studying on preschool education and child development on the right of child participation right. For this purpose, a research was designed in the descriptive survey model and 264 students studying at a state university were included in the study. Research data were collected using the Child Participation Awareness Scale (CPAS). As a result of the research, it was found that the students' awareness of children's right to participate is lower than expected. In addition, it has been revealed that preservice teacher of preschool education has a higher level of awareness than the students from child development. Fourth grade students' awareness of children's right to participate is much higher than other grade students. In the decoration subscale of CPAS, Significant differences were found in favor of pre-school prospective teachers on child's participation.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, adursun@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4962-0326.

² Öğr. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, zeyneptopcubilir@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8748-8341.

1. Giriş

21. yüzyılda tüm toplumların öncelikli hedefleri arasında; kendi haklarını bilen, diğer insanların haklarına karşı saygılı ve içinde bulunduğu toplumda söz sahibi olabilen vatandaşlar yetiştirmek gelmektedir (Bulut, 2020). Hedeflenen toplumların oluşması için okul öncesi dönemden itibaren çocukların kendilerini etkileyen tüm konular hakkında bilgilendirilmeleri, görüşlerini ve fikirlerini ifade edebilecekleri ortamların yaratılması, ayırım gözetmeksizin tüm çocukların haklarının korunması, haklarını etkin kullanabilen bireyler olarak yetişmelerinin sağlanması gerekmektedir (Te One, 2011).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi “korunma”, “yaşam”, “gelişme” ve “katılım” olmak üzere dört temel hak üzerine yoğunlaşmaktadır (Karaman Kepenekçi, 2010; Merey, 2014). Sözleşmenin 12. Maddesi “Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar” ifadesi ile çocuğun katılım hakkına vurgu yapmaktadır (Akyüz, 2015; Birleşmiş Milletler Komitesi, 2009; Polat, Ersoy ve Toran, 2017; UNICEF, 2004). Katılım hakkı ayrıca sözleşmede, çocukları ilgilendiren tüm konularda çocukların da görüşlerini ifade etmesine imkân tanınması nedeniyle (Koran, 2012; Moroğlu, 2003; UNICEF, 2004) diğer hakların kullanılmasında kilit bir unsur olarak görülmektedir (Ruiz-Casares, Collins, Tisdall ve Grover, 2017). Benzer şekilde Correia, Carvalho, Duraes ve Aguiar (2020) katılım hakkının, çocuk haklarının gerçekleşmesi için gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Alan yazın incelendiğinde katılım hakkı ile ilgili çeşitli tanımlamaların bulunduğu görülmektedir (Correia, Camilo, Aguiar ve Amaro, 2019). Brady (2007) çocuk katılımını; çocukların kendi görüşlerini geliştirmeleri, kendileri adına düşünmeleri ve görüşlerini etkili bir şekilde ifade edebilme hakkı olarak tanımlarken; çocukların günlük yaşamlarında karar alma süreçlerine katılımı olarak açıklayan tanımlarda bulunmaktadır (Kangas, Venninen, ve Ojala 2016; Sinclair 2004). Shier (2001), katılımın çocukların dinlenmesi, görüşlerini ifade etmeleri için desteklenmesi, görüşlerinin dikkate alınması, çocukların karar verme süreçlerine dâhil edilmesi ve karar verme süreçlerinde güç ve sorumlulukların çocuklar ile de paylaşılması olmak üzere beş düzeyde gerçekleştiğini belirtmektedir.

Hart (2007), çocuk katılımının sekiz basamaktan oluştuğunu ifade ederek bu aşamaları bir merdivene benzetmiştir. Merdivene göre; Manipülasyon (Zorlama), Dekorasyon ve Maskotluk (Tokenizm)’tan oluşan ilk 3 basamakta katılımdan söz edilemeyeceğini, aksine katılım karşıtı davranış olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin, çocuklarafikirleri alınmadan ne yapmaları gerektiğinin söylenmesi, neyi ne zaman yapacaklarına çocuklar dışında bir yetişkinin karar vermesi, sınıf kurallarının, sınıfta oturma düzeninin çocukların görüşlerine başvurulmadan oluşturulması, çocuklardan izin alınmadan onlarla ilgili kişisel bilgi ve resimlerin paylaşılması, çocukların yaptıkları etkinliklerde öğretmenlerin oynamalar yaparak yine çocukların izinleri olmadan sergilemesi vb. bu basamakta yer alan katılım karşıtı davranışlara örnektir (Polat vd., 2017). Gerçek katılım diğer 4 basamakta gerçekleşmektedir. Hart’a (2007) göre dördüncü basamak; çocukları bilgilendirerek görevlendirme, beşinci basamak danışılarak bilgilendirme, altıncı basamak yetişkinlerin başlattığı ama kararları çocukların aldığı, yedinci basamak çocukların başlattığı ve yönettiği ve katılımın en yüksek olduğu sekizinci basamak ise çocukların başlattığı ve kararların yetişkinlerle paylaşıldığı durumlardır (Polat, 2018).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun katılım hakkının desteklenmesi gereken en önemli yerlerden biri olarak okulları göstermektedir (Erbay, 2013). Eğitim politikalarının oluşturulma sürecinde, okulların fiziksel çevrelerinin tasarlanmasında, okul bünyesinde kuralların belirlenmesinde, öğrenme ve öğretme süreçlerinde çocukların söz sahibi olması beklenmektedir (Kozikoğlu, 2019; Tüzün ve Sarıışık, 2015). Bunun için de geleneksel yaklaşım yerine, çocukların yaşamlarını etkileyen konularda aktif rol aldıkları (Tozduman-Yaralı ve Güngör Aytar, 2017) farklı görüşlerini rahatlıkla ifade edebildikleri ya da değiştirebildikleri (Coşkun, 2015; Hodgkin ve Newell, 2002) çocuk merkezli programların benimsenmesi gerekmektedir (Gürkan ve Koran, 2014). Çocuk merkezli eğitim programları çocukların gelişim düzeyini, ilgilerini, isteklerini dikkate alması sebebiyle ve çocuklara

kendi seçimlerini yapma, düşüncelerini ifade etme, fikirlerini tartışma imkânı sağlaması yönüyle çocuk katılımını destekleyen en iyi öğrenme yaklaşımlarındandır.

Okul öncesi eğitim sürecinde çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinin desteklenmesi (Dinç, 2015; Sheridan, 2007); ilgi alanlarına yönelik çocuk merkezli eğitim programlarının oluşturulması (Erkan ve Akyol, 2017), kendilerini ilgilendiren kararlarda görüşlerini paylaşmaları için alan ve zamanın sağlanması (Kennan, Brady ve Forkan, 2018; Sousa, Loizou ve Fochi, 2019) çocuk katılımı için önemlidir. Bu imkânların verilmesi sadece çocuklara katılım hakkının verilmesini değil aynı zamanda çocukların sorumluluk, farklılıklara saygı, kendini ifade edebilme, eleştirel düşünebilme becerilerinin desteklenmesi, özgüvenlerinin gelişimi gibi birçok alanda da gelişimlerini sağlayacaktır (Stein, 2014).

Üstelik çocuklara bu imkânların verilmesi toplumsal olduğu kadar yasal gerekliliktir (Çocuk Hakları Komitesi, 2009). Buna karşın yapılan araştırmalar uygulamalarda halen eksiklerin bulunduğunu göstermektedir (Bae, 2009; Church ve Bateman, 2019; Merey, 2014; Theobald, Dany ve Ailwood, 2011; Turnsek, 2016; Tüzün ve Sarıışık, 2015). Örneğin Salminen (2013), yürüttüğü araştırmasında okul öncesi öğretmenlerinin, çocuk katılımını engelleyen tutumlar sergilediklerini ve karar verici olarak daha çok kendilerinin söz sahibi olduğu bir sınıf yönetimi benimsediklerini gözlemlemiştir.

Eğitim sürecinde çocukların katılım haklarını kullanabilmelerine olanak sağlayacak öncelikli kişilerin öğretmenler olması nedeniyle, meslek yaşamları öncesinde, üniversite eğitimlerinde çocuk haklarıyla ilişkili dersler almalarının, tüm derslerin içeriklerinin de çocuk hakları temasını içerecek şekilde geliştirilmesi gereklidir (Bulut, 2020). Çocukların görüş ve önerilerinin dikkate alındığı ve katılımlarının desteklendiği öğrenme ortamları, demokratik süreçlerin gelişmesini ve çocukların haklarının uygulanmasını sağlayacaktır (Akyol, 2020).

Tüm paydaşların çocuk katılımı ve çocuk hakları konusunda yeterli bilgiye ve farkındalığa sahip olmaları, katılımın düzeyi ve niteliğini arttıracığına inanılmaktadır (Bulut, 2020). Bu sebeple okul öncesi eğitim sürecinin paydaşları olan okul öncesi öğretmenlerinin, çocuk gelişimcilerinin ve öğretmen adaylarının çocuk katılımına ilişkin tutumlarının belirlenmesi önemlidir. Nitekim öğretmen ve öğretmen adayları ile yürütülen çalışmalarda hem öğretmen adaylarının hem de öğretmenlerin çocuk hakları ya da çocuk katılımına ilişkin yeterli farkındalık ve bilgi düzeyine sahip olmadıkları görülmüştür (Tozduman Yaralı ve Güngör Aytar, 2017; Yüksel ve Yazıcı, 2019). Bu sonuçların elde edilmesinde etkili olan çeşitli değişkenlerin olduğu görülmektedir. Öğrenim sürecinde çocuk hakları ile ilgili ders alma (Dunmore, 2011; İşler, 2019; Karaman Kepenekçi, 2006; Leinonen, Brotherus ve Venninen, 2014), çocuk hakları bildirgesini okuma (Ateş, 2015; Bektaş, Kaya, 2011; Leblebici ve Çeliköz, 2016; Pilatin, 2019; Yavaş ve Ayvaz, 2018), hizmet içi eğitim ya da seminere katılma (Darling-Hammond, 2006); cinsiyet (Değirmenci, 2011; Püsküllü, 2020; Yüksel ve Yazıcı, 2019), branş (Aydınlık, 2017; Karakuyu, Uyar ve Birvural, 2018; Kaya, 2011) gibi faktörlerin çocuk katılımına yönelik tutum ve farkındalık üzerinde farklılık neden olduğu görülmüştür.

Alan yazındaki ilgili araştırma sonuçları çalışan profesyonellerin çocuk katılımına ilişkin farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda gerekli iyileştirmelerin yapılmasının önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Polat vd., 2017). Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı okul öncesi eğitimi lisans programı ve çocuk gelişimi ön lisans programı öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeylerinin belirlenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalıkları nasıldır?
2. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri öğrenim gördükleri bölüme göre farklılaşmakta mıdır?

4. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

5. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri çocuk hakları ile ilgili ders almalarına göre farklılaşmakta mıdır?

6. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri Çocuk Hakları Bildirgesi hakkında bilgi sahibi olmalarına göre farklılaşmakta mıdır?

7. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri çocuk hakları ile ilgili eğitime/seminere katılımlarına göre farklılaşmakta mıdır?

8. Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri çocuk hakları ile ilgili eğitime/seminere katılımlarına göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, okul öncesi öğretmen adayları ve çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerinin çocuğun katılım hakkı farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli seçilmiştir. Betimsel araştırmalar hali hazırda var olanların, yaşananların ne olduğunun betimlenip açıklanarak ortaya konulması olarak ele alınabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2017). Araştırma yapılan grubun özelliklerini ölçmek veya var olan durumu ortaya çıkarmak için kullanılan betimsel araştırmalar bu çalışmanın veri toplama yöntemine ve veri toplama araçlarına en uygun model olduğu için tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında bir devlet üniversitesinin Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Lisans Programında ve aynı üniversitenin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Ön Lisans Programında öğrenim gören 264 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Demografik özellikler	n	%
Cinsiyet	Kadın	241
	Erkek	23
	Toplam	264
Program	Okul Öncesi Eğitimi	121
	Çocuk Gelişimi	143
	Toplam	264
Sınıf Düzeyi	1. sınıf	96
	2. sınıf	106
	3. sınıf	37
	4. sınıf	25
	Toplam	264

Öğrencilerin 241'i (%91.3) kadın, 23'ü (%8.7) erkek öğrencidir. Öğrencilerden 143'ü (%54.2) önlisans, 121'i (%45.8) lisans öğrencisidir. Öğrencilerden 96'sı (%36.4) 1. Sınıf, 106'sı (%40.2) 2. Sınıf, 37'si (%14) 3. Sınıf ve 25'i (%9.5) 4. Sınıf öğrencisidir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Polat, Ersoy ve Toran tarafından 2017 yılında geliştirilen Çocuk Katılımı Farkındalık Ölçeği (ÇKFÖ) kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan form üniversite öğrencilerinin cinsiyet, bölüm, sınıf düzeyini içeren bir bölüm ile çocuk hakları ile ilgili üç soru içeren ikinci bir bölümden oluşan toplam altı soruluk bir formdur.

Çocuk Katılımı Farkındalık Ölçeği (ÇKFÖ): Polat, Ersoy ve Toran (2017) tarafından geliştirilen ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılan, 5 alt boyuttan oluşan toplam 18 soruluk bir ölçeğe sahiptir. Tüm alt ölçeklerde yüksek puanların anlamı çocuk katılımı farkındalığının yüksek seviyede, düşük puanların anlamı ise çocuk katılımı farkındalığının düşük seviyede olduğunu gösterir. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 90, alınabilecek en düşük puan ise 18'dir. Ölçek 5'li likert türünde bir ölçektir ve "kesinlikle katılıyorum" seçeneğinden "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğine doğru 5'ten 1'e doğru puanlanır. Alt ölçekler Katılımda Dekorasyon, Katılımda Çocuğun Görüşüne Saygı, Katılımda Zorlama, Katılımda Ayrım Gözetmeme, Katılımda Fizyolojik İhtiyaçlar olarak boyutlandırılmıştır.

Çocuk Katılımı Farkındalık Ölçeği'nin, birinci alt ölçeği olan Katılımda Dekorasyon, çocukların hakkında hiçbir şey bilmeden, izinleri alınmadan ya da bilgilendirilmeden göstermelik izinlerin alındığı ya da çocuğu hiçe sayıp sadece aileler ile konuşulan olaylar, etkinlikler veya durumlarda dekor, süs hatta reklam malzemesi olarak kendi ve yaptıkları etkinlik resimlerinin kullanılmasını ifade eder. İkinci alt ölçek olan Katılımda Çocuğun Görüşüne Saygı, çocukların görüşlerine her koşulda saygılı olmayı ve çocukların görüşlerini ifade edebilecekleri uygun ortam, zaman ve uyarıcı sağlanmasının gerekliliğini ifade eder. Üçüncü alt ölçek olan Katılımda Zorlama, çocukların bir olay, durum veya konu hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadan sadece söyleneni yapmaları ile ilgilidir. Bu alt ölçek çocukların fikirleri alınmadan sınıf kurallarının, sınıf içi oturacakları yerlerin belirlenmesini ve yapılacak büyük hazırlık süreçleri olan gösterilere sorgusuz katılmalarını ifade eder. Dördüncü alt ölçek olan Katılımda Ayrım Gözetmeme, çocukların her koşulda hiçbir ayırım gözetilmeden eşit şartlarda katılım fırsatlarına erişimi ile ilgilidir. Beşinci alt ölçek olan Katılımda Fizyolojik İhtiyaçlar ise çocukların fizyolojik ihtiyaçlarının etkinlikleri yarıda bırakması nedeniyle, çocukların ihtiyaç duydukları zaman değil öğretmenin belirlediği zamanlarda giderilmesi ile ilgilidir. Bu alt ölçek çocukların tuvalet ve su içme ihtiyaçlarının etkinliklere ya da öğretime göre belirlenmesinin doğrudan katılım karşısı olduğunu ifade eder (Polat vd., 2017).

Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık kat sayısı 0.80 olarak bulunmuştur (Polat vd., 2017). Bu araştırma kapsamında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise 0.75 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecine başlamadan önce araştırmanın kapsamına dâhil edilen ölçek izinleri alınmıştır. Veriler toplanmadan önce kurumdan uygulama izinleri alınmış ve çalışma Helsinki Deklarasyonu Kriterleri kapsamında katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilerek yürütülmüştür. Araştırmada veriler 2020-2021 eğitim-öğretim güz yarıyılında çevrimiçi form aracılığıyla toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Üniversite öğrencilerinin Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Ölçeğinden aldıkları puanların normal dağılıp dağılmadığı kontrol edilmiş ve verilerin genel ve alt ölçekler boyutunda çarpıklık ve basıklık değerleri, histogram ve saçılma grafikleri incelenmiş verilerin normal dağılımdan saptığı görülmüştür ($-1.96 < x < 1.96$). Bu çalışma kapsamında verilerin normal dağılım göstermediği varsayılmıştır. Bu nedenle çalışmada birbirinden bağımsız iki grubun karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi; ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis H testleri kullanılmıştır. Kruskal Wallis analizi sonucunda farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testleri yapılmış ikili karşılaştırmalar sonunda farkın hangi grup ya da gruplar lehine olduğu belirlenmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın amacı okul öncesi öğretmen adayları ve çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerinin çocuk katılım hakkına ilişkin farkındalık düzeylerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların eğitimde çocuk katılım hakkına ilişkin farkındalık düzeylerine ait betimsel bulgulara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikleri

Alt boyutlar	n	Ölçekten alınan en düşük ve en yüksek puanlar	$\bar{x}$	SS
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	264	48-87	62.96	6.96
Katılımında Dekorasyon	264	8-28	16.22	3.63
Çocuğun görüşüne saygı	264	13-20	19.21	1.32
Katılımda zorlama	264	4-20	10.38	3.45
Katılımda ayırım gözetmeme	264	6-10	9.78	0.67
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	264	2-10	7.35	1.72

Tablo 2’de katılımcıların çocuk katılım hakkı farkındalıklarının ortalamaları ($\bar{x}=62.96$) incelendiğinde ölçekten alınabilecek ($\max=90$) puandan oldukça düşük olduğu görülmüştür. Alt boyutlar incelendiğinde katılımda dekorasyon alt boyutundan ($\bar{x}=16.22$) ve katılımda fizyolojik ihtiyaçlardan alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarının ($\bar{x}=7.35$) düşük denebilecek düzeydedir. Ancak çocuğun görüşüne saygı ($\bar{x}=19.21$), katılımda zorlama ($\bar{x}=10.38$) ve katılımda ayırım gözetmeme ($\bar{x}=9.78$) alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının ise ölçekten alınabilecek en yüksek puanlara yakın olduğu görülmektedir.

Bulgular incelendiğinde öğrencilerin genel çocuk katılım farkındalıklarının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Katılımda dekorasyon alt boyutu çocukların hakkında hiçbir şey bilmeden, izinleri alınmadan ya da bilgilendirilmeden göstermelik izinlerin alındığı olaylar, etkinlikler veya durumlar olarak ifade edilmektedir. Bu önemli boyutta öğrencilerin düşük puanlar aldıkları görülmektedir. Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar alt boyutunda çocukların ihtiyaç duydukları zaman değil öğretmenin belirlediği zamanlarda ihtiyacın giderilmesi ile ilgili olarak da puan ortalamalarının orta düzeylerde kaldıkları görülmektedir.

Öğrencilerin çocukların katılım hakkına ilişkin farkındalıklarının cinsiyetlerine göre puan ortalamalarının karşılaştırılma sonuçları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Araştırma Makalesi

Tablo 3. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların Cinsiyet Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Cinsiyet	n	SO	ST	U	Z
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	Kadın	241	134.27	32358	2346.00	-1.21
	Erkek	23	114	2622		
Katılımında Dekorasyon	Kadın	241	133.71	32223.50	2480.50	-0.83
	Erkek	23	119.85	2756.50		
Çocuğun görüşüne saygı	Kadın	241	136.81	32971	1733.00**	-3.40
	Erkek	23	87.35	2009		
Katılımda zorlama	Kadın	241	131.46	31681	2520.00	-0.72
	Erkek	23	143.43	3299		
Katılımda ayırım gözetmeme	Kadın	241	134.21	32343.50	2360.50*	-2.04
	Erkek	23	114.63	2336.50		
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	Kadın	241	135.46	32645.50	2058.50*	-2.06
	Erkek	23	101.50	2334.50		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 3'te görüldüğü üzere kadın ve erkek öğrencilerin genel çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri ortalamaları arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir (U=2346;p>.05). Alt boyutlar incelendiğinde çocuğun görüşüne saygı (U=1733.00;p<.01); katılımda ayırım gözetmeme (U=2360.50;p<.05) ve katılımında fizyolojik ihtiyaçlar (U=2058.50;p<.05) boyutlarında ise anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Sıra ortalamaları (SO) dikkate alındığında; her üç alt boyutta da kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre çocuk katılım hakkı farkındalıkları bakımından daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.

Öğrencilerin çocukların katılım hakkına ilişkin farkındalıklarının eğitim aldıkları bölüme göre puan ortalamalarının karşılaştırılma sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların Eğitim Aldıkları Bölüm Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Program	n	SO	ST	U	Z
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	Çocuk gelişimi	143	108.67	15539.50	5243.50**	-5.52
	Okul öncesi eğitimi	121	160.67	19440.50		
Katılımında Dekorasyon	Çocuk gelişimi	143	118.26	16911.50	6615.50*	-3.30
	Okul öncesi eğitimi	121	149.33	18068.50		
Çocuğun görüşüne saygı	Çocuk gelişimi	143	127.55	18239.50	7943.50	-1.31
	Okul öncesi eğitimi	121	138.35	16740.50		
Katılımda zorlama	Çocuk gelişimi	143	99.43	14218	3922**	-7.68
	Okul öncesi eğitimi	121	171.59	20762		
Katılımda ayırım gözetmeme	Çocuk gelişimi	143	131.66	18827.50	8531.50	-0.33
	Okul öncesi eğitimi	121	133.49	16152.50		
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	Çocuk gelişimi	143	128.92	18436	8140	-0.84

Araştırma Makalesi

Okul öncesi eğitimi 121 136.73 16544

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 4 incelendiğinde çocuk gelişimi ve okul öncesi eğitimi öğrencilerin genel çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($U=5243.50$; $p<.01$). Katılımcı öğrencilerin sıra ortalamaları incelendiğinde okul öncesi eğitimi öğrencilerinin çocuk gelişimi öğrencilere göre çocuk katılım hakkı farkındalık düzeylerinin önemli ölçüde yüksek olduğu bulunmuştur. Alt boyutlar incelendiğinde katılımı dekorasyon ($U=6615.50$; $p<.05$); Katılımda zorlama ($U=3922$; $p<.01$) boyutlarında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Her iki boyutun sıra ortalamaları (SO) dikkate alındığında her iki alt boyutta da okul öncesi eğitimi öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin çocuk katılım hakkına ait farkındalıklarının sınıf düzeylerine göre puan ortalamaları karşılaştırılmış ve Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların Sınıf Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Sınıf	n	SO	sd	X ²	p	Fark
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	1.sınıf	96	103.67	3	43.19	0.00**	1-2
	2. sınıf	106	131.33				1-3
	3. sınıf	37	159.27				1-4
	4. sınıf	25	208.58				2-4
							3-4
Katılımda Dekorasyon	1.sınıf	96	105.97	3	31.83	0.00**	1-2
	2. sınıf	106	135.30				1-3
	3. sınıf	37	149.50				1-4
	4. sınıf	25	197.34				2-4
							3-4
Çocuğun görüşüne saygı	1.sınıf	96	127.48	3	6.94	0.07	-
	2. sınıf	106	138.23				-
	3. sınıf	37	114.09				-
	4. sınıf	25	154.72				-
							-
Katılımda zorlama	1.sınıf	96	112.23	3	51.15	0.00**	1-4
	2. sınıf	106	118.75				2-3
	3. sınıf	37	164.16				2-4
	4. sınıf	25	221.76				3-4
							-
Katılımda gözetmeme	1.sınıf	96	135.17	3	0.66	0.88	-
	2. sınıf	106	131.63				-
	3. sınıf	37	130.80				-
	4. sınıf	25	128.46				-
							-
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	1.sınıf	96	116.55	3	7.86	0.04*	1-2
	2. sınıf	106	142.54				1-3

Araştırma Makalesi		
3. sınıf	37	147.99
4. sınıf	25	128.26

**p<0.01, *p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların çocuk katılım hakkı farkındalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılıklar gösterdiği görülmektedir ($X^2_{(3)}=43.19; p<.01$). Öğrencilerin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının sıra ortalamalarına göre sınıf düzeyi arttıkça yükseldiği anlaşılmaktadır. Farkın hangi grup ya da gruplar lehine olduğunu anlamak amacıyla birçok sayıda ikili Mann-Whitney U testi karşılaştırmaları yapılmıştır.

Öğrencilerin genel çocuk katılım hakkı farkındalıklarının sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında 4.sınıf öğrencilerin sıra ortalamalarının 1. sınıf, 2. sınıf ve 3. sınıf öğrencilerinin ortalamalarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna göre 4. sınıfların (SO=97.80) 1. Sınıflara göre (SO=51.42; U=280, p<.01); 4. sınıfların (SO=96.48) 2. sınıflara göre (SO=58.81 U=563, p<.01); 4. sınıfların (SO=40.30) 3. sınıflara (SO=25.55 U=242.50, p<.01) göre çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri oldukça yüksektir. Benzer şekilde 1. sınıflar ile 2. ve 3. sınıflar karşılaştırıldığında 2. sınıfların (SO=111.39) 1. sınıflara (SO=90.58; U=4040, p<.05) göre; 3. sınıfların (SO=88.62) 1. sınıflara (SO=58.67; U=976, p<.01) göre çocuk katılım hakkı farkındalıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımda dekorasyon alt boyutu Kruskal Wallis h analizi sonuçları incelendiğinde 4. sınıf öğrencilerinin sıra ortalamalarının diğer sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur ($X^2_{(3)}=31.83; p<.01$).

Öğrencilerin katılımda dekorasyon alt boyutuna ilişkin farkındalıkları sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında 4.sınıf öğrencilerin sıra ortalamalarının 1. sınıf, 2. sınıf ve 3. sınıf öğrencilerinin ortalamalarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna göre 4. Sınıfların (SO=94.06) 1. Sınıflara göre (SO=52.39; U=373.50, p<.01); 4. sınıfların (SO=90.54) 2. Sınıflara göre (SO=60.21; U=711.50, p<.01); 4. sınıfların (SO=38.74) 3. sınıflara (SO=26.61 U=281.50, p<.01) göre çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri oldukça yüksektir. Benzer şekilde 1. sınıflar ile 2. ve 3. sınıflar karşılaştırıldığında 2. sınıfların (SO=112.03) 1. sınıflara (SO=89.87; U=3971.50, p<.01) göre; 3. sınıfların (SO=83.31) 1. sınıflara (SO=60.71; U=1172.50, p<.01) göre çocuk katılım hakkı farkındalıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılıma zorlama alt boyutu incelendiğinde ise öğrencilerin sınıf düzeylerine göre katılım hakkı farkındalıklarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(3)}=51.15; p<.01$). Bu farkın tespiti için yapılan Mann-Whitney U testi analizi sonucunda farklılığın 4. sınıf (SO=100.36) ve 1. sınıf (SO=50.75; U=216, p<.01); 4. Sınıf (SO=105.02) ve 2. sınıf (SO=56.80; U=349.50, p<.01); 4. sınıf (SO=42.38) ve 3. sınıf (SO= 24.15; U=190.50, p<.01) arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca farkın 2. sınıf (SO=65.41) ve 3. sınıf öğrencileri (SO=90.88) arasında olduğu ve 3. sınıf öğrencilerinin katılıma zorlamada çocukların hakkını daha çok korudukları sonucuna ulaşılmıştır (U= 1262.50, p<.01).

Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar alt boyutuna ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin farkındalık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(3)}=7.86; p<.05$). İkili test karşılaştırmaları sonucunda farklılığın 1. sınıf öğrencileri (SO=91.11) ve 2. sınıf öğrencileri (SO=110.91; U=4090.50, p<.05) arasında ayrıca 1. sınıf (SO=62.51) ve 3. sınıf öğrencileri (SO=78.66) arasında olduğu görülmüştür (U=1344.50, p<.05). 2. sınıf ve 3. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf öğrencilere göre çocuğun katılım hakkında fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına çok daha olumlu baktıkları görüşü ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çocukların katılım hakkı farkındalıklarının “çocuk hakları” dersi almalarına göre puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Araştırma Makalesi

Tablo 6. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların “Çocuk Hakları” Dersi Alma Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Çocuk Hakları Dersi Alma Durumu	n	SO	ST	U	Z
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	Dersi alan grup	149	112.68	16789	5614**	-4.80
	Dersi almayan grup	115	158.18	18191		
Katılımında Dekorasyon	Dersi alan grup	149	120.41	17941.50	6766.50**	-2.93
	Dersi almayan grup	115	148.16	17038.50		
Çocuğun görüşüne saygı	Dersi alan grup	149	130.42	19432.50	8257.50	-0.57
	Dersi almayan grup	115	135.20	15547.50		
Katılımda zorlama	Dersi alan grup	149	102.79	15315	4140**	-7.22
	Dersi almayan grup	115	171	19665		
Katılımda ayırım gözetmeme	Dersi alan grup	149	132.45	19735	8560	-0.02
	Dersi almayan grup	115	132.57	15245		
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	Dersi alan grup	149	129.46	19290	8115	-0.74
	Dersi almayan grup	115	136.43	15690		

**p<0.01

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin çocuk hakları dersi almalarına göre çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Dersi almayan grup okul öncesi öğretmen adaylarıdır. Genel katılım farkındalığına bakıldığında dersi almayan grubun dersi alan gruba göre sıra ortalamalarının anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir (U=5614; p<.01). Katılımda dekorasyon (U=6766.50, p<.01) ve katılımda zorlama (U=4140, p<.01) alt boyutları incelendiğinde dersi almayan okul öncesi öğretmenliği grubunun dersi alan çocuk gelişimi grubuna göre her iki boyutta da farkındalık puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin çocuk hakları bildirgesi hakkında bilgi sahibi olmalarının çocuk katılım hakkı farkındalıklarını farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların Çocuk Hakları Bildirgesi Hakkında Bilgi Sahibi Olmaları Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Çocuk Hakları Bildirgesinden Haberdar Olma Durumu	n	SO	ST	U	Z
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	Haberdarım	172	126.76	21803.50	6925	-1.67
	Değilim	92	143.22	13176.50		
Katılımında Dekorasyon	Haberdarım	172	128.39	22083	7205	-1.20
	Değilim	92	140.18	12897		
Çocuğun görüşüne saygı	Haberdarım	172	132.21	22740	7862	-0.09
	Değilim	92	133.04	12240		
Katılımda zorlama	Haberdarım	172	120.88	20791	5913**	-3.39
	Değilim	92	154.23	14189		

Araştırma Makalesi						
Katılımda ayırım gözetmeme	Haberdarım	172	134.51	23135	7567	-1.01
	Değilim	92	128.75	11845		
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	Haberdarım	172	132.60	22807	7895	-0.29
	Değilim	92	132.32	12173		

**p<0.01

Tablo 7’de görüldüğü üzere öğrencilerin genel çocuk katılım hakkı farkındalık puanlarının Çocuk Hakları Bildirgesi hakkında bilgi sahibi olmalarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (U= 6925; p>.05). Alt boyutlar incelendiğinde katılımda zorlama boyutunda farkındalık puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (U=5913; p<.01). Çocuk hakları bildirgesi hakkında bilgi sahibi olmadığını belirten ve bildirgeyi okumayan grubun sıra ortalamalarının (SO=154.23) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin çocuğun katılım hakkı farkındalıklarının eğitime veya seminere katılmalarına göre farklılaşp farklılaşmadığı test edilmiş sonuçlara Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Farkındalıkların Eğitime/Seminere Katılma Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Eğitime/Seminere Katılım Durumu	n	SO	ST	U	Z
Çocuk Katılım Hakkı Farkındalık Düzeyi	Katılanlar	56	150.74	8441.50	4802.50*	-2.01
	Katılmayanlar	208	127.59	26538.50		
Katılımda Dekorasyon	Katılanlar	56	154.16	8633	4611*	-2.40
	Katılmayanlar	208	126.67	26347		
Çocuğun görüşüne saygı	Katılanlar	56	135.02	7561	5683	-0.31
	Katılmayanlar	208	131.82	27419		
Katılımda zorlama	Katılanlar	56	146.62	8210.50	5033.50	-1.56
	Katılmayanlar	208	128.70	26769.50		
Katılımda ayırım gözetmeme	Katılanlar	56	132.75	7434	5810	-0.04
	Katılmayanlar	208	132.43	27546		
Katılımda fizyolojik ihtiyaçlar	Katılanlar	56	124.56	6975.50	5379.50	-0.89
	Katılmayanlar	208	134.64	28004.50		

*p<0.05

Tablo 8’deki analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk katılım hakkı farkındalıkları eğitime/seminere katılmalarına göre sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Genel katılım hakkı farkındalıkları düzeyi eğitime/seminere katılan öğrencilerin (SO=150.74) katılmayan öğrencilere (SO=127.59) göre daha yüksek olduğu görülmektedir (U= 4802.50; p<.05). Katılımda dekorasyon alt boyutunda eğitime/seminere katılan öğrencilerin (SO= 154.16) katılmayan öğrencilere (SO= 126.67) göre çocuk katılım hakkı farkındalıkları bakımından daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (U=4611; p<.05).

4. Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda öğrencilerin genel çocuk katılım hakkı farkındalıklarının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların düşüncelerine saygılı olma, çocukların katılıma

zorlanmamaları ve her çocuğun eşit katılım hakkının olduğunu ifade eden boyutlarda yüksek puanlar aldıkları görülürken, çocukların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamada öğretmenlerin karar alması gerektiğini yönünde görüş belirtmişlerdir. Oysa çocuğun su içmek, tuvalete gitmek gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılama zamanına öğretmenlerin çocuklar adına karar vermesi çocuk katılımı karşıtı bir tutumdur. Çocuk katılımının desteklenmesi için sadece etkinliklerde çocuklara söz vermek, fikirlerini dinlemek, kuralları birlikte oluşmak yeterli değildir. Çocuk katılımı çok boyutlu bir kavramdır ve katılımın anlamlı olabilmesi çocuğu ilgilendiren tüm konu ve durumlarda çocuğun karar ve görüşlerinin de alınmasını gerektirmektedir (Salminen, 2013). Tozduman Yaralı ve Güngör Aytar (2017) çalışmasında okul öncesi öğretmenlerin de çocuk katılımı farkındalık düzeylerinin istenilen yeterlilikte olmadığını tespit etmiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, üniversite öğrencilerinin çocuk katılımı farkındalıklarının kadın öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğudur. Özellikle küçük çocukların görüşlerine saygı duyma, katılım hakkında ayırım gözetmeme ve katılımında çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması bakımından kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde, öğretmen ve öğretmen adaylarının cinsiyetlerinin çocuk katılımı farkındalık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelendiği ve farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Örneğin, Yüksel ve Yazıcı (2019) öğretmen adayları ile yürüttükleri çalışmaları sonucunda kadın öğrencilerin çocuk katılım farkındalık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Değirmenci (2011), Leblebici ve Çeliköz'de (2016) araştırmaları sonucunda kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık elde etmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarla örtüşen çalışmalar olduğu söylenebilir. Bununla beraber Karaman Kepenekçi ve Baydık (2009) ile Aydınlik (2017) ise cinsiyet faktörünün çocuk katılımı ve çocuk hakları farkındalık düzeyleri üzerinde anlamlı farklılığa yol açmadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada katılımcılardan bölümü tercih eden erkek öğrenci sayısının kadın öğrencilere göre az olması araştırmanın bir sınırlılığı olarak kabul edilebilir.

Üniversite öğrencileri eğitim aldıkları bölüme göre incelendiğinde; ön lisans çocuk gelişimi ve okul öncesi öğretmen adayların genel çocuk katılım hakkı farkındalık düzeyleri ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Okul öncesi öğretmen adaylarının, çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerine göre çocuk katılım hakkı farkındalık düzeylerinin önemli ölçüde yüksek olduğu bulunmuştur. Katılımda dekorasyon ve katılımda çocukları zorlamama açısından okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk katılım hakkı farkındalıklarının çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin okudukları bölümlere göre çocuk katılımı farkındalıklarını ele alan araştırmalar bulunmaktadır. Farklı bölümlerde okuyan lisans öğrenciler ile yürütülen birçok araştırmada okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk katılımı ve çocuk hakları farkındalık düzeylerinin diğer bölüm öğrencilerine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Değirmenci, 2011; Kaya,2011; Pilatin, 2019; Yüksel ve Yazıcı, 2019). Bu çalışmanın sonucunun önceki araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının Çocuk Hakları Bildirgesi hakkında bilgi sahibi olma durumlarına göre incelendiğinde, bildirge hakkında bilgi sahibi olmanın genel farkındalıklarını değiştirmede, buna karşın bildirgeyi okumadığını ya da bildirge hakkında bilgi sahibi olmadığını belirten öğrencilerin katılıma zorlama alt boyut puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçtan farklı olarak Leblebici ve Çeliköz (2016) Çocuk Hakları Bildirgesini okuyan öğrencilerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer önemli sonuç ise öğrencilerin sınıf düzeyine göre çocuk katılım hakkı farkındalıklarındaki farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm öğrencilerin sınıf düzeyi yükseldikçe çocuk katılım hakkı farkındalıklarının artması beklenen bir sonuçtur. Ancak her bir önemli boyutta öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça puan ortalamaları neredeyse iki katı daha yüksek çıkmıştır. Çocuğun katılım hakkı farkındalıklarının artmasında eğitimin ne kadar önemli olduğunun bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin, çocuk gelişimcilerin kısaca çocukla çalışan tüm profesyonellerin çocukların katılım hakkı konusunda farkındalıklarının olması çocukların daha

güvenilir bir ortamda yetişmesine, hak ve sorumluluklarını bilen, empati kurabilen aktif birer vatandaş olarak yetişmelerinde çok önemli görülmektedir (BM ÇHK, 2009).

Araştırmanın diğer dikkat çekici bir sonucu ise çocuk hakları ile ilgili ders alan çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerinin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının dersi almayan okul öncesi öğretmen adaylarından daha düşük olduğudur. Örneğin katılımda dekorasyon ve katılımda zorlama boyutlarında dersi almayan okul öncesi öğretmen adayları lehine sonuçlar dikkat çekicidir. Alan yazında öğretmen ya da öğretmen adaylarının çocuk hakları ve çocuk katılımına yönelik tutumlarında bu alanda ders alıp almamalarının anlamlı farklılık oluşturmadığı araştırmalar da mevcuttur. Örnek olarak Coşkun (2015) okul öncesi öğretmenleri ile yürüttüğü çalışmasında çocuk hakları ile ilgili dersler almanın öğretmenlerin farkındalık düzeyleri arasında farklılık yaratmadığını tespit etmiştir. Bu sonuçlardan farklı olarak ise Karaman Kepenekçi (2006) insan hakları ya da çocuk hakları ile ilgili ders alan üniversitesi öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik farkındalıklarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Farklı sonuçların elde edilmesinde öğretmen adaylarına eğitimleri sürecince çocuk hakları ile ilgili ders vermenin farkındalıklarının geliştirilmesi üzerinde etkili olsa da tek başına yeterli olamadığı, farklı ders ve uygulamaların da çocuk katılımı farkındalığını destekleyecek içerikle verilmesinin daha etkili olabileceği düşünülebilir. Örneğin okul öncesi öğretmenliği lisans programında öğrenim gören öğrencilerin öğretim programlarında yer alan eğitim pedagojisi derslerinin (eğitim sosyolojisi, eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi, öğretim ilke ve yöntemleri vb.) olmasının ve eğitim sürelerinin çocuk gelişimi ön lisans öğrencilere göre daha uzun olmasının yüksek farkındalık düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk hakları ile ilgili eğitim alan ya da bir seminere katılanların çocuğun katılım hakkı konusundaki farkındalıklarının katılmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımda dekorasyon alt boyutunda eğitime veya seminere katılan öğrencilerin çocuk katılım hakkı farkındalıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Coşkun (2015), okul öncesi öğretmenlerinin çocuk katılım haklarına ilişkin tutumlarını incelediği çalışmasında, çocuk hakları ile ilgili seminer ve kurslara katılan öğretmenlerin çocuk katılım inançlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Darling-Hammond (2006), çocuk hakları ile ilgili hizmet için eğitimlerin öğretmenlerin çocuk katılım hakkına yönelik tutumlarına olumlu yönde katkı sağladığını gözlemlemiştir.

Sonuç olarak çocuk gelişimi ön lisans öğrencilerinin ve okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk katılımı farkındalık düzeylerinin incelendiği bu çalışmada, iki bölüm öğrencilerinin de çocuk katılım farkındalıklarının arzu edilen düzeyde olmadığı, çocuk hakları bildirgesini okumuş olma ya da bildirge hakkında bilgi sahibi olup olmamanın farkındalıklarında anlamlı farklılıklar oluşturmadığı görülmüştür. Bununla birlikte kadın öğrencilerin farkındalık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu; bölümler arasında karşılaştırma yapıldığında okul öncesi öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu, ayrıca sınıf düzeylerinin de farkındalık farklılaşma sağladığı görülmüştür. Buna göre üst sınıf öğrencilerin farkındalık düzeylerinin alt sınıflara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda en dikkat çekici bulunan sonuç ise çocuk hakları dersi almayan öğrencilerin farkındalık düzeylerinin dersi alan öğrencilere göre daha yüksek olduğunun görülmesidir.

Elde edilen tüm sonuçlar araştırmanın çalışma grubun oluşturan aynı üniversitenin çocuk gelişimi ön lisans ve okul öncesi öğretmenliği lisans programlarına devam etmekte olan 264 öğrenciden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Bu sebeple farklı üniversiteler ve farklı bölümler ile benzer çalışmalar yürütülerek sonuçlar karşılaştırılabilir. Gerek bu çalışmanın gerekse alan yazındaki diğer çalışmalar göstermektedir ki çocuk hakları ve çocuk katılımının etkin uygulanabilmesi için meslek hayatına atılıp çocuklarla çalışmaya başlamadan önce üniversite öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmak için çeşitli seminer ve kursların düzenlenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca çocuk haklarının birçok derste tüm eğitim süreci içerisinde ele alınması öğretmen adaylarının çocuk katılımı farkındalığını kazanmalarını sağlayacaktır. Bu sebeple ön lisans çocuk gelişimi ve okul öncesi öğretmenliği lisans programları başta olmak üzere tüm öğretmen adayı yetiştiren bölümlerde ders içeriklerinin bu becerileri kazandırabilecek şekilde güncellenmesi, teorinin yanında uygulamalı

Araştırma Makalesi

çalışmalara yer verilmesi önerilebilir. Her birini biricik gördüğümüz çocukların haklarını korumalarını öğrenmelerinde, demokratik anlayışa sahip bireyler olarak yetişmelerinde çok önemli rolde olan öğretmenlerin ve çocuk gelişimcilerin her fırsatta kendilerini geliştirmeleri, sadece okul ortamında değil okul dışı süreçlerde de çocuk hakları kapsamında yürütülen çalışmaları takip etmeleri ve katılım sağlamaları bu çalışma kapsamında önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Akyol, T. (2020). Teachers decide because they are adults': The views of Turkish preschoolers about participation. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28 (5), 659-674.
- Akyüz, E. (2015). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ateş, A. (2015). *Yönetimsel açıdan sınıf öğretmenlerinin çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olmalarının etkililiği üzerine bir çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydınlık, A. (2017). *Çocuk haklarının gelişiminde okul öncesi eğitimin yeri ve önemi: "Ankara Örneği"*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Aksaray: Niğde Üniversitesi.
- Bae, B. (2009). Children's right to participate: Challenges in everyday interactions. *European Early Childhood Education Research Journal*,17(3), 391-406.
- Bektaş, M., Yavaş, M. ve Ayvaz Can, A. (2018). Sınıf öğretmeni adaylarının "çocuk katılımı" kavramına yönelik metaforik algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studis Educational Sciences*, 13/19, 253-284.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (2009). *Çocuk haklarına dair sözleşme genel yorum no: 12 çocuğun dinlenilme hakkı*. Elli Birinci Oturum, Cenevre.
- Brady B. (2007). Developing children's participation: Lessons from a participatory IT project. *Children & Society*, 21, 31-41.
- Bulut, A. (2020). Okul öncesi eğitim paydaşlarının çocuk haklarına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (4), 2067-2078.
- Church, A., & Bateman, A.(2019). Children's right to participate: How can teachers extend child-initiated learning sequences?.*International Journal of Early Childhood*, 51, 265-281.
- Correia, N., Camilo, C., Aguiar, C., & Amaro, F. (2019). Children's right to participate in early childhood education settings: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 100, 76-88.
- Correia, N., Carvalho, H., Durães, J., & Aguiar, C. (2020). Teachers' ideas about children's participation within Portuguese early childhood education settings. *Children and Youth Services Review*, 111, 104845.
- Coşkun, T. (2015). *Early childhood teachers' beliefs towards participation*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çocuk Hakları Komitesi. (2009). *Genel yorum no:12 çocuğun katılım hakkı*. Ankara: ICC.
- Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st Century teacher education. *Journal of Teacher Education*, 57, 1-15.
- Değirmenci, T. (2011). Öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumlarının incelenmesi.XX. *Eğitim Bilimleri Kurultayı*.Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Dinç, B. (2015). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların ebeveynlerinin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 7-25.
- Dunmore, P. (2011). Raising awareness of children's rights: Section 5 of the rights of children and young persons (Wales) measure 2011: U.K.
- Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 38-54.

- Erkan, S. ve Akyol, T.(2017). A study on the views of preschool teachers and teacher candidates about the concepts of learning and participation. *Educational Research and Reviews*, 12 (6), 373-379.
- Gürkan, T.ve Koran, N. (2014). 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programının çocuğun katılım hakkına yer verme durumu açısından incelenmesi. *Journal of Teacher Education and Educators*, 3 (2), 203-226.
- Hart, N. S. (2007). Making sure the child's voice is heard. *International Review of Education*, 4 (3), 251-258.
- Hodgkin , R., & Newell, P. (2003). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uygulama el kitabı* (Ş. Akipek, çev.). Geneva: UNICEF.
- İşler, M.(2019). *Öğretmen adaylarının çocuk haklarına yönelik görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kangas, J., Venninen, T., & Ojala, M. (2016). Educators' perceptions of facilitating children's participation in early childhood education. *Australasian Journal of Early Childhood*, 41 (2), 85–94.
- Karakuyu, A., Uyar, A. ve Bırvural, A. (2018). Ön lisans çocuk gelişimi öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin tutumları. *Researcher: Social Science Studies*, 6 (3),20-27.
- Karaman-Kepenekçi, Y. (2006). A study of university students' attitudes towards children's rights in Turkey. *The International Journal of Children's Rights*, 14 (3), 307-319.
- Karaman-Kepenekci, Y. ve Baydık, B. (2009). Attitudes of the teacher candidates of mentally handicapped children about children's rights. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42 (1), 329-350.
- Karaman-Kepenekci, Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin ulusal ve uluslararası barışa ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 27-49.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kennan, D., Brady, B., & Forkan, C. (2018). Supporting children's participation in decision making: a systematic literature review exploring the effectiveness of participatory processes. *The British Journal of Social Work*, 48 (7), 1985-2002
- Koran, N. (2012). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların katılım hakkı konusundaki uygulamalarının öğretmen adayı gözlemlerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Girne Amerikan Üniversitesi, Girne.
- Kozikoğlu, İ. (2019). Okulöncesi öğretmenlerinin çocuk hakları ve çocuk katılım hakkına ilişkin görüşlerinin incelenmesi.*Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3 (2), 380-405.
- Lansdown, G. (2005). *Çocukların gelişen kapasiteleri*. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu İtalya: UNICEF.
- Leblebici, H. ve Çeliköz, N. (2016). Öğretmen adaylarının çocuk haklarına yönelik tutumları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 3 (1),307-318.
- Leinonen, J., Brotherus, A., & Venninen, T. (2014). Children's participation in Finnish pre-school education-identifying, describing and documenting children's participation. *Journal of Nordic Early Childhood Education Research*, 7 (8), 1-16.
- Merey, Z. (2014). Children's participation rights in social studies textbooks in Turkey.*Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 3641-3645.
- Moroğlu, N. (2003). Ulusal ve uluslararası hukukta çocuk hakları. *II. Eğitim Paneli* (s. 29- 38). İstanbul: Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı.

- Pilatin, G. (2019). *Okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Polat, B.D. (2018). *Çocuk gelişimi ve okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin çocukların katılım hakkına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, B. D., Ersoy, Ö.A, & Toran, M. (2017). Çocuk Katılımı Farkındalık Ölçeği (ÇKFÖ): Ölçek geliştirme, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 186-215.
- Püsküllü, N. F. (2020) *Rehberlik psikolojik danışmanlık öğrencilerinin çocuk haklarına dair farkındalıklarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ruiz-Casares, M., Collins, T. M., Tisdall, E. K. M., & Grover, S. (2017). Children's rights to participation and protection in international development and humanitarian interventions: Nurturing a dialogue. *The International Journal of Human Rights*, 21 (1), 1-13.
- Salminen, J. (2013). Case study on teachers' contribution to children's participation in Finnish Preschool Classrooms During Structured Learning Sessions. *Frontline Learning Research*, 1 (1), 72-80.
- Sheridan, S. (2007). Dimensions of pedagogical quality in preschool. *International Journal of Early Years Education*, 15 (2), 197-217.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15 (2), 107-117.
- Sinclair, R. (2004). Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable. *Children and Society*, 18 (2). 106-18.
- Sousa, J., Loizou, E., & Fochi, P. (2019). Participatory pedagogies: instituting children's rights in day to day pedagogic development. *European Early Childhood Education Research Journal*, 27 (3), 299-304.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2017). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 5. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık.
- Stein, J. (2014). Child Participation: From rights to reality, [KidsRights reports, FoundationUniversiteit Leiden](https://www.kidsrightsreport.org/)
- Te One, S. (2011). Supporting children's participation rights: Curriculum and research approaches. In Harcourt, D., Perry, B. & Waller, T. (Eds.,) *Researching young children's perspectives: Debating the ethics and dilemmas of educational research with children*, (pp. 85-99). London: Routledge.
- Theobald, M., Danby, S., & Ailwood, J. (2011). Child participation in the early years: Challenges for education. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36 (3), 19-26.
- Tozduman-Yaralı, K. ve Güngör Aytar, F.A. (2017) Okul öncesi sınıflarında çocuğun katılım hakkının çocukların ve öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 29-47.
- Turnšek, N. (2016). Teachers' implicit theories on child participation in preschool. *Athens Journal of Education*, 3 (1), 7-18.
- Tüzün, I. ve Sarıışık, Y. (2015). *Türkiye'de okullarda çocuk katılımı: Durum analizi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNICEF. (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. Unicef, Türkiye https://www.unicef.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf adresinden 08.12.2020 tarihinde erişildi.

Yüksel, B. ve Yazıcı, Z. (2019). Öğretmen adaylarının çocuk katılım hakkına ilişkin farkındalıklarının değerlendirilmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3 (2), 457-477.

Extended Summary

United Nations Convention on the Rights of the Child; focuses on the four fundamental rights of children, which are "protection", "life", "development" and "participation". The "right to participate" is defined as the right of children to develop their own views, to think for themselves and to express their opinions effectively. The right to participate is also a key element for the use of the other three fundamental rights. Child participation is compared to an eight-step ladder. In the first 3 steps which consists of manipulation (forcing), decoration and mascotism (Tokenism), children are not given the right to participate, on the contrary, anti-participation behaviors draw attention. For example, telling children what to do without taking their opinions, establishing classroom rules and classroom seating arrangements without seeking children's' views, sharing personal information and pictures about children without obtaining permission, exhibiting children's activities without their permission, etc. are examples of anti-participation behavior in the first three steps. Child participation takes place in the other 4 steps. Fourth step; Assigned but Informed, fifth step; Consulted and Informed, sixth step; Adult-Initiated, Shared Decisions with Children, the seventh step: Child-Initiated and Directed in which the participation is highest, the eighth step is Child-Initiated, Shared Decisions with Adults. Schools are one of the most important places where the child's right to participation should be supported. Children are expected to have a say in the process of establishing educational policies, designing the physical environment of schools, determining the rules within the school, learning and teaching processes. For this, child-centered programs in which children take an active role in situations affecting their lives and in which they can easily express their different opinions should be adopted instead of the traditional approach. If all stakeholders have sufficient knowledge and awareness on child participation and children's rights, the level and quality of participation will increase. For this reason, it is important to determine the attitudes of preschool teachers, child developers and teacher candidates who are the stakeholders of the preschool education process towards child participation.

In the light of this information, the purpose of the study is to determine the awareness levels of students at Pre-school Education Undergraduate Program and Child Development Associate Degree Program towards child participation right. Within the scope of the study, the effects of variables -gender, grade level, taking children's rights lessons, participating in any education related to children's rights, reading the declaration of children's rights on Child Development and Pre-school Teacher students' child participation levels were examined. In the study, descriptive survey model one of the quantitative research methods, was used to determine the awareness level of the Pre-school Teaching and Child Development Associate Degree students towards child's right to participate. The study group of the research consists of 264 university students studying in a state university, Faculty of Education, Preschool Education Undergraduate Program and in the same university's Health Vocational School Child Development Associate Degree Program in the 2020-2021 academic year. Personal Information Form and Child Participation Awareness Scale (CPAS) were used as data collection tools.

In the analysis of the data, it was first checked whether the scores of university students on the awareness scale for children's right to participate are normally distributed. When the skewness and kurtosis values of the data in general and subscales dimensions, histogram and scattering graphics were examined, it was found that the data were not normally distributed. For this reason, in the comparison of two independent groups in the study, the Mann-Whitney U test was used; and Kruskal-Wallis H tests were used to compare more than two groups. As a result of Kruskal-Wallis analysis, Mann-Whitney U tests were conducted to determine between which groups the difference was.

As a result of the analysis, it was seen that the child participation awareness of the students of the Child Development Associate Degree and Pre-school Teaching Department was not at the desired level. There was no significant difference between the child participation awareness levels of the students who read the declaration of children's rights and those who did not. However, it was determined that the awareness level of female students is higher than male students. When the comparison was made between the two departments, it was seen that the awareness level of the Pre-school Teaching Department students was higher. In addition, it was determined that the awareness levels of upper class

students were higher than the lower classes in both programs. The most striking result of the research is that the awareness level of students who do not take a children's rights course is higher than the students who take the course. On the other hand, it has been concluded that the awareness of most of the university students who attended a training or a seminar about children's right to participate is higher than the students who did not. The results of the study are limited to the data obtained from 264 students who are continuing the Child Development Associate Degree and Pre-school Teacher Undergraduate Program of the same university, which constitute the study group of the study. For this reason, similar studies can be carried out with different universities and different departments and the results can be compared. Before starting to work with children, it is important to increase the knowledge and awareness of pre-school teacher candidates and child development students about children's the right to participate, and to cover children's rights in many lessons throughout the entire education period, so that teacher candidates can gain awareness for child participation. For this reason, it can be recommended to update the course contents in all departments that train prospective teachers, especially undergraduate programs of Associate Degree Child Development and Pre-school Teaching, and to include applied studies in addition to theory.

Sosyal Medya, Aile ve Çocuk Etkileşiminin Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesiHülya TOKUÇ¹Veli DUYAN²**MAKALE BİLGİSİ**

Makale Geliş Tarihi : 14.12.2020

Makale Kabul Tarihi : 14.02.2021

Anahtar Kelimeler:

Erken Çocukluk, Ergenlik, Aile, Sosyal Medya, Çocuk Hakları

ÖZET

Günümüzde çocuk ve gençlerin iletişim teknolojilerine olan ilgisinin giderek artması sonucu sosyal medyanın gücü ve etkisi daha da artmıştır. Sosyal medya araçlarının çocuğun çok yönlü gelişimine olan katkıları kuşkusuzdur ancak bunun çocuk ve ergenler için bir avantaj ya da dezavantaja dönüşmesi özellikle ebeveynlerinin bu konu hakkındaki farkındalıkları ile doğrudan ilgilidir. Yapılan literatür taramasında çocuk ve ergenlerin sosyal medyayı doğru ve etkili kullanmaması sonucu aile içi iletişimin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Ayrıca ailelerin sosyal medya ve teknoloji bağlamında yeterli bilgi ve donanımına sahip olmadıkları ve bu konuda doğru ve olumlu bir tutum sergilemedikleri görülmektedir. Bu durum gelişme çağındaki çocuk ve ergenleri, sosyal medyanın risklerine karşı daha savunmasız bir duruma sokmaktadır. Çalışmanın amacı günümüzde kullanılan sosyal medya araçlarının etkili ve bilinçli kullanılmaması sonucunda oluşabilecek riskler ve bunun çocuk hakları boyutunda yaratacağı ihlaller konusunda toplumsal bir farkındalık yaratmaktır. Ayrıca sosyal medya araçlarının, çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde çocuk dostu bir medya anlayışıyla, yeniden yapılandırılması için öneriler geliştirmek ve bunun için en etkili yol olan medya okuryazarlığını da yeniden gündeme getirmektir.

Investigation of Social Media, Family and Child Interaction in The Context of Children's Rights**ARTICLE INFORMATION**

Submission Date : 14.12.2020

Accepted Date : 14.02.2021

Keywords:

Early Childhood, Adolescence, Family, Social Media, Children's Rights

ABSTRACT

Due to the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and influence of social media has been increased as well. The contribution of social media tools to the multi-dimensional development of the child is undoubtedly crucial, but turning this into an advantage or a disadvantage for children and adolescents is directly related to the awareness of their parents. Families may not know enough social media and technology. Unfortunately, they may not have a correct and positive attitude for this issue. This puts developing children and adolescents in a more vulnerable position to the risks of social media. The aim of the study is to create a social awareness about the risks that may occur and the violations that will be originated in the dimension of children's rights as a result of not using the social media tools effectively and consciously. In addition to that, the aim is also to make suggestions for the restructuring of social media tools with a child-friendly media understanding in a way that does not cause child rights violations and to bring media literacy to the agenda, which is the most effective way to achieve child-friendly media.

¹ Öğr. Gör. Hacettepe Üniversitesi, htokuc70@gmail.com, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0001-8308-9124>² Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, duyanveli@yahoo.com, ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0003-4316-5756>

1. Giriş

Yaşantımızın her alanında etkin bir şekilde yer alan sosyal medya günümüzün en gözde ve en güçlü iletişim araçlarından biri olarak önemini her geçen gün arttırmaya devam etmektedir. Ayrıca, sürekli güncellenebilmesi, çoklu kullanıma açık olması, sanal paylaşım alanı tanınması vb. nedenlerden dolayı günümüz koşulları açısından en çok tercih edilen iletişim araçlarından biri olarak kabul görmektedir (İli, 2013). Sosyal medya, sunduğu hızlı, yaratıcı ve etkili iletişim biçimiyle bireylerin bilgiye ulaşma, haberleşme, eğlenme, kendini ifade etme ve sosyalleşme biçimlerini, yaşam tarzlarını ve değerlerini önemli düzeyde etkilemektedir (Çakmak, 2012). Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, özellikle de çocuk ve gençlerin iletişim teknolojilerine olan ilgisinin artması, sosyal medyanın gücünü daha da arttırmış ve sosyalleşme kavramını daha farklı bir boyuta taşımıştır. 2020 Ağustos ayı *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* verilerine göre İnternete erişim olanağı bulunan hane oranının yüzde 79,0'a ulaştığı bunların içinde evden İnternete erişim fırsatına sahip olan hanelerin de %90,7 olduğu görülmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020). Bireylerin 2014 yılında %53,8 olan internet kullanım oranının, 2018 yılında %71,2019 yılında ise %75,3'e ulaştığı ve 2020 yılında bu oranın %79,0'a ulaşması sonucu internet kullanımı oranının her geçen yıl hızla arttığı görülmektedir. Ayrıca bu oranın %51,2'lik kısmını 16-74 yaş arası bireylerden oluşması son derece dikkat çekicidir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020). Tüm bilim insanları bu denli yoğun etkileşim içinde bulunan medya araçlarının insanlar üzerinde olumlu ya da olumsuz, birtakım etkilerinin olabileceği konusunda hem fikirdirler. Teknoloji ve buna bağlı olarak gelişen medya günlük hayatta pek çok kolaylıklar sağlamanın ve daha iyi bir yaşam kalitesi sunmanın yanı sıra özellikle sosyal hayat alanına etki ettiği olumsuz boyutuyla dikkat çekmektedir (Bayraktutan, 2005). Ancak özellikle çocukların sosyal medyayı kullanmaları sürecinde ebeveynleri başta olmak üzere çocuğun hayatında doğrudan ilişki içinde bulunduğu tüm yetişkinlerin önemli sorumlulukları vardır. Hiçbir ayırım gözetmeksizin çocukların yüksek menfaatleri gözetilerek tüm gereksinimlerinin karşılanmasının zorunlu olduğuna ve devletlerinde bu hakların korunmasından sorumlu olduğuna vurgu yapan *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* bu bağlamda garantör niteliğindedir. Akbulut (2013), sosyal medyanın çocuk ve ergenler için bir avantaj ya da dezavantaja dönüşmesinin özellikle ebeveynlerin bu konu hakkındaki farkındalıkları ile doğrudan ilgili olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal medyanın hem bir sosyalleşme alanı hem de gerçek hayattan uzaklaştırdığı için asosyalleşme alanı olabildiğini söylemek mümkündür. (Bilişim Teknolojileri Kurumu [BTK], 2017). Bu noktada aile, okul ve diğer çevre bileşenlerinin medya konusundaki bilinçli farkındalığının artırılmasında medya okur yazarlığının katkısı kritik bir öneme sahiptir. Yapılan bu derleme araştırmada tüm bu bileşenlere ilişkin farkındalığın artırılması ve sosyal medya araçlarının, çocuk dostu bir medya anlayışıyla, çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde yeniden yapılandırılması için öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda etkili bir yol olan medya okuryazarlığı konusu irdelenecek ve sosyal medyanın yeniden yapılandırılmasındaki önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Sosyal Medya, Çocuk ve Aile

2.1. Çocuk ve Aile İçi İletişim

Aile; birbiriyle geçmiş, duygusal ve ekonomik bağları olan kendisini aynı ev ortamının üyesi olarak tanımlayan ve birbirine biyolojik ve psikolojik olarak bağlı olan kişilerden oluşan topluluk olarak tanımlanmaktadır (Özabacı, 2013). Aile ilk ve en temel sosyal çevredir ve bu sosyal çevre

zamanla toplumun diğer kurumlarına doğru genişler. Aile, bireyin bütün temel ihtiyaçlarını karşılar ona güvenli bir ortam yaratarak onun sağlıklı büyümesini teminat altına alır. Etkili bir rol model olarak kuralları, ahlak ve değer yargılarını öğrenmesine ve sağlıklı bir kişilik gelişmesine rehberlik eder. Yeteneklerinin gelişmesine yardım ederek öğrenme ihtiyacını karşılar. Ailenin temel görevlerinden biri de çocukları zararlı olabilecek her şeyden uzak tutmaktır (Kaya ve Tuna, 2010).

Hayatın ilk yıllarında anne ile yoğun bir etkileşim içinde olan çocuk açısından annenin çocuğa gösterdiği bakım ve ilgi çocuk ile anne arasındaki sağlıklı bağlanmanın temelini oluşturur. Baba ile çocuk arasındaki destekleyici ve olumlu ilişki çocukların sosyal ve duygusal gelişimini olduğu kadar bilişsel ve akademik gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Aynı şekilde kardeş ilişkisi de olumlu ve destekleyici bir unsurdur ve kardeşleriyle birlikte büyüyen çocukların daha kolay sosyalleşme süreci yaşayacakları ve kişiler arası iletişimlerde akranlarına göre daha güçlü olabildikleri görülmektedir (Sağlam ve Aral,2016). Anne baba tutumları çocukların kişilik yapıları ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde son derece etkilidir. Aşırı koruyucu anne baba tutumları bireyin sağlıklı bağlanmasını zedeler ve bağımlı biri olarak yetişmesine neden olur. Baskıcı ve otoriter anne baba tutumları ile büyüyen çocuğun baskı ve sevgisizliğin hâkim olduğu bir ortamda mutsuz ve güvensiz bir birey olarak büyümesi ve dahası öğrendiği bu olumsuz davranışları yakın çevresindeki akran ilişkilerine modellemesi söz konusudur (Çağdaş,2003). Bu durum çocuğun ailesinden uzaklaşmasına, içine kapanık ya da saldırgan bir kişilik özelliği geliştirerek itilen, reddedilen çocuk olmasına neden olabilecek bu da onu her türlü riske karşı açık biri haline getirecektir. Aşırı hoşgörülü ve gevşek tutumlu ailede ise çocuklar doğru ve yanlış davranışı ayırt edebilme ve kendi öz kimliklerini oluşturabilmede yetersiz, bağımlı bireyler haline gelebileceklerdir (Yavuzer,2004). En olumsuz anne baba tutumlarından olan İlgisiz ve kayıtsız anne baba tutumlarında çocuklar en temel ihtiyaçları olan sevgi ve kabul duygusundan yoksun kalacak bu da çocuğu bu ihtiyacını karşılayabileceği riskli ortamlara itecektir. Görüldüğü üzere farklı anne baba tutumları çocukların ve gençlerin sağlıklı kişilik yapısı oluşturmalarında, toplumsal kimliklerini oluşturma ve kabullerinde sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarında oldukça belirleyicidir. Bu bağlamda çocukların olumlu ebeveyn tutumlarının olduğu aile ortamlarında büyümeleri, onların duygusal anlamda rahatlamaları, kendilerini güvende hissetmeleri ve sağlıklı kişilik yapısı oluşturmaları açısından önemlidir (Sağlam, 2017).

2.2. Sosyal Medya, Çocuk ve Aile Etkileşimi

En geniş anlamıyla iletişimin olduğu her türlü ortamı ve iletişim aracını ifade eden “medya” kelimesi günümüzde “basın” kelimesinin yerini almış durumdadır. İnsanların dünya görüşünü, tutum ve davranışını etkileyen sosyal medya önemli bir sosyalleşme aracıdır ve toplumsal kimliğin oluşumunda aile, okul çevre gibi diğer araçlara göre etkisi daha belirgin ve sürekli (Bayraktutan, 2005). Teknoloji ve onun doğal bir çıktısı olan medya araçlarının kullanımının, çocuk ve ergenlerin farklı gelişim alanları üzerinde pek çok nedene bağlı olarak farklı düzeyde etkileri vardır. Şirin (2013) teknoloji tabanlı medya araçlarının; çocukların fiziksel gelişimleri, bilişsel gelişimleri, kişilik gelişimleri ve sosyal duygusal gelişimleri üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Sosyal medyanın bu gelişim süreçleri üzerindeki etkisine daha ayrıntılı bakmak gerekirse;

Fiziksel Gelişim: Sosyal medya araçlarının uzun süreli kullanımı ciddi bir takım fizyolojik sorunlara sebep olabilmektedir. En sık karşılaşılan fiziksel sorunların başında oturuş bozuklukları nedeniyle kas ve iskelet sistemi rahatsızlıkları, gözde yorgunluk ve kuruluk nedeniyle de çeşitli göz rahatsızlıkları bulunmaktadır. Buna ek olarak bilgisayarın neden olduğu radyasyona çocuk ve

ergenlerin yetişkinlere göre daha ciddi bir şekilde maruz kalması söz konusudur. Ayrıca çocuk ve ergenlerde fiziksel aktivite düşüklüğü, fiziksel gelişimde anormallikler ve kilo artışının gerekçeleri arasında bilgisayar ve İnternet kullanımı önemli bir etkindir (Bilişim Teknolojileri Kurumu, 2017). Gelişim çağındaki çocuklarda teknolojik cihazların uygun koşullarda, uygun yazılımlarla ve uygun süre ile kullanılmaması çocukların motor gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir (Howie vd., 2017). Ayrıca bunun hayat boyu obezite ve kalp damar hastalıkları risklerini daha erken yaşlardan itibaren tetikleyebildiği de öne sürülmektedir (Bel-Serrat vd., 2013).

Bilişsel Gelişim: Bu alanda yapılan tüm araştırmaların ortak sonucu bilgisayar ve internetin bilişsel gelişime olan olumlu ya da olumsuz tüm etkilerinin, kullanım biçimi ile ilgili olduğu yönündedir. İnternet ortamında gerçekleşen bilişsel süreç becerilerinden planlama, arama stratejilerini kullanma ve bunlara ilişkin verileri değerlendirmeye tabi tutma gibi eylemler bilişsel gelişime olumlu katkılar sağlamaktadır (Johnson ve Puplampu, 2008). Bununla birlikte bilgisayar ve İnternet kullanımının görsel bilgiyi hızlı ve etkili şekilde alıp işeyerek görsel zekanın gelişimine katkı sağlayacağı belirtilmektedir (DeBell ve Chapman, 2006). Ancak dijital teknoloji ve ona paralel olarak sosyal medya kullanımı özellikle erken çocukluk dönemi ve okul çağındaki çocuklarda dikkat problemlerine, saldırgan davranışlara ve uyku sorunlarına da neden olabilmektedir (Brown, 2011).

Psiko-Sosyal Gelişim: Tüm medya araçları sosyal katılımı arttırabilmekte ve bu da bireyin iyi oluşuna katkı sağlayabilmektedir. Öyle ki sosyal kaygısı yüksek olan veya sosyal duygusal açıdan desteğe ihtiyaç duyan çocuk ve ergenler, bu sorunla baş etmede sosyal medyayı bir araç olarak tercih edebilmektedirler (Stepanikova, 2010). Ancak bununla beraber sosyal medyanın çocuk ve ergenlerin yaşamında önemli bir zamanı işgal etmesi nedeniyle; ruh sağlığı, aile ilişkileri ve akranla uyum sağlama becerilerinde olumsuz sonuçlara neden olabileceğine dair kanıtlarda mevcuttur (Valkenburg ve Peter, 2009). Bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişim göstermesiyle sosyal medyaya ayrılan zamanın artması sıcak iletişim ve insani ilişkileri de zedelemektedir (Tokel vd., 2013). Özetle sosyal medya araçlarının etkililiğine dair hangi görüşün haklı olacağı bu araçların nasıl kullanılacağı ile doğrudan ilişkilidir. Gelişme çağındaki çocuk ve ergenleri sosyal medya ortamlarında kontrolsüz bir şekilde risklerle karşı karşıya bırakmayı çağın bir gereği olarak görmek iyimser bir yaklaşım olamaz. Buna karşın doğrudan kısıtlayıcı bir tutum izlemekte oldukça kötümser bir yaklaşım olacaktır.

Bireylerin günlük etkinliklerini sekteye uğratabilecek düzeyde internet kullanımını kontrol edememesi biçiminde kendini gösteren İnternet bağımlılığı, günümüzde ruhsal bozukluklar içerisinde yerini almaktadır. Genel anlamda bağımlılık kişinin bir şeye karşı aşırı istek duyması, kullandığı madde/şeyle ilgili olarak kontrolünü kaybetmesidir ve teknolojinin gelişimiyle televizyon, internet, cep telefonu gibi nesnelere olan bağımlılıkta hızla artmıştır (Ançel, 2017). Ançel (2017) internet bağımlılığının çocuk ve ergenleri birincil bazı gelişim ödevlerinden alıkoyabildiğini de ifade etmektedir. Can (2017) yaptığı araştırmada Bireyin internet bağımlısı olmasında birtakım nedenlerden söz etmektedir. Buna göre interneti kullanım amacı ve kullanım süresinden kaynaklanan nedenler doğrudan nedenler olarak internet bağımlılığını etkilemektedir. Çocuk ve gençlerde medya bağımlılığı daha çok şiddet içerikli oyunlara ilginin artması, saldırgan duygu ve düşüncelerin gelişmesi, ders çalışma istediğinde azalma, kitap okumaktan hoşlanmama, spora daha az zaman ayırma, asosyalleşme, akademik başarının düşmesi, yanlış değer yargılarının oluşması, gerçek ve fantezi arasındaki ayrımın yapılamaması, dikkat eksikliği problemlerinin ortaya çıkması gibi durumlarla kendini göstermektedir. Ayrıca aşırı düzeyde sosyal medya ve internet kullanımı kişinin sanal dünyaya daha fazla yoğunlaşmasına ve gerçek dünyaya ilişkin etkileşimlerinin azalarak aidiyet duygusunu yitirmesine ve sonuç olarak da özellikle çocuk ve ergenlerde bir takım psiko-sosyal davranış bozukluklarına neden

olabilmektedir (Demir, 2016). Bu bağlamda çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal sonuçları hakkında daha bilinçli olunmalıdır.

TÜİK 2020 yılı “Bilgi Teknolojileri Kullanım” sonuçlarına göre 2019 yılında %88,3 olan evden internete erişim sağlayan hane oranının 2020 yılında yüzde 90,7’ e ulaştığı görülmektedir. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanımına ilişkin temel göstergelere göre 2009-2020 yılları arasında geniş bantla internet erişimi olan hanelerin oranı %89.9 görülmektedir. Buna göre hanelerin %50,8’i; ADSL, kablolu İnternet, fiber vb. sabit geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlarken yüzde 86,9’u mobil geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlamaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Livingstone ve arkadaşlarının (2010) yaptıkları araştırmanın bazı bulguları yaşanabilecek olumsuzluklar açısından oldukça belirleyicidir. Buna göre birçok ebeveynin bir grup çevrimiçi riskleri önemsemedikleri ya da yeterince önlem alamadıkları görülmektedir. Çocukların çevrimiçi ortamlarda maruz kaldıkları bu risklere ilişkin ailelerinden değil akranlarından destek almayı tercih ettikleri, kendilerini İnternet kullanımı hakkında son derece yetkin gördükleri ve istenmeyen içerikle kendi kendilerine baş edebileceklerine inanmaları ile ilgili sonuçlar oldukça düşündürücüdür (EU Kids Online, 2015).

Çocuk ve ergenlerin internette karşılaşabileceği riskleri şu şekilde özetleyebiliriz;

- Bilgisayara virüs bulaştırma,
- Bilgisayara casus yazılımların girmesine fırsat verme
- Arkadaşlarıyla birlikte dışarda etkileşimli zaman geçirmek yerine evde kapanmak ve şiddet içeren oyunlar oynamak,
- İnternet aracılığıyla pornografik öge, düşmanlık, öfke ve şiddet barındıran yasa dışı içeriğe maruz kalabilme,
- Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak bazı kişisel bilgileri (adres, kredi kartı numarası, evde o an kimin ya da kaç kişinin bulunduğu üçüncü şahıslara, e-posta veya sohbet programları vasıtasıyla iletebilme,
- İnternet üzerinden ebeveynlerinin bilgisi ya da onayı olmadan kredi kartı ile alışveriş yapabilme,
- Kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşebilme (Demirel vd., 2012).

Amerikan Pediatri Akademisi tarafından iki yaşın altındaki çocukların televizyon izlemeleri ciddi bir risk faktörü olarak görülmekte üstelik bu tehdide bilgisayarlar ve mobil araçları da eklenmiş görülmektedir. Günümüzde birçok ebeveyn henüz iki yaşındaki çocuğunun elinden bu teknolojik araçları almakta zorlanmaktadır. Bilgisayar başında geçirilen edilgen ve hareketsiz zamanın çocukların bilişsel, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimine olumsuz etkide bulunması kaçınılmazdır (Akbulut, 2013). Kaya ve Tuna’nın (2010) “Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi” üzerine yaptıkları araştırmalarında ailelerin, çocuklarını en çok serbest bıraktıkları konuların arasında boş zamanlarını değerlendirme ve kıyafet seçimi olduğu ifade edilmektedir. Bu durum çocukların bu süreçte medyaya ve kitle iletişim araçlarına daha fazla yönelmelerine zemin hazırlamaktadır. Akbulut (2013) “Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları” temalı yaptığı çalışmada ailelerin, interneti doğru kullanma, çevirim içi ortamlarda kendilerini ve çocuklarını bekleyen tehlikeler konusunda bilinçlenmeleri gerektiğine ve çocuklarını

doğru şekilde yönlendirmelerinin önemine vurgu yapmıştır. “Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi”nin sonuçlarına göre sosyal medyada çocukları bekleyen riskler üç grupta kategorize edilmiştir. Bunlar: İçerik, iletişim ve davranış riskleridir. “İçerik riskleri potansiyel olarak saldırgan ve zararlı içeriklerden oluşan; şiddet, cinsellik ya da nefret söylemlerini kapsamaktadır. İletişim riskleri; taciz, siber zorbalık, gizliliğin ihlâl edilmesi gibi uygulamalardan oluşmaktadır. Davranış riskleri ise; insanları amaçlı bir şekilde yanlış bilgilendirme, kişisel bilgileri paylaşma, kumar oynama ve bunun gibi zararlı uygulamaları içermektedir (Karahisar,2014). Ayrıca tüm sosyal ağlar, e-posta, anlık mesajlaşma vb. gibi iletişim platformları da çocukların suistimal edilmesine açık ortamlardır. Çocukların farkında olmaksızın internette maruz kalabilecekleri tüm bu durumlar onların tüm gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilecektir (Çelen, 2011).

3. Sosyal Medya ve Çocuk Hakları

3.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocukların yaşadığı problemler sadece çocuğun kendisini ya da ailesini ilgilendirmenin çok daha ötesinde toplumun sorunudur. İşte bu nedenle de çocuk haklarının tüm çocukları kapsayacak şekilde korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Karakaş ve Çevik, 2016). Çocuk hakları çocuk hukukuna temel teşkil etmektedir ve buna ilişkin düzenlenmiş en önemli belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş olan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”dir. Bu sözleşme çocuk haklarını kapsamlı bir şekilde düzenleyerek çocuk hukukuna ilişkin bağımsız bir temel oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün çocukların yüksek menfaatleri gözetilerek tüm gereksinimlerinin karşılanmasının zorunlu olduğuna ve devletlerinde çocukların haklarının korunmasından ve verilen haklara saygı gösterilmesinden sorumlu olduğuna belirgin bir vurgu yapmaktadır. Ayrıca sözleşmede geçen tüm hakların birbiriyle ilişkili ve eşit düzeyde önemli olduğunu belirtmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden (I. Kısım, Madde 1 -41, 2. Kısım, Madde 42- 45, 3. Kısım, Madde 46-54) oluşur (UNICEF, 1989). Haklar yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Sözleşmenin birinci bölümünde ki bu bölüm esas teşkil etmektedir; çocuklara tanınan çeşitli haklar belirtilmiştir. Buna göre; çocuğun beslenme, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarına yönelik olan yaşamsal hakları, eğitim, oyun oynama gibi gelişme hakları; Ticari, cinsel, fiziksel ya da ruhsal istismar gibi durumlara karşı korunmasını içeren korunma hakkı ve çocuğun kendi yaşamını ilgilendiren konularda kararını verme, bunu duyurma özgürlüğü gibi haklarını içeren katılıma yönelik hakları mevcuttur. Yaklaşık 190 ülke tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ülkemizde de 2 Ekim 1995 yılında uygulamaya girmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme de olduğu gibi diğer tüm hukuk metinlerinde de çocuklarla ilgili önemle vurgulanan husus, çocuğun kişiliğinin tanınması ve çocuklara özgü önleyici ve iyileştirici olan bir yargılama sistemi ve çocuğun yüksek yararının gözetildiği bağımsız bir çocuk hukukunun oluşturulmasıdır (Çobaner, 2015; Serozan, 2017).

3.2. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Hakları

Sosyal medya kullanımının artması; çocuk ihmal ve istismarı, siber zorbalık, güvenlik, çocuk hakları kavramlarını da gündeme getirmiştir. Bu kavramların sosyal medya kullanımı bağlamında

yeniden değerlendirilmesi, sosyal medya araçlarının etki alanları hakkında daha dikkatli ve duyarlı olunması gerektiği kaçınılmazdır. Toplumun önemli ve en değerli mensubu olan çocukların yetişmesi sürecinde sadece bedensel, duygusal, zihinsel ve ahlâkî gelişimi ile ilgili tüm tedbirlerin alınmış olması yeterli değildir, onun toplum ve aile içindeki konumunu belirleyen ve düzenleyen hukuk kurallarına da ihtiyaç vardır. Bu kuralların çocuğun saygınlığı, özgürlüğü, şeref ve haysiyetini koruyor olması hem çocuğun hem de toplumun yüksek yararı için önemli ve gereklidir (Akyüz, 2016). Çocuğu küçük düşürebilecek tüm eylemlerin sosyal medya araçlarıyla paylaşılması ya da istismar edilmesi çocuğun saygınlığı ve onurunu ihlal edebilecektir. Buda çocuğun özel yaşamına ilişkin gizliliğinin ihlali anlamına gelmektedir (Serozan, 2017).

Mevcut hukuk sisteminde; çocuk hukuku ile ilgili kurallar ve yargı eliyle korunan haklar çocuk hakları olarak tanımlanmaktadır. Bu haklar aynı zamanda çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal-duygusal, ahlâkî ve ekonomik bakımlardan korunması ve sağlıklı, özgür ve saygın bir birey olarak gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2012). Ulusal hukuk sitemimizde değerler açısından en üstte yer alan Anayasa olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ve Çocukları Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda çocukların korunmasına dair önemli hükümler bulunmaktadır (Serozan, 2017).

Anayasa hukukunun temel hak ve hürriyetler sistemiğinde kendine özgü sınırlamaları olabilmektedir. Bunlardan en önemlisi “çocuğun menfaati” ilkesine istinaden oluşturulan sınırlamalardır. Buna göre hukuksal gereklilikten doğan herhangi bir hak çocuğun menfaati ile çatıştığında, somut olayın şartları da göz önünde bulundurulmak suretiyle çocuğun yüksek menfaati, diğer hakka tercih edilir. Bu bağlamda en sık karşılaşılan durum ana babanın ifade özgürlüğü hakkı kapsamında çocuğuna yönelik oluşturabileceği hak ihlalidir. Bu durumda ana babanın ifade özgürlüğünün sınırlandırılması söz konusu olabilir. Ana babanın ifade özgürlüğünün, çocuğun üstün yararı ilkesi gereği sınırlandırılması uluslararası hukuk bakımından Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. ve 19. maddelerinde; Türk hukuku bakımından ise Anayasa’nın 41. maddesinde güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesinde “*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.*”; 19 maddesinde ise “*Bu Sözleşme’ye taraf devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar*” ifadelerine yer vermiştir. Keza Anayasa’nın 41. maddesinde “*...Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.*” hükmü ile çocuğun üstün yararı korunmaktadır (Gültekin, 2018).

Türk Ceza Kanunu’nda çocuklara karşı işlenen müstehcenlik suçu ile ilgili bazı maddeler yer almaktadır. Bu maddelerden biride müstehcenliği içeren 226. Maddedir. “*Müstehcen Ürünleri Çocukların Görüp Duyabileceği Şekilde Alenileştirme (TCK 226/1-a-b): Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri verme ya da bunların içeriğini gösterme, okuma, okutma veya dinletme (TCK 226/1-a), bunların içeriklerini çocukların girebileceği veya görebileceği yerlerde sergileme, okuma, okutma, söyleme, söyletme (TCK 226/1-b), çocuklara karşı işlenen müstehcenlik suçu olarak kabul edilir. Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri çocuklara sergileme,*

okuma, okutma, söyleme, söyletme suçunun cezası; 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve adli para cezasıdır.” Bu maddeye istinaden çocuğun ruh ve beden sağlığı koruma altına alınmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocukları ve suça sürüklenen veya cezai ehliyeti olmayan çocukları korumak üzere usul ve esasları içeren “Çocuk Koruma Kanunu’nda (ÇKK) bu çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler yer almaktadır. Buna göre Çocuk Koruma Kanunu Madde 5’de başvurulabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirler düzenlenmiştir. *“Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir”*. Kanunda yer alan tedbirler, danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri ve koruyucu aile olarak kategorize edilerek ele alınmıştır. Sosyal medya paylaşımları bakımından konuya yaklaşıldığında danışmanlık, bakım ve sağlık tedbirlerinin uygulanması mümkün olabilecektir. Ebeveyne sağlıklı çocuk yetiştirme konusunda etkin rehberlik yapma ve çocuk yetiştirme konusunda bilgi ve farkındalığını arttırmaya yönelik danışmanlık tedbiri bu amaçla uygulanabilecektir. Ancak danışmanlık tedbirinin yetersiz veya sonuçsuz kalması halinde bakım tedbirinin uygulanması gündeme gelebilecektir. ÇKK Madde 5 kapsamında alınacak koruyucu ve destekleyici tedbirler yetersiz kalırsa, ÇKK Madde 9 kapsamında çocuk hakkında acil korunma kararı da çıkarılabilecektir. *“Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir. Hâkim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Hâkim, çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkinin tesisine karar verebilir.”* (Çocuk Koruma Kanunu, m.5).

1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ile 18 yaşından küçük çocukların ruhsal gelişimlerini tehdit edebilecek, özellikle cinsel dürtülere yönelik olan pornografik içeriğe sahip, basılı yayın reklamı, dağıtım ve sergilenmesi ile ilgili önemli sınırlamalar mevcuttur.

Kişilik hakkı, kişinin başka kişiler tarafından bilinmesini arzu etmediği özel hayatı ve faaliyetlerinin korunma ve gizliliğine ilişkin hukuk tarafından korunan temel bir hak olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2009). Özellikle herkesin herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadan veri sağlayabildiği sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması, zaten yeterince etkili bir denetimin sağlanamadığı bu alanda kişilik haklarıyla ilgili ihlalleri farklı bir boyuta taşımıştır (Gültekin, 2018). Kişinin ayırt edici özelliklerinden olan resim ve ses önemli bir kişilik değeri olarak kişilik hakkı kapsamında koruma altındadır. Her ne nedenle olursa olsun bir kişinin izni olmadan sesinin kaydedilmesi, resminin herhangi bir teknolojik cihazla kayıt altına alınması ya da bu verilerin teşhir edilmesi, paylaşılması kişilik hakkı ihhalidir (Helvacı, 2001). Benzer durum çocuğun kişilik hakkı ihhalinde de söz konusudur üstelik söz konusu ihlal çocuğun en yakınında yer alan ebeveynleri ya da öğretmenleri tarafından yapılabilmektedir. Soy bağının bir sonucu olan velayet ile ana-babaya bazı haklar tanınmasının yanı sıra birtakım sorumluluklarda yüklenmektedir. Ancak ana babanın, sosyal medya kullanım özgürlüğü çocuğun kişilik hakkının ihlaline kadar ulaşabilmektedir. Özellikle son yıllarda çocuklarıyla ilgili sosyal medyada paylaşımlarda bulunan anneler, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çocuklarını suiistimal etmekte ve çocuğun kişilik haklarının ihlaline neden olabilmektedirler (Atalay, 2019). Bu durum çocuğun psiko-sosyal gelişimini riske soktuğu gibi çocuğa ait görsel bilgilerin rahat ulaşabilecekleri bir şekilde erişime açık olması çocuğun kişilik hakkı ile ilgili ciddi ihlallere ve telafisi mümkün olmayan sorunlara yol açabilecektir (Akdi, 2016).

3.3. Çocuk Hakları ve Medya Temelinde Hukuki Düzenlemeler

Tüm taraf devletleri bağlayan “Çocuk Hakları Sözleşmesi” her mecrada çocuğun hak ve hukukunu koruyan ve onun sağlıklı bir birey olarak yetişmesini garanti altına alan önemli bir teminat niteliğindedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi 36. maddeye göre “*Taraf devletler, çocuğun esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar*”. Buna göre her türlü kitle iletişim araçlarının neden olacağı zararlara karşı çocukların bilinçlendirilmesi bu sözleşme maddesinin gereği olarak görülmelidir. Akyüz (2012) çocukların yetiştirilmesi ve korunmasına ilişkin sorumluluğun anne babanın ahlaki görevi olduğunu, ana-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin pek çok kanunla özel hukuk çerçevesi içerisinde düzenlendiğini ifade etmiş ve bu bağlamda çocuk hukukunun ebeveyn ve çocuklar arasındaki hak, görev ve ilişkileri düzenleyen kurallardan oluştuğunu ifade etmiştir. Buna göre; devlet anne babaya hukuk kuralları çerçevesinde bazı haklar tanımanın yanı sıra bu hakların ne derece gerçekleştirildiğini gözlemek ve her türlü yasal koşulları gerçekleştirerek süreci sorgulamak ve gerektiğinde yasalardan aldığı güç ile her türlü müdahaleyi yapmaktan sorumludur (Akyüz, 2012).

Çocuk Hakları Sözleşmesi 13. Maddede; “*Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir*” Bu madde çocuğun ihtiyaç duyduğu her türlü bilgiye ulaşma hakkının olduğuna vurgu yapılmaktadır. Günümüzde çocuklar ihtiyaç duydukları her türlü bilgiye sosyal medya aracılığıyla sınırlar ötesi bile en kısa sürede ulaşabilmektedirler. Ancak bu sırada güvenli bir yol izleyip izlemedikleri ve doğru bilgiye ulaşıp ulaşmadıkları son derece önemlidir (Çakmak, 2013). Sözleşmede yer alan diğer bir madde ise 17. Maddedir. “*Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun, özellikle toplumsal, ruhsal, ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlar*” (BMÇHS, 1989). Ayrıca 9.5.2002 tarihinde New York’ta imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye ek “Çocuk Satışı, Çocuk fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol” eklenmiştir ve ülkemizde de bakanlar kurulu kararı ile 28.05.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çam, 2003).

Çocuğun sosyal medyanın nesnesi haline gelmesinin, mahremiyetinin aşındırılmasının çocuğun menfaatine aykırı olduğu açıktır. Her ne kadar soy bağı ve velayet ilişkisiyle ana baba ve çocuk arasında çok sıkı bir bağ olsa da kişilik hakkının korunması bakımından ana baba da üçüncü kişi sayılmaktadır. Bir başka söyleyişle ana babası, çocuğun kişilik hakkını ihlal ederse aralarındaki velayet ilişkisine rağmen Türk Medeni Kanunu’nun 23. Maddesinde geçen “*Kimse, hak ve fil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez, Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlandırmaz.*” Hükmü ana baba için de uygulanacak ve çocuk, koruma altına alınabilecektir. Çocuğun dışında kalamadığı daha da önemlisi engel olamadığı tüm sosyal medya paylaşımları, içeriği ne olursa olsun çocuğun çevirim içi ortamda kalıcı “dijital ayak izleri” oluşmasına neden olacaktır.

Sosyal medyada ana babanın ifade özgürlüğünün sınırı, çocuğun kişilik hakkının başladığı yerdir. Çocuğun kişilik hakkı ihlal edildiğinde, ana babanın ifade özgürlüğü hukuken sonlanabilir. Anne ve babanın çocuğu sosyal medyanın nesnesi haline getirmesi Anayasanın 17. Maddesinin ihlali anlamına gelir ki bu da “kişinin maddi ve manevi varlığı” hakkının doğrudan ihlali anlamına gelmektedir (Belli,2008). Bu şekilde çocuk üzerinden kazanç elde etmek ise çocuğun ticari olarak

sömürülmesi anlamına gelmektedir. BMÇHS Madde 32’de “*Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.*” diyerek çocuğun her türlü nitelikteki işte çalıştırılmasını ve bu durumdan doğacak ter türlü riske karşı korunmasını teminat altına almaktadır. Ayrıca çocuğun bu korunma hakkını kullanması için de taraf devletlerin her türlü önlemi alması gerektiğini de kayıt altına almıştır (Akyüz, 2000; Serozan, 2005).

Türk Medeni Kanunu’nun 339. maddesine göre; “*Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar. Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür.*” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ebeveynlere çocuğun yüksek menfaatinin korunmasının sağlanması noktasında yaptırım niteliğindedir. Son yıllarda yetişkinler kendi adına karar veremeyen küçüklerin kişisel verilerini sosyal medyada paylaşarak onların kişilik haklarını bilerek ya da bilmeyerek ihlal etmekte ve çocuğun yüksek menfaatine zarar vermektedirler. Çocuğun kişilik haklarına yönelik yapılan bu ihlaller kimi zamanda çocuğun öğretmenleri aracılığıyla yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, sosyal medya eğiliminin giderek arttığı ve eğitimcilerinde bu süreç içinde çocuklara ilişkin sosyal paylaşımlarını arttırdıkları son dönemlerde bu durumun önüne geçebilmek amacıyla dikkat edilmesi gerekenlerin açıklandığı bir genelge yayınlanmıştır. “2975829 sayılı 2017-12 nolu "Okullarda Sosyal Medyanın Kullanılması konulu genelgeye istinaden çocukların görsellerinin sosyal medyada eğitsel amaç için dahi olsa hukuka aykırı paylaşımı durumunda gerekli yasal işlemlerin yolu açılmıştır (MEB, 2017).

4. Çocuk Dostu Medya

4.1. Medya Okur Yazarlığı

Medya okuryazarlığı, pek çok medya mesajı içinden ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşabilme, bu mesajları analiz etme ve diğer kişiye doğru şekilde iletebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Karahisar, 2014). Üretici ile tüketici arasındaki ayrımların neredeyse ortadan kalktığı, kamusal ve özel dünyalar arasındaki ayrımın neredeyse yapılamaz hale geldiği ve çağımızda sosyal medya ortamlarına olan ilgi ve ihtiyacın doğal olarak arttığı çağımızda medya okur yazarlığının da önemi giderek artmaktadır. Çünkü sosyal medyanın sağladığı olanaklar bir taraftan fırsatlar yaratırken diğer taraftan da etik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Dijital medyanın yükselişiyle birlikte, kişisel ve sosyal kimlik konuları, özel alan ve kamusal alan arasındaki karmaşık etkileşim, yasal ve etik konular, medya okuryazarlığı becerileri arasında dikkate almamız gereken bir dizi önemli konuyu oluşturmaktadır (Hobbs ve Amy, 2009).

Günümüzde yetişkinler kitle iletişim araçlarına, popüler kültüre ve dijital teknoloji içeriğine her zamankinden daha fazla erişime sahip olmasına rağmen bunu eğitimsel olarak kullanma becerisine henüz yeterince sahip değildir. Günümüzde medya kullanıcılarının çoğu medya araçlarını kullanarak; medya içeriğini arşivleyebilmekte, açıklamalar ekleyebilmekte ve yeniden dolaştırabilmektedir. Sürekli değişen ve gelişen teknolojilerle dolu çağımız dünyasında bu araçları amaçlarımız doğrultusunda güvenli ve etkili bir şekilde kullanabilmek için medya okuryazarlığı becerilerine sahip olmamız gerektiği ortadadır (Hobbs ve Amy, 2009).

Gençlerin ve özellikle çocukların çevrimiçi medya kullanımının genellikle eğlence odaklı olduğu ve pek çok otoritenin de bunun tam olarak farkında olmadığı görünmektedir. Ebeveynler-

öğretmenler ve çocuklarla gençler arasındaki sosyal medya etkinlik algılarına ilişkin uçurum her geçen gün daha da artmaktadır. Bu noktada teknoloji becerilerini öğretmeye odaklanmak medya okuryazarlığı için önemli bir etkiye sahiptir (Farhi, 2009).

Medyanın olumlu katkılarının yanında doğru kullanılmamasından kaynaklı olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin bireysel, aile ve toplumsal düzeydeki etkileri dikkat çekici olabilmektedir. Bu bağlamda medya okuryazarlığı kavramının daha dikkatli bir şekilde ele alınması çok önemlidir. Medya okur yazarlığının amacı tüm aile bireylerinin medya kaynaklarından etkili bir biçimde yararlanabilmeleri için gerekli becerilerin kazandırılmasını içermektedir (Genç ve Güner, 2016). Kumpulainen ve arkadaşlarına (2020) göre çocukların dijital okuryazarlık uygulamaları ebeveyn kuralları ve değerleri tarafından yönlendirilmekte ve ailelerin günlük faaliyetleriyle iç içe geçmiş durumdadır bu nedenle çocukların dijital okuryazarlık pratiklerine ve katılımlarına daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir.

4.2. Medya Okur Yazarlığı Eğitimi

Erken çocukluk yıllarından itibaren medya okuryazarlığı becerisi kazanılmasında katkı sağlayan en önemli iki unsur ebeveynler ve okullardır. Ancak toplumlarda sosyoekonomik nedenlerden kaynaklı fırsat eşitsizliği göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin katkısı konusu riske girebilmektedir. Bu nedenle medya okuryazarlığının eğitim sistemine dâhil edilmesi, ulaşılabilirliği en üst düzeye taşıyabileceği için çocuk ve ergenler açısından son derece önemlidir (RTÜK, 2016). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde görev yapan “Şiddeti Önleme Platformu’nda, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun önerisi ile ilk kez 2004 yılında medya okuryazarlığı derslerinin okutulması önerisi gündeme getirilmiştir. 2007-2008 öğretim yılından itibaren de 81 ilde ve tüm ortaokullarda seçmeli ders olarak müfredata dâhil edilmiştir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2016).

Dünyada ve ülkemizde medya okuryazarlığı eğitiminin önemine ve gerekliliğine dair çalışmalar hızla devam etmektedir. Bu bağlamda ülkemizde Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun (RTÜK) 2015 yılında yapmış olduğu Medya Okuryazarlığı Araştırma Raporu’nun en dikkat çeken sonuçlarından bazıları şöyledir. 13-16 yaş aralığındaki çocukların televizyon izleme (%98), cep telefonu kullanma (%68) ve internet kullanma (%90) oranları beklenenden çok yüksektir. Günümüzde çocuklar şiddetin diğer bir türü olan siber zorbalığa hem televizyon hem de internet yoluyla çok daha fazla maruz kalmaktadırlar. Çocukların %81,2’sinin internete evinden, %71,1’inin cep telefonundan erişim sağladığı görülmektedir ve bu bilgi siber zorbalık ile ilgili risklerin daha da yüksek olacağı sonucunu doğurmaktadır (RTÜK,2018).

Tüm dünyanın dijital verilerini içeren ve güncel tabloyu sunan “*We Are Social, 2019*” raporuna göre Türkiye’de mevcut 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmakta ve bu kullanıcılarının %55’i Youtube, %53’ü Facebook, %50’si Whatsapp, %46’sı Instagram ve %36’sı Twitter gibi sosyal medya araçlarını tercih etmektedirler. En yaygın olarak kullanılan Facebook’un dünya geneli kullanım oranında Türkiye Avrupa’da ilk, dünyada dokuzuncu sırada görünmektedir. We Are Social tarafından 2018 yılı ilk çeyreğinde yayınlanan “Western Asia” verilerine göre Türkiye’de nüfusun yaklaşık %60’ı her gün ortalama 3 saat 1 dakika süreyle sosyal medya kullanmaktadır (We Are Social, 2019).

Tüm medya okuryazarlığı eğitimcilerinin ve savunucularının ortak bir zeminde buluşabileceği net ve ölçülebilir kriterlerin geliştirilebilmesi ve temel ilkelerin oluşturulabilmesi için Amerika Birleşik Devletleri’nde 2007 yılında Ulusal Medya Okuryazarlığı Eğitimi topluluğu "(National Association for

Media Literacy Education) aracılığıyla ilk adım atılmıştır. Eğitimciler için pedagojik bir model olarak temel ilkeler oluşturmayı hedefleyen medya okuryazarlığı topluluğu, medya okuryazarlığı eğitiminin amacı ve öğretim uygulamaları ve değerleri hakkında bir fikir birliği geliştirmişti.

Buna göre medya okuryazarlığı eğitim;

2. Aldığımız veya oluşturduğumuz mesajlar hakkında aktif sorgulama ve eleştirel düşünme becerisini geliştirir,
3. Her yaştan öğrencinin buna yönelik becerilerini etkileşimli ve entegre uygulamalarla tekrar etmesine fırsat verir,
4. Demokratik bir toplum için gerekli olan bilgi ve düşüncenin gelişmesine destek verir,
5. İnsanların medya mesajlarından anlamlar oluştururken kendi becerilerini, deneyimlerini ve inançlarını kullandıklarını görmelerini sağlar,
6. Korumacı ve güçlendirici işlevi ile farklılıkları uzlaştırmayı amaçlar,
7. Aktif demokratik vatandaşlığı destekler,
8. Öğrencilerin kitle iletişim araçları, popüler kültür ve dijital medya deneyimleriyle bağlantılı yöntemler, uygulamalar öğrenmelerini ve kendilerini geliştirmelerini sağlar,
9. Eleştirel düşünme, yaratıcılık, işbirliği ve iletişim becerilerinin gelişimini destekler ve
10. Medyanın kültürün bir parçası ve aracısı olarak çok önemli bir işlevinin olduğuna vurgu yapar (National Association for Media Literacy Education, 2007).

Bir rehber olarak medya okuryazarlığı eğitimcileri, eğitim uygulamalarını değiştirmek ve geliştirmek için yaratıcı yollar bulmalı, tüm eğitim disiplinleriyle yaratıcı bir etkileşim içinde olmalı ve bu disiplinleri medya okuryazarlığı eğitiminin içine entegre edebilmelidir. Müfredattaki derslerin uygulamaları sırasında eğitimcilerin, medya araçlarından en etkili şekilde nasıl yararlanabileceklerine ilişkin yaratıcı yollar bulabilmeleri, eğitim hedeflerini medya okuryazarlığı deneyimleriyle birleştirerek daha özgün eğitim deneyimleri oluşturabilmeleri konusunda etkili rehberlik edebilmelidir. Pek çok çalışma alanındaki eğitimciler, öğrencilerinin medya, popüler kültür ve öğrenmelerine rehberlik edecek bir araç olarak dijital iletişim teknolojilerinden en etkin şekilde yararlanmak ister. Bu bağlamda medya okuryazarlığı eğitimcilerinin en önemli sorumluluklarından birisi, diğer alanlardaki meslektaşları ile etkileşim içinde olmak ve alanı genişletmek için gerekli kritik bağlantıları kurarak çeşitli disiplinler arasında köprüler kurabilmektir (Magnifico, 2007).

4.3. Çocuk Dostu Medya ve Aile

Çocuk dostu medya kavramı çocuğun yüksek menfaatini gözetken ve çocuk hakları temelinde yayın yapan çocuğa saygılı medyayı ifade etmektedir (Şirin vd.,2013). Çocuklar ve ergenler için internetin tüm risklerini minimize etmek, toplumun birçok kesiminin birlikte hareket etmesini gerektirmektedir (Levy ve Strombeck, 2002). Livinstone ve arkadaşlarının (2011) ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımına aracılık ve müdahale etme durumlarını belirlemeye yönelik yaptıkları uluslararası araştırma sonuçlarına göre ülkemiz %73'lük oranla en düşük seviyeye sahip ülke olarak çıkmıştır. Çocukların sosyal medyayı en doğru şekilde kullanabilmeleri noktasında ailelere düşen sorumluluklar konusu çözüm bekleyen ve bazen de profesyonel destek gerektiren bir süreçtir.

Destek gerektiren bu sürece aileler ancak internet/sosyal medya kullanımının problemli duruma gelmesi sonrasında ya da sosyal medya bağımlılığı dediğimiz boyuta ulaştığı andan itibaren dahil olmaktadır. Anne ve babalar her şeyden önce çocuklarının problemli internet/sosyal medya kullanıcısı ya da internet/sosyal medya bağımlısı olup olmadığını bilmek zorundadır.

Çocukların sosyal medyada risklere maruz kalmaları ya da sosyal medya bağımlısı olmaları noktasında ebeveynlerin son derece ciddi sorumlulukları vardır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir.

- Çocukların internet kullanımı önemlidir ancak bu durum ebeveynler tarafından yeterince anlaşılamamaktadır.
- Çocuklarının internet kullanımlarının kısıtlanması yerine onlarla birlikte olumlu internet kullanımı deneyimleri yaşanmalıdır.
- Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımına teknik aracılıktan ziyade etkin aracılık yapabilmeleri hem riskleri hem de olası zararları en aza indirecektir. Teknik aracılık filtre gibi bazı teknik yöntemler aracılığıyla çocukların çevrimiçi risklerini azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımdır ancak bu yaklaşım çocukları çevirim içi risklerden koruyamaz. “Etkin aracılık” ise ebeveynlerin çocuklarına interneti doğru ve etkili kullanabilmeleri ve keşfetmeleri için etkili rehberlik yapmalarını ifade etmektedir. Uzun vadede çocukları internetin zararlarından koruyacak olan en etkili yaklaşım budur (Livingstone, 2012).

Bu bağlamda Erstad ve arkadaşlarının (2020) editörlüğünde hazırlanan “The Routledge Hand book of Digital Literacies in Early Childhood” isimli erken çocukluk medya okuryazarlığı el kitabı; küçük çocukların evde, okulda ve diğer sosyal ortamlarda dijital okuryazarlık deneyimleri ve güvenlikleri konusuna vurgu yaparak çocukların ve ailelerin bu konuda bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Çocukların, haklarıyla ilgili medya programlarında aktif olarak yer almaları çocuk dostu medya çalışmaları için etkili bir örnek teşkil edebilir. Bu bağlamda dünyada örnekleri de mevcuttur. Batı Afrika’da çocukların medya sürecine kontrollü olarak dahil edildikleri “*Çocuğum Ama Benim de Haklarım Var*” başlıklı; çocuğun hayatında yer alan tüm yetişkinleri ve doğrudan kendisini *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*’den kaynaklanan haklarına ilişkin bilgilendirmeyi amaçlayan proje sonrasında çocuklara yönelik olarak hazırlanan radyo programlarının sayısı artırmış, programların kalitesi yükseltilmiş hem de bu programlara çocukların katılımları sağlanmıştır. Ayrıca toplumsal farkındalığın ve bilincin arttığı gözlenmiştir. Hindistan’da yapılan “*Çocukların da Söyleyecekleri Var*” projesinde ise, gençler, hayatlarını etkileyen pek çok konu hakkında film ve animasyonlar hazırlamışlardır (UNICEF, 2007). Proje kapsamında çocuk haklarını temel alan çocuk ve ergenler üzerine haberler ve güncel olayları içeren programlar yapılmış ve bu programlar aracılığıyla çocuk ve gençlerin kendi görüş ve düşüncelerini ifade edebilmelerine fırsat verilmiştir. Bu sayede çocuklar, hem katılım hakkını en etkili şekilde kullanabilecekleri güvenilir bir medya ortamına sahip olmuşlar hem de daha bilinçli medya kullanıcıları olabilmek yolunda etkili adımlar atabilme fırsatı bulmuşlardır.

5. Sonuç ve Öneriler

Sosyal medya araçlarının her yaştan insan üzerinde olumlu ya da olumsuz, birtakım etkilerinin olması kaçınılmazdır. Teknoloji ve buna bağlı olarak gelişen sosyal medya günlük hayatta pek çok kolaylıklar sağlamanın ve daha iyi bir yaşam standardı oluşturmalarının yanı sıra bir o kadar da sosyal

hayatı daraltan bir faktör olarak hayatımızda yer almaktadır. Üstelik bu durumun en çok etkilediği kesim ne yazık ki yetişkinlere göre daha savunmasız olan çocuklardır.

Teknoloji tabanlı sosyal medya araçlarının çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal-duygusal ve kişilik gelişimleri üzerinde son derece etkili faydaları bulunmaktadır. Ancak bu faydalar;

- Çocukların sosyal medyayı kullanımlarıyla ilgili zaman, nitelik ve süreyi ne kadar etkin kullanabildikleri,
- Sosyal medyada gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların yaş ve olgunluk durumuna ne kadar uygun olduğu ve
- Süreçte çocuklara yetişkinler olarak nedenli etkin bir rehberlik edildiği ile doğrudan ilgilidir.

Yapılacak bu rehberliğin etkili ve yapıcı olabilmesi için gençler ve çocuklarla karşılıklı işbirliği yapılması çok önemlidir. Ancak bundan önce yapılması gereken daha önemli bir iş vardır ki o da çocuğun etkileşim içinde olduğu tüm yetişkinlerin öncelikle kendi sosyal medya kullanım biçimlerini gözden geçirmeleri ve bu konuda ne denli sağlıklı rol modeller olup olmadıklarını sorgulamalarıdır.

Günümüzde pek çok yetişkin hızla artan teknoloji kullanımı ve sosyal ağ kullanımı nedeniyle bilgiye daha hızlı ulaşabilmektedir. Bu nedenle de birçok ebeveyn, çocuk ve gençlerin sosyal medya ile etkileşim halindeyken ne tür risklere maruz kalabileceğine dair yeterli öngörüye sahip bulunmaktadırlar ancak bu konudaki sorumlulukları noktasında ne yazık ki yeterli ve gerekli bilinç düzeyinden uzak görülmektedirler. Bu bağlamda ebeveynlerin teknoloji ve sosyal medya araçlarına yönelik algı ve tutumlarını değiştirerek daha fazla bilgi edinmeleri son derece önemlidir. Ebeveynlerin çevrimiçi riskler konusunda yeterli bilgi ve donanımına sahip olmamaları, bazılarını önemsememeleri ya da gerekli önlemleri yeterince almamaları, çocukların çevrimiçi risklerini daha da arttırmaktadır. Üstelik bu durumda kalan çocuk ya da ergenlerin ailelerinden değil akranlarından destek alma eğiliminde olmaları ya da kendilerini bu konuda yetkin olarak görmeleri çok daha fazla risk ile karşılaşmalarına ortam yaratabilmektedir. Bu noktada karşılaşılan en büyük sorun ise sosyal medya aracılığıyla oluşan çocuk hakları ihlalleridir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuklar, sosyal medya araçları üzerinden kişilik haklarını, özel yaşamlarını zedeleyebilecek ya da onurlarını kırıcı hak ihlalleri yaşayabilmektedirler.

Çocukların sosyal medyayı doğru ve etkin kullanmaları konusundaki ebeveyn sorumlulukları çoğu zaman çözüm bekleyen ve bazen de profesyonel destek gerektiren bir süreçtir. Ne yazık ki aileler bu sürece çocuklarının internet/sosyal medya kullanımının problemlili duruma gelmesi sonrasında ya da sosyal medya bağımlılığı dediğimiz boyuta ulaştığı andan itibaren dahil olmaktadırlar. Bu da her şeyden önce çocuk ihmal ve istismarına zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya araçlarının; çocuk hakları ihlallerine yol açmayacak şekilde, çocuk dostu bir medya anlayışla yeniden ve etraflica ele alınması son derece önemlidir. Bu bağlamda çocuk hakları eğitimi önleyici bir rol oynayabilir. Bunun için çocuğun doğrudan etkileşim içinde olduğu aile ve okul ortamında çocuk hakları eğitimlerinin daha etkili bir şekilde planlanması ve çocukların kendi hakları ile ilgili bilinç düzeylerinin hem aile hem de okul ortamında güçlendirilmesi için etkili okul ve aile eğitim programlarının hazırlanması gereklidir. Çocuk haklarıyla ilgili mevzuat çalışmaları disiplinler arası bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır. Çocuğun sağlıklı büyümesi ve gelişmesi sürecine destek veren tüm disiplinlerin bu mevzuat çalışmaları içerisinde etkili bir şekilde yer alması önemlidir. Çocukların sosyal medya aracılığı ile oluşabilecek hak ihlallerini ortadan kaldırabilmek için çocuk hukuku, çocuk gelişimi ve

eğitimi, çocuk psikolojisi, sosyoloji ve bilişim teknolojileri gibi alanlardaki uzmanların birlikte ve işbirliği içinde çalışmaları sürecin sağlıklı yönetilebilmesi açısından elzem bir durumdur.

Sosyal medya aracılığı ile çocukların kişilik haklarını, özel yaşamlarını ihlal eden ebeveyn ve öğretmenlere yönelik tüm düzenlemelerin ve yaptırımların yeniden gözden geçirilmesi farkında olmadan da yapılabilecek olan her türlü ihlalin önüne geçebilmek için hukuki mevzuattaki caydırıcı mekanizmaların güçlendirilmesi gereği kaçınılmazdır. Çocukların bilinçli bir medya eğitimi yaklaşımı ile gelişim ve olgunluk kriteri göz önünde bulundurularak, teknoloji ile buluşmalarının sağlanması uzun vadede katkı sağlayabilecek bir model olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda çocukların kendi kendilerine öğrenmelerini destekleyen uygulamalarla bilgisayar ve internetten üst düzey katkı elde etmeleri sağlanabilir. Diğer taraftan, tüm medya kaynaklarından etkili bir biçimde yararlanmasına yönelik hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik hazırlanan medya okuryazarlığı eğitiminin güçlü ve uzun vadeli bir çözüm yolu olabileceği daima göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca hem bireysel hem de ulusal düzeydeki tüm eğitsel yaklaşımların bunu geliştiren ve destekleyen nitelikte olması önemlidir. Bilgiye en kısa ve en güvenli yoldan ulaşmayı hedefleyen medya okuryazarlığı ile ilgili tüm gelişmeler özellikle çocuk ve ergenlerin sosyal medyadan kaynaklı hak ihlallerini önemli düzeyde azaltacaktır. Haberleri en doğru kaynaktan öğrenmek, reklamları analiz etmek, müziğin sosyal işlevlerini incelemek, propaganda, fikir ve bilgiyi ayırt etmek, eğlence ve bilgi medyasında cinsiyet, ırk ve sınıf temsiliğini inceleyebilmek medya okuryazarlığı eğitiminin çıktıları olmakla birlikte aynı zamanda günümüz dijital çağının yaşam becerileridir. Kitle iletişim araçları, popüler kültür ve dijital medyayla dolu dünyamızda kendi büyüme deneyimlerini gerçekleştiren çocuk ve gençlerin, kendilerini ifade etme, savunma ve eğitim için tüm dijital medya ve teknoloji araçlarını kullanma konusundaki becerilerinin gelişmesine destek vermeliyiz. Bu nedenle medya okur yazarlığını en üst seviyede eğitimin içine entegre etmeliyiz.

Çocukların sosyal medyayı en doğru şekilde kullanabilmeleri ve her şeyden önce haklarının farkında olmaları ve bu bilince en erken zamanda ulaşmalarının sağlanması makro düzeyde devlet kurumlarının mikro düzeyde ise aile kurumunun görevidir. Tüm kurumların en etkili şekilde çalışması ve sürece katkı sağlanması ise başta medya üreticileri ve çocuk hukukçuları olmak üzere tüm disiplinlerin, disiplinlerarası bir işbirliği içinde çalışması ile mümkündür.

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 53-68.
- Akdi, M. (2016). Ana-babanın çocuğun fotoğraf ve görüntülerinin sosyal medyada yayınlamasından doğan sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (3), 123-144.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması (Ulusal ve Uluslararası Hukukta)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, E. (2016). *Çocuk hukuku çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ançel, G. (2017). *Bağımlılık*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Atalay, G.E. (2019). Sosyal medya ve çocuk: “BabishkoFamilyFun TV” isimli Youtube kanalının eleştirel bir analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, Özel Sayısı (1), 179-202.
- Bayraktutan, F. (2005). *Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bel-Serrat, S., Mouratidou, T., Santaliestra-Pasías, A. M., Iacoviello, L., Kourides, Y. A., Marild, S., & Stomfai, S. (2013). Clustering of multiple lifestyle behaviours and association to cardiovascular risk factors in children: The IDEFICS study. *European Journal of Clinical Nutrition*, 67 (8), 848–854.
- Belli, D. B. (2008). *Basın yolu ile kişilik hakkına saldırılardan doğan hukuki sorumluluk*. Ankara: Yetkin Yayın.
- Bilişim Teknolojileri Kurumu (2017). *İnternetin bilinçli kullanımı ve teknoloji bağımlılığı çalıştay raporu*. (Erişim Adresi: <https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/kurumsal-kaynaklar-btk>, Erişim tarihi: 10.12.2020).
- Bilişim Teknolojileri Kurumu (2017). *Sosyal medyanın bireysel ve toplumsal etkileri*. <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medyanin-bireysel-ve-toplumsal-etkileri-1>,
- Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128 (5), 1040–1045.
- Çakmak, E. (2013). Çocuk hakları ve medya okuryazarlığı eğitimi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (22), 209-224.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Çam, Ş. (2003). Çocuk pornografisi tartışmalarına ilişkin sorular. *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 55-86.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *Akademik Bilişim Dergisi*, 1-7.
- Çobaner, A. A. (2005). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 27-54.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- DeBell, M., & Chapman, C. (2006). Computer and internet use by students in 2003 (NCES 2006–065). U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics.
- Demir, Ü. (2016). Sosyal medya kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale’de lise öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9 (2), 27-50

- Demirel, M., Yörük, M. ve Özkan, O. (2012). Çocuklar için güvenli internet: güvenli internet hizmeti ve ebeveyn görüşleri üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 54-68.
- Erstad, O., Flewitt, R., Kumberling-Meinbauer, B., & Pereira, S.P. (2020). *The routledge handbook of digital literacies in early childhood*. Newyork: Routledge.
- EU Kids Online (2015). Avrupa Çevirim İçi Çocuklar Projesi. (Erişim Adresi: <http://eukidsonline.metu.edu.tr/>, Erişim tarihi: 10.12.2020).
- Farhi, P. (2009). Click, change: The traditional tube is getting squeezed out of the picture. *Washington Post*, May 17, B7.
- Genç, Z. ve Güner, F. (2016). Çocuk hakları bağlamında medyaya ilişkin aile görüşleri (Çanakkale ili örneği). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 1-23.
- Gültekin, E. (2018). Çocuğun kişilik hakkının ana-baba tarafından sosyal medya aracılığıyla ihlalinin hukuki görünümü. *Çocuk ve Medeniyet*, 3 (5), 103-143.
- Helvacı, S. (2001). *Kişilik hakkını koruyucu davalar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hobbs, R., & Amy, J. (2009). The past, present, and future of medial literacy education. *Journal of Media Literacy Education*, 1, 1-12.
- Howie, E. K., Coenen, P., Campbell, A. C., Ranelli, S., & Straker, L. M. (2017). Head, trunk and arm posture amplitude and variation, muscle activity, sedentariness and physical activity of 3 to 5 year-old children during tablet computer use compared to television watching and toy play. *Applied Ergonomics*, 65, 41-50.
- İli, K. (2013). *Sosyal medya ortam ve araçlarının öğrenci davranışlarına etkisi (Gazi Çiftliği Anadolu Lisesi Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Johnson, G.M., & Puplampu, K. P. (2008). Internet use during childhood and the ecological technology subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34 (1), 1-9.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4 (4), 82-95.
- Karakaş, B. ve Çevik, Ö.C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 887- 906.
- Kumpulainen, K., Sairanen, H., & Nordström, A. (2020). Young children's digital literacy practices in the sociocultural contexts of their homes. *Journal of Early Childhood Literacy*, 20 (3), 472-499.
- Levy, J. A., & Strombeck, R. (2002). Health benefits and risks of the internet. *Journal Of Medical Systems*, 26 (6), 495-510.
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). EU kids online. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, 217 (4), 236.
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2010). Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New Media and Society*, 12 (2), 309-329.
- Livingstone, S. (2012). Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Digital Technologies in The Lives of Young People*, 38 (1), 9-24.
- National Association for Media Literacy Education (2007). Core principles of media literacy education in the United States. <http://www.amlainfo.org/uploads/r4/cE/r4cEZukacxNYaFFxlMONdQ/NAMLE-CPMLE-w-questions.pdf>

- Magnifico, A. (2007). Science literacy and the internet? *MacArthur Digital Media and Learning*. Chicago, IL: MacArthur Foundation http://spotlight.macfound.org/main/entry/magnifico_science_literacy_and_the_internet/
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Okullarda sosyal medyanın kullanılması. 2017/12 numaralı genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1833.pdf>
- Özabacı, N. (2013). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bakış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, Ş., Vatandaş, C., ve Torlak, Ö. (2009). Sosyal problemleri çözmede aile yaşam döngüsünün önemi. *Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi*, 4 (16), 7-19.
- Radyo Televizyon Üst Kurulu (2016). Medya Okuryazarlığı Araştırması. https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=15237D90-678D-4360-8BB9-B2FE39B7CBA8&MenuId=6
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2018). Çocukların Yeni Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Siber Zorbalık. <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-kamuoyu-arastirmalari/3890/8181/cocuklarin-yeni-medya-kullanim-aliskanliklari-ve-siber-zorbalik-arastirmasi.html>
- Sağlam, M. ve Aral, N.(2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*. 1 (2), 43-56.
- Sağlam, M. (2017). Aile içi iletişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk ve iletişim içinde* (ss. 310-324). Ankara: Vize Yayınları.
- Serozan, R. (2017). *Çocuk hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Serozan, R. (2018). *Medeni hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Stepanikova, İ.H., Nie, N., & He, X. (2010). Time on the internet at home, loneliness, and life satisfaction: Evidence from panel time-diary data. *Computers in Human Behavior*, 26 (3), 329-338.
- Şirin, M. R., Oktay, N., & Altun, A.(2013). 1. *Türkiye çocuk medya stratejisi ve uygulamaları*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- T.C. 1982 Anayasası (1982). <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridairesi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasaa.pdf>.
- Tokel, L. T., Başer, D. ve İşler, V. (2013). Türkiye'deki ebeveynlerin çocuklarının internet ve sosyal paylaşım siteleri kullanımına yönelik bilgi seviyeleri ve algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 225-236.
- Tuna, M. ve Kaya, K. (2010). Popüler kültürün ilköğretim çağındaki çocukların aile içi ilişkileri üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 237-256.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574)
- UNICEF (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- UNICEF (2007). Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/%C3%A7ocuk-haklari-ve-gazetecilik-uygulamalari-hak-temelli-perspektif>

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Social consequences of the internet for adolescents: A decade of research. *Association for Psychological Science*, 18 (1), 1-5.

We Are Social (2019). (Erişim adresi: <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>, Erişim tarihi: 10.12.2020).

Yavuzer, H. (2004). *Ana-baba ve çocuk*. 17. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Extented Summary

Being continuously updated, being open to multiple uses and facilitating virtual sharing. Social media directly affects ways of individuals' accessing information, communication, entertainment, self-expression and socialization, identity formation, lifestyles and values. Nowadays, as a result of the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and effect of social media has further increased and the concept of socialization has gained a different dimension.

Most of the technology-based social media tools provide highly effective benefits on children's physical development and behavior, their cognitive development such as thinking, speaking skills, reading habits and their social and emotional development such as personality development, imagination and socialization processes. However, these benefits are quite related with how often children use social media, for what purpose they use it and for how long they use it. In addition, in this process, young people and especially children need effective guidance and a healthy supervision mechanism. Therefore, it should not be forgotten that the transformation of social media into a threat or an opportunity for children is related to what extent the adults who are role models in shaping their behavior are aware of the issue and what they do about it. Some of the findings of the research conducted within the scope of the EU Kids Online Project are very valuable in terms of drawing attention to the possible adverse experiences. Accordingly, it appears that parents do not care about some of the online risks or do not take the necessary and enough precautions. Another remarkable result of the study is that children tend to get support from their peers not from their families regarding the risks, that they believe in being highly competent about internet use and that they can cope with undesirable content on their own. We must be more aware of the physical, cognitive and psycho-social consequences of children and adolescents' computer and internet use. Passive and sedentary time spent at the computer negatively affects the cognitive, physical and psycho-social development of children.

According to the Institute of Computer Technology and Turkey Statistics' 2020 August "Household Information Technology Usage Survey" data, the proportion of households with access to the Internet has reached to 79 percent and 90.7 percent of these households have been seen to have access to the internet at home. Another remarkable result of the research is that 51.2% of this ratio consists of individuals between the ages of 16-74. Exposing children and adolescents with social media tools in an uncontrolled and vulnerable manner to all kinds of risks cannot be seen as a necessity of the age. It is inconceivable that this is a modern or democratic attitude and that such an approach is an optimistic one. Nevertheless, it is not a correct and solution-oriented approach to follow a direct restrictive attitude.

The increase in social media usage have raised the concepts as child neglect and abuse, cyberbullying, internet security, and children's rights. In this context, we have to increase our awareness and learn more about what kind of effects social media tools can create and what these concepts mean in terms of child rights and child law. Otherwise, serious violations will occur regarding the children's privacy, protection, personality, development and participation rights. It is inevitable that this will cause serious problems especially in children's psycho-social development processes. Many studies have shown that intra-family communication is negatively affected as a result of children and adolescents' not using social media correctly and effectively and that some problems appears to occur such that children are exposed to risks related to social media much more intensely due to families' not having enough information and equipment in the context of social media and technology. All these problems may cause children to face many violations of their fundamental rights, and this can create a basis for the damage to the most basic rights and freedoms of children.

We frequently encounter "internet addiction" as a mental disorder defined as uncontrolled internet use that interrupts the daily activities of individuals. In this context, media literacy education will enable children to acquire the necessary skills to benefit from media resources effectively in

family and school environment. Children will be able to both benefit from social media tools effectively and protect themselves from the risks of social media with these skills.

In this study, it is aimed to draw attention to the risks that may occur especially in regard to children and family relations as a result of the effective and conscious use of social media tools used today and what kind of violations this may cause in the point of children's rights. Besides, it is aimed to increase media literacy and social awareness which is an effective way to solve this problem. Children's ability to use social media in the most accurate and effective way will be possible first of all by being aware of their rights and by ensuring that they achieve this awareness from early childhood years. This responsibility is the duty of state institutions at macro level and of family institutions at micro level. For an effective and permanent solution, it is very important that these institutions work in interdisciplinary cooperation with all disciplines, especially media producers. Social media represents the whole of the tools, services and applications that enable users to interact using network technologies.

Nowadays, as a result of the increasing interest of children and young people in communication technologies, the power and effect of social media has increased further and the concept of socialization has moved to a different dimension. However, it should not be forgotten that transforming of social media into a threat or opportunity for children and adolescents is related to the extent to which adults are aware of this issue and what they do. Previous studies show that intra-family communication is negatively affected as a result of children and adolescents' not using social media correctly and effectively and that families do not have sufficient knowledge and equipment in the context of social media and technology, and that they do not display a correct and positive attitude in this regard. This issue puts developing children and adolescents in a more vulnerable position for the risks of social media. The aim of the study is to create a social awareness about the risks that may occur as a result of the effective and conscious use of social media tools used today and the violations in terms of children's development, protection, personality and participation rights. Furthermore, this study draws attention to media literacy as an effective method that ensures restructuring of social media tools with a child-friendly media in a way that it does not lead to child rights violations.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Yapım Sürecine Etkisi: Çocuk Vakfı Örneği*Zeynep KARATAY¹**MAKALE BİLGİSİ**

Makale Geliş Tarihi : 29/12/2020

Makale Kabul Tarihi : 15/02/2021

Anahtar Kelimeler:Sivil Toplum Kuruluşları,
Politika Yapım Süreci,
Çocuk Vakfı**ÖZET**

Günümüzde çocuk hakları alanında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bu da çocuk haklarının tam anlamıyla gerçekleştirilemediğinin göstergesidir. Dolayısıyla bu durumun değişmesi ve çocuk hakları alanında yaşanan sorunlara çözümlerin üretilmesi için çocuklara yönelik uygulanacak olan politikaların oluşturulması önem arz etmektedir. Bu STK'ların tek alan (çocuk ve çocuk hakları) üzerinde çalışması, alan hakkında derinlemesine veri sunması ve uzmanlaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda bu araştırma, böylesi bir öneme sahip STK'ların, politika yapım sürecine ne düzeyde etki ettiğini kendisine problem edinmiştir. Bu problem ekseninde söz konusu STK'lardan Çocuk Vakfı özelinde veriler elde edilmiş ve bu verilerin analizi ile STK'ların politika yapım sürecine etki düzeyi belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç ve problem dâhilinde yapılan araştırmada Vakfın politika yapım sürecinde, yeteri kadar dikkate alınmadığı, yasa yapıcılar ile Vakıf arasında güçlü ilişkiler ve işbirliği gerçekleştirilmediği; dolayısıyla etki düzeyinin kısıtlı kaldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmamız, çocuk hakları/politikaları ve STK'lar konusunda yapılan çalışmalarda, alanda ilklerden biri olması açısından önem arz etmektedir.

The Effect of Non-Governmental Organizations on the Policy Making Process: The Case of the Çocuk Vakfı**ARTICLE INFORMATION**

Submission Date : 29/12/2020

Accepted Date : 15/02/2021

Keywords:Non-Governmental
Organizations, Policy
Making Process, Çocuk
Vakfı**ABSTRACT**

Today, children are still a group whose rights are not fully realized and are not perceived as individuals. Therefore, it is important to establish policies to be implemented for children in order to change this perception and to produce solutions to problems in the field of children's rights. These NGOs allow them to work on a single field (children's and children's rights), to present in-depth data on the field and to specialize. In this context, this research has taken itself as a problem to what extent NGOs with such importance affect the policy making process. In the axis of this problem, data specific to the Children's Foundation has been obtained from the said NGOs, and with the analysis of these data, it is aimed to determine the effect level of NGOs on the policy making process. In the research conducted with in the scope of this purpose and problem, it was stated that the Foundation was not taken into account in the policy making process, strong relations and cooperation between the law makers and the Foundation were not realized; Therefore, it has been concluded that the effect level is limited. Our research is important in terms of being one of the first in the field in studies on children's rights / policies and NGOs.

* Bu çalışma, Yasemin Mamur Işıkcı danışmanlığında Zeynep Karatay tarafından yazılan "Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesinde Yeri: Çocuk Vakfı Örneği" adlı yüksek lisans tezinden hareketle hazırlanmıştır.

¹ Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, karatayy.zeynep@gmail.com, ORCID Kimliği: <https://orcid.org/0000-0003-2588-3359>

1. Giriş

Her topluluk, ihtiyaçların karşılanması, sorunların çözülmesi ve yaşamın sürdürülebilmesi için kararlar almak ve uygulamak zorundadırlar. Bu kararlar çeşitli aktörlerce alınmakta; toplumun istem, talep ve ihtiyaçlarına yönelik olarak şekillenmekte; ilgili kurumlarca da uygulanmaktadır. Bu kapsamda alınan kararlar kamuya/topluma yönelik olarak alındığı ve uygulandığı için bu kararlar kamu politikaları olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla politika; kamunun istem ve ihtiyaçları doğrultusunda hükümetler tarafından uygulanan veya uygulanmayan karar, yol, yöntem, strateji veya faaliyetlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Usta, 2013: 79).

Her politikanın ise bir yapım süreci söz konusudur. Politika, genel kabul gören kanıya göre beş aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar problemin/sorunun tanımlanması ve gündem oluşturma, politikanın formülasyonu, tasarımı/yasalaşması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarıdır (Demir, 2011: 111-116). Söz konusu aşamalardan oluşan bir politikanın çok aktörlü bir yapı ile hazırlanması o politikanın, soruna yönelik çözümün de çok boyutlu olması açısından önem arz etmektedir. Çok aktörlü bir yapı ile tasarlanan bir politikanın, çözüme ilişkin çok boyutlu bakış açısı sunacağı bir gerçektir. Bu kapsamda bir politikanın oluşturulmasında yer alan aktörler; seçmenler, baskı grupları, medya, kamu görevlileri, hükümetler, siyasi partiler, meclisler ve yargıdır. Bu doğrultuda politikaların oluşumunda yer alan aktörler resmi aktörler, sivil aktörler, siyasi partiler, bireyler (seçmenler), baskı grupları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler ve medya şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kulaç ve Çalhan, 2011: 208). Çalışma kapsamında söz konusu aktörlerden sivil toplum kuruluşları aktörü, politika yapım süreci açısından değerlendirileceği için devam eden kısımda yalnızca sivil toplum kuruluşu aktörü ele alınmıştır.

Türkçe karşılığı sivil toplum kuruluşları (STK) olan ve İngilizce’de non-governmental organizations (NGOs) kavramı ile ifade edilen örgütler, katılım ve temsil açısından hükümete dâhil olmayan, doğal ve yasal kişilerce oluşturulan hükümet dışı varlıklar olarak tanımlanmaktadır (Talas, 2011: 391). STK’lar, amaçlarına ve faaliyet alanlarına yönelik olarak ana sektörlerle göre türleri açısından çeşitlilik göstermektedir. STK’lar genel olarak korporatist örgütler (sendikalar ve ekonomik etkinlik dalları), teknik örgütler (meslek bilgisi üzerine kurulan örgütler), bilimsel örgütler (üniversite derneği ve araştırma derneği), sosyal ve insancıl örgütler, gelişme ve insani yardım örgütleri, çevre örgütleri, hak örgütleri, din temelli ve toplum temelli örgütler, toplumsal hareket temelli örgütler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Çiftçi, 2010-2012: 15-16).

STK’lar belli bir amaç doğrultusunda kurulan, toplum yararı için çalışan ve kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, sorunların çözümüne yönelik olarak faaliyet yürüten, çoğulculuk ve katılım kültürünü geliştiren, demokratik işleyişi benimseyen, gönüllü bireylerden oluşan, bürokratik yapılardan bağımsız olan üçüncü sektör kuruluşlarıdır (Şahin ve Öztürk, 2008: 15). Bu çerçevede politika yapım süreci aktörlerinden biri olan sivil toplum kuruluşları; kamu yararı, etkili çözüm mekanizması, gönüllülük esası, siyasi erkten bağımsızlık, çoğulculuk ve katılım esaslarının belirlenmesi, spesifik ve derinlemesine çalışma alanları gibi özgün özellikleri açısından politika oluşturma sürecinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

STK’lar politika oluşturma aşamasında, bireyin isteklerini ve taleplerini gündeme getirme ve sorunlar özelinde gündem oluşturma açısından etkin katkılar sağlayabilmektedir. Bunu toplumun ilgili kesimini harekete geçirerek yönetimin üzerinde bir denetimin sağlanması ve kendi istem/taleplerinin politikalara yansması konusunda yürütmeyi etkileme ve yönlendirme şeklinde gerçekleştirebilmektedir. Bunun yanında STK’lar amaçları doğrultusunda faaliyetler ve araştırmalar yaparak sorunun çözümüne yönelik teklif götürme, görüş-öneri-rapor sunma ve proje geliştirme yoluyla da politika yapım sürecine katkıda bulunabilmektedir. Bir başka etki ve katkı olarak STK’lar kendi çalışma alanları ile ilgili bir yasanın kabulü veya reddi konusunda milletvekilleri ile temas kurabilmekte, yasa yapıcı komisyonları etkileyerek yönlendirebilmekte, ayrıca yasa yapımı sürecinde teknik bilgiler sağlayabilmektedir (Emini, 2013: 47). STK’ların politika yapım süreci ve özellikle sorunların net bir şekilde tespit edilmesi konusunda böylesi önemli etkileri söz konusu olabilmektedir.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında, STK'ların çocuğa yönelik politikalara etkisi ele alındığı için çocukların hangi alanlarda sorun yaşadıklarının tespit edilmesi, politikaların hangi alanlarda etkin yürütüldüğünün veya yürütülemediğinin bir göstergesi olacaktır.

Mamur Işıkcı ve Karatay'ın çalışmasında Türkiye'de çocuk hakları alanında yaşanan sorunların boyutu ortaya konmakta ve oldukça çeşitli sorunların yaşandığı ifade edilmektedir. Türkiye'de eğitim, sağlık, istismar ve şiddet, çocuk işçiliği, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, madde bağımlılığı, suça karışan ve suç mağduru çocuklar, çocuk evlilikleri, medya ve internetin olumsuz etkileri, göçmen çocuklar konularında oldukça yüksek oranda sorunların yaşandığı dile getirilmektedir(2020: 14).

Çocuk hakları alanında yaşanan en önemli sorunlardan biri eğitim alanında yaşanan sorunlardır. Türkiye'deki net okullaşma oranlarının verildiği *MEB Milli Eğitim İstatistikleri* incelendiğinde Türkiye'deki ilköğretim net okullaşma oranının %91,92 (MEB, 2020), ortaöğretim okullaşma oranının %82,5 (TÜİK, 2018) olduğu belirtilmekte ve bu oranların hala yüzde yüzlük yeterliliğe ulaşmadığı görülmektedir. Bunların yanında resmi verilere yansımayan ve Türkiye'de önemli bir eğitim sorunu olan okula gitmeyen çocuk sayısının ise 4,5 milyon olduğu ifade edilmektedir. Sadece bir yılda ilköğretime kaydedilmeyen çocuk sayısının 75 bin olduğu belirtilmektedir (Altay, 2016). Bir diğer sorun yaşanan alan sağlık alanıdır. Türkiye'de yeni doğan ölüm hızı binde 7,1 iken bu oran OECD ülkelerinde binde 2; 5 yaş altı çocuk ölüm hızı Türkiye'de binde 13,5 iken bu oran OECD ülkelerinde binde 4 civarındadır. Görüldüğü üzere bu alanda Türkiye, OECD ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır (Sayılı vd. 2017). Bir diğer sorun olan istismar ve şiddet konusunda yalnızca 4 yılda çocuğa yönelik yapılan istismar ve şiddetin %90 oranında arttığı belirtilmektedir (İMDAT ve ASUMA, 2016). İstismara uğrayan çocukların %85'inin kız, %15'nin ise erkek çocuk olduğu görülmektedir (ASUMA ve İMDAT, 2018). Bir başka sorun alanı ise işçi olarak çalıştırılan çocuklar sorunudur. *Türkiye Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu*'nda Türkiye'de çocukların haftalık olarak 56 saat çalıştıkları, bir kısmına yemek ve barınak gibi temel imkânların bile verilmediği, çoğunun 400 TL'nin altında çalıştığı ifade edilmektedir (DİSK-AR, 2015). *Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak Raporu*'nda ise çocuk işçi sayısının her geçen yıl arttığı ve çocukların %80'inin kayıt dışı çalıştırıldığı ve özellikle Suriyeli çocukların daha fazla tercih edildiği ve daha fazla çalıştırıldığı belirtilmektedir (DİSK-Genel İş, 2016). Bu çocuklardan 2013 yılında 59, 2014 yılında 54, 2015 yılında 63, 2016 yılında 56, 2017 yılında 60 çocuğun iş kazası sonucu yaşamını yitirdiği de kaynaklarda verilmektedir (İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2018). Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuk verileri incelendiğinde ise sokakta çalıştırılan çocuk sayısının 500 bin civarı, sokakta yaşayan çocukların sayısının ise 3 bin civarında olduğu görülmektedir. Çocukların yaşadığı bir diğer önemli sorun da madde bağımlılığıdır. Türkiye'de uyuşturucu bağımlısı çocuk sayısının 2 bin 550, diğer madde bağımlılığı sayısı ise 99 bin civarında olduğu açıklanmaktadır (Altay, 2016). Suça karışmış ve suç mağduru çocuklar verileri incelendiğinde suça karışmış çocukların sayısının 303 bin 213 (%66,9'u erkek, %33,1'i kız çocuk), suç mağduru çocukların sayısının ise 142 bin 179 olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2015). Bir diğer önemli sorun ise çocuk evlilikleridir. Türkiye'de yapılan evliliklerin %32'lik kısmını çocuk evliliklerinin oluşturduğu, her 3 gelinden birinin çocuk olduğu, bu çocuk gelinlerin %35'inin de ikinci eş olarak evlendikleri ve Türkiye'nin çocuk evliliklerinde Avrupa'da birinci, dünyada yedinci sırada olduğu belirtilmektedir (Feyzioğlu, 2014). Bir diğer sorun alanı olan medya ve internetin çocuklar üzerine olumsuz etkileri incelendiğinde çocuk haklarının sıkça ihlal edildiği görülmektedir. İnternet ve medya kullanan çocukların %23'ünün cinsel ve pornografik içerikler gördüğü, %6'nın itici ve müstehcen mesajlara maruz kaldığı, %30'unun medyada ilk kez tanıştığı kimselerle tekrar iletişim kurduğu ve %9'unun ise bu kimselerle yüz yüze görüştüğü belirtilmektedir. Medyanın olumsuz etkilerine maruz kalan çocukların %12'sinin nefret söylemleri kullandığı, %9'unun kişisel bilgileri kötüye kullandığı, %7'sinin kendisine zarar verdiği, %7'sinin ilaç kullandığı, %5'inin ise intihara meylettiği görülmektedir (Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi, 2014). Son olarak mülteci çocukların sayısı incelendiğinde 20 Ocak 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'de 0-4 yaş arası 520 bin 111, 5-9 yaş arası 532 bin 848, 10-14 yaş arası 402 bin 032, 14-18 yaş arası 277 bin 053 olmak üzere toplam 1 milyon 732 bin 044 mülteci çocuk bulunmaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Bu mülteci çocukların bir kısmının hayatlarını sürdürebilmek ve ailelerine yardım etmek amacı ile tarla, atölye, kent ve sokak işlerinde çalıştırıldığı, ucuz işgücü sağlamak amacıyla mülteci çocukların daha çok tercih edildiği ve

çalıştırıldığı, 15-18 yaş aralığındaki çocukların %14'ünün çocuk yaşta evlilik yaptığı, çocukların hepsinin barınma, beslenme, eğitim, sağlık, yaşam zorlukları yaşadığı, savaş ülkelerinin çocukları olması nedeniyle ruh hallerinin iyi olmadığı ve psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Akpınar, 2017). Tüm bu veriler göz önüne alındığında çocuk hakları alanında yaşanan sorunların boyutunun ne denli büyük olduğu ortadadır.

Bu kapsamda Mamur Işıkçı ve Karatepe'nin çalışmasında belirtildiği üzere toplumun en zayıf kesimini oluşturan ve ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan çocuk kesiminin ihtiyaçlarının karşılanması ve mağduriyetlerinin giderilmesi için devlet; ekonomik, sosyal ve kültürel önlemleri almakla yükümlüdür (2016: 71).

Bu bağlamda çalışma, en savunmasız kesimlerden biri olan çocuklar için çocuk hakları alanındaki politikalara ve hak örgütleri kapsamında yer alan STK'lara özel önem atfetmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de ulusal düzeyde 7, yerel düzeyde ise 241 tane çocuğa yönelik kurulan STK mevcuttur. Bu STK'ların sayısının en çok olduğu il, 42 STK ile İstanbul'dur (Karatay, 2019: 37-40). İstanbul'da kurulan ve bu STK'lardan biri olan Çocuk Vakfı özelinde, STK'ların politika yapım sürecine etkisi kapsamlı olarak bulgular kısmında irdelenmektedir.

2. Yöntem

Yöntem bölümünde araştırmanın problemi, amacı ve önemi; deseni, örnekleme ve sınırlılıkları; veri toplama yöntemi ve verilerin analizi üç alt başlık şeklinde açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi

Araştırma "Sivil toplum kuruluşları, politikaların oluşum sürecine ne düzeyde etki etmektedir? Bu etkiler genellikle hangi alanlar üzerinedir?" sorularını kendisine problem edinmiştir. Çocuk Vakfı'nın faaliyet alanları incelenerek ve Vakfın, Türkiye'deki çocuk/çocuk hakları politikaları oluşum sürecine etkisi analiz edilerek bu soruların yanıtları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmada; çocuk politikaları açısından STK aktörünün önemini ve etki düzeyini ortaya koymak, konu hakkında farkındalık oluşturmak, politika yapıcılar ve STK etkileşimi konusunda alana katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Yapılan literatür taraması esnasında çocuk/çocuk hakları politikaları ve STK'lar konusunda yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple araştırma, STK'ların politika yapım sürecine etkisinin (Çocuk Vakfı özelinde) ölçülmesi konusunda, alandaki çalışmaların ilklerinden birisi olma özelliğini taşıması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışma, söz konusu konu hakkında araştırma yapacak olan araştırmacılara, politika yapıcılara, çocuk hakları alanında faaliyet yürüten diğer STK'lara veriler sunması ve konu hakkında farkındalık yaratması açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

2.2. Araştırmanın Deseni, Örnekleme ve Sınırlılıkları

Çocuk politikalarında STK'ların etkisini ortaya koymaya çalışan bu araştırma, konu hakkında derinlemesine veri elde etmek için nitel araştırma yaklaşımını benimsemiştir. Nitel araştırma, sosyal gerçeğin ve davranışların ardında yatan nedenlerin anlaşılmasını amaçlamaktadır. Örnek olay araştırması, gömülü kuram, olgu bilim araştırması, etnografik araştırma, eylem araştırması, anlatı araştırması ve tarihsel araştırma gibi araştırma türleri nitel araştırma desenleri arasında sayılmaktadır. Örnek olay araştırması ile bir/birkaç durum veya olgu, bütüncül bir bakış açısıyla incelenmekte; söz konusu durumun nasıl etkilendiği üzerine derinlemesine araştırmalar yapılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 413). Bu kapsamda araştırmada Çocuk Vakfı üzerine örnek olay incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın örneklem grubunu ise çocuğa yönelik faaliyet yürüten STK'lerden Çocuk Vakfı oluşturmaktadır. Vakfın seçilme amacı ise çocuk hakları alanında etkin ve sürekli olarak faaliyet yürüten önemli bir STK olmasıdır. 3 Aralık 1990 yılında kurulan Çocuk Vakfı “çocuğa ve çocuk onuruna saygı” ve “çocuğu ilgilendiren her alanda çocuğun görüşünün alınması” ilkelerini benimseyerek çocukların her alanda yaşaması, gelişmesi ve korunmasına yönelik politikaların hazırlanması; ulusal ölçekli mevcut politikaların çocuk hukuku ve çocuk hakları ile uyumlu hale getirilmesi; zor koşullardaki çocukların sorunlarının çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi; okuma kültürünün ve çoklu okur-yazarlık programlarının hazırlanması; çocuğa yönelik ödevleri gerçekleştirirken çocuk adaleti-çocuğa saygı-çocuk katılımı ve görüşlerinin esas alınması amaçları güden ve bu doğrultuda faaliyet yürüten bir STK'dır(Çocuk Vakfı, Erişim tarihi:2020a).

Araştırmanın kapsamı, politika yapım sürecinde STK'ların etkilerini daha derinlemesine ölçmek için çocuk-çocuk hakları alanındaki politikalar ve çocuğa yönelik STK'lerden Çocuk Vakfı ile sınırlandırılmıştır.

2.3. Veri Toplama Tekniği ve Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplamak için doküman taraması ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmak için literatür taraması yapılmış, bulgular özelinde verilerin elde edilmesi için Çocuk Vakfı kurucusu Prof. Dr. Mustafa Ruhi Şirin ile görüşmeler yapılmış, vakıf ile doküman alış-verişinde bulunulmuştur. Şirin ile toplamda iki kez görüşme yapılmış, bu görüşmeler yaklaşık olarak birer saat sürmüştür. Konu itibarıyla görüşmeler esnasında Şirin'e:

-Çocuk Vakfı'nın politika yapım sürecine etkileme faaliyetleri nelerdir?

- Vakıf, politika yapım sürecinde ne düzeyde etkili olabilmektedir? soruları yöneltilmiştir ve konu hakkında dokümanların haricinde de veri elde edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu sorular, uzman kişilerin denetiminden geçirilerek güvenilirliği sağlanmıştır.

Çocuk Vakfı ile yapılan doküman alışverişi sonucunda ise Vakfın raporları, kongreleri, kampanyaları, seminerleri, mektupları ve yayınları analiz edilmiştir. Ayrıca bu araştırmanın yürütülmesinde Şirin'in henüz yayımlamadığı “çocukların durumuna, çocuk haklarının durumuna, yapılan faaliyetlere ve devlet-bürokratlar-özel sektör-üniversiteler-diğer STK'lar tarafından faaliyetlere geri bildirimlerin nasıl olduğuna dair pek çok bilgiyi içeriğinde barındıran günlükten” de veri toplamada büyük oranda yararlanılmıştır.

Doküman taraması ve görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi verileri sınıflandırmakta ve verilerin içerdiği yargıları ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırmacının elde ettiği verileri bilimsel bir rapor olarak değerlendirmeyi de sağlamaktadır. Yani içerik analizi yöntemi, metinlerden elde edilen verileri sistematik ve tarafsız bir şekilde değerlendirmek için kullanılan bir araştırma tekniğidir(Koçak ve Arun, 2006: 22). Araştırmada elde edilen verilerin içerik analizi ile çözümlenebilmesi için MAXQDA Analytics Pro 20 (20.2.2 sürümü) programı kullanılmıştır. Programda kelime, cümle, paragraf ve metin düzeyinde analizler gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmada ise kelime düzeyinde analizden yararlanılmıştır. Program ile Çocuk Vakfı'nın faaliyet ve önerilerinin, politika yapım sürecine hangi faaliyet alanlarında etki ettiği sistematik bir biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Çocuk Vakfı'nın politika yapım sürecine etkisinde faaliyet alanları temalar ve kodlar aracılığıyla sağlanmıştır. Elde edilen temalar, Vakfın genel faaliyet alanlarını, alt kodlar ise genel faaliyet alanları kapsamındaki spesifik faaliyet alanlarını ifade etmektedir. Analiz sonucunda 7 tane tema ve 21 tane alt kod oluşturulmuştur. Oluşturulan bu genel ve spesifik faaliyet alanları (temalar ve alt kodlar) ile Vakfın hangi faaliyet alanında ne düzende etki ettiği belirlenmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen veriler ışığında bu bölümde, “Çocuk Vakfı’nın politika yapım sürecini etkileme faaliyetleri açısından faaliyet alanlarına yönelik bulgular” ve “bu bulguların analiz ve değerlendirmesi” yapılmıştır.

3.1.Çocuk Vakfı’nın Politika Yapım Sürecini Etkileme Faaliyetleri Açısından Faaliyet Alanlarına Yönelik Bulgular

Bu alt başlık altında Çocuk Vakfı’nın faaliyetlerinin ayrıntılı içeriği incelenmiş, içerik kapsamında politikaları hangi alanda etkilemeye çalıştıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizin gerçekleştirilebilmesi için Vakfın raporları, kongre-kampanya-seminer bültenleri, mektupları, yayınları gibi dokümanları, kurucusunun günlük notları ve görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro 20 programında analiz edilmiştir. Bu analiz ile Vakfın hangi alanda hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri (faaliyet alanları) belirlenmeye ve ayrıntıları sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bölümün sonlarına doğru Vakfın faaliyetleri ve faaliyet alanları ile son hükümet programı, AKP ve CHP Parti programları ile de ilişkilendirilerek; Vakfın, politika yapım sürecinde siyasi kanadı da hangi alanlarda etkilemeye çalıştığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Çocuk Vakfı’nın Politika Yapım Sürecini Etkileme Faaliyet Alanları (Genel)²

Çocuk Vakfı’nın Politika Yapım Sürecini Etkileme Faaliyet Alanları	Çocuk ve Anayasa
	Üstün Yetenekli Çocuklar
	Çocuk Yargılaması
	Göçe Maruz Bırakılan Çocuklar
	Çocuk Destek Programları
	Çocuğun İstismarı
	Yasa Yapımına Destek

Verilerin program analizi ile elde edilen sonuçlara göre (Tablo 1) Çocuk Vakfı; çocuk ve anayasa, üstün yetenekli çocuklar, çocuk yargılaması, göçe maruz bırakılan çocuklar, çocuk destek programları, çocuk istismarı ve yasa yapımına destek alanlarında politika yapım sürecini etkileyen genel faaliyetlerde bulunmuştur. Bu genel faaliyet alanları kapsamında oluşturulan spesifik faaliyet alanları ise her bir genel faaliyet alanının ayrıntılarına değinildiği kısımlarda analiz edilmektedir.

İlk olarak *Çocuk ve Anayasa* faaliyeti bağlamında *Çocuğun Görünür Olduğu Bir Anayasa-Anayasa ve Çocuk Raporu*, sivil bir anayasa yapım sürecinde olan Türkiye’nin çocuğu esas alan ve çocuğun görünür olduğu bir anayasayı benimsemesinin gerekliliğini ortaya koyan bir rapordur. Çocuğa saygı ilkesi çerçevesinde, **çocukların birer yetişkin gibi haklara** sahip olması ve toplumsal sözleşmenin bir tarafı olarak kabul edilmesi gerektiğini bildirmektedir. Ayrıca “*Çocuk Temel Yasası*”nın yapımı aşamasında **çocukların görüşlerinin alınmasının ve çocuk katılımını** sağlayacak ortamların yaratılmasının; **çocukların görüş bildirme** haklarına saygının bir göstergesi olduğu belirtilmektedir. Raporda söz konusu anayasanın “**çocuğun yüksek yararını esas alan**” ve “**çocuğa saygı, çocuk görüşleri ve katılımı**” ilkelerini benimseyen, bir anayasanın varlığından söz edilmektedir. Çocuk Vakfı yine anayasa ve çocuk bağlamında bir de kılavuz yayınlamıştır. *Anayasa ve Çocuk Gerekçeli Madde Önerileri Kılavuzunda* da “**çocuk görüşlerinin önemsenmesi**” ve “**çocuğa saygı temelinde**”, çocuğa

² Tablolar, Çocuk Vakfı dokümanlarının MAXQDA Analytics Pro programında analiz edilmesi ile oluşturulmuştur.

ait bütün hakların güvence altına alınacağı, **çocuğun yetişkin gibi hak sahibi ve eşit bir birey** olarak kabul edileceği bir anayasa için madde önerileri sunulmaktadır (Çocuk Vakfı, 2012).

Bir diğer politika yapım süreci etkisi ise “*üstün yetenekli çocuklar*” alanı üzerinedir. *Üstün Yetenekli Çocuklar Politika ve Strateji Belirleme Raporu*, Türkiye’deki üstün yetenekli çocukların ve gençlerin (0-25 yaş), **yeteneklerini geliştirebilecek** eğitimi alabilmeleri için gerekli ortamın yaratılması ve bu doğrultuda **özel ve genel ihtiyaçların karşılanması** için gerekli yol haritasının ana hatlarını belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak raporda, Türkiye için iki model önerisinden söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, **örgün öğretim için özel gruplandırmalar ile okulöncesi-ilköğretim-ortaöğretim düzeyinde üstün yetenekliler için ayrı program modelleri** geliştirilmesidir. İkinci model ise yaygın öğretim için Türkiye Üstün Yetenekleri Değerlendirme Kurulu bünyesinde bir Yetenek Tanılama ve İzleme (YETİ) Merkezleri ve Noktaları kurulmasına yöneliktir (Çocuk Vakfı, 2004). Bu raporda çocukların özel yeteneklerini geliştirici eğitimin ve ortamın sunulması için politika yapıcılara öneriler geliştirilmektedir. Bu öneriler ile üstün yetenekli çocukların gelişimlerinin, yetenekleri doğrultusunda sağlanması amaçlanmaktadır.

Bir başka politika yapım süreci etkileme faaliyet alanı ise “*çocuk yargılaması*” dır. Bu kapsamda ise *Çocuğun Cinsel İstismarı –Ceza Kanunu Maddesi- Raporu*, **çocuk yargılamasının yetişkinlerden farklı olması gerektiğini, çocuğu koruyucu ve rehabilite edici modellerin geliştirilmesini** öngörmektedir (Çocuk Vakfı, 2016).

“... Türkiye, çocukları ceza hukukuna göre yargılayan bir ülke. Bu ise çocuğu değil Devlet’i koruyan bir anlayıştır. 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kanunu da bu anlayışın tipik bir örneğidir... (6 Şubat 1999)”

Ayrıca Şirin günlük notlarında çocukların yargılanma usulünü eleştirmiş, 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun **çocuğu değil, devleti koruyan** bir anlayışa sahip olduğunu dile getirmiştir.

Son zamanlarda Vakıf gibi aktif olarak çocuk haklarını savunan yapıların faaliyetleri ve girişimlerinin; siyasi demeçlerde, hükümet ve parti programlarında çocuklara ilişkin söylemlerin ve düzenlemelerin artması yönünde yansıdığı görülmektedir. Nitekim hükümet ve parti programları incelendiğinde, bu programlarda çocuk ve çocuk hakları olgularına yer verildiği de görülmektedir. Bu kapsamdan yukarıda değinilen faaliyet alanları haricinde Vakfın, son hükümet programı, AKP ve CHP parti programlarında belirtilen faaliyet alanlarını destekler nitelikte çalışmaları ve faaliyetleri olduğu saptanmıştır. Vakfın gerçekleştirdiği bu faaliyetler hükümet ve parti programları ile ilişkilendirilerek sunulmuştur.

65. Hükümet Programı’nda *Aile Sosyal Destek Programı* başlığı altında çocukların ve diğer aile bireylerinin nitelikli bir şekilde yetiştirilmesinin sağlanacağı, çocukların kaliteli bir aile ortamında büyümeleri için *Aile Sosyal Destek Programı* altyapısının tamamlanacağı ve yeterli-nitelikli personelin Türkiye’nin her tarafında görev yapacağı belirtilmektedir. Bunun yanında yine aynı başlık altında suça karışmış ve suç mağduru olan çocukların topluma kazandırılması için çalışmaların yapılacağı belirtilmektedir. Ayrıca erken çocukluk döneminin geliştirilmesi ve özellikle kız çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı da yer almaktadır (Yıldırım, 2016). Son hükümet programı olan 65. Hükümet programında genel olarak çocuk hakları alanında; çocuğun kaliteli bir ortamda nitelikli olarak yetişmesi, suça karışmış ve suç mağduru çocukların topluma kazandırılması, erken çocukluk döneminin geliştirilmesi, çocuk eğitimi gibi konulara değinilmiştir. Bu kapsamda Çocuk Vakfı’nın *Doğu Anadolu Bölgesinde Göçe Maruz Bırakılan Çocuklar* adlı raporu, göç sonrasında **çocukların nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi ve kaliteli bir ortamda büyütülmeleri** için yapılmış bir çalışmadır. **Çocukların göç sonrasında yaşadıkları sorunların ve ihtiyaçların belirlenerek bunların giderilmesi ve çocuklar için en uygun ortamın yaratılmasına** ilişkin çalışmalar söz konusudur (Çocuk Vakfı, 1996). *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* çalışması bu faaliyet alanında, çocuk ve çocuk haklarına yönelik akademik ve bilimsel çalışmalara yer vererek eğitim alanına katkı sağlamaktadır (Çocuk Vakfı, Erişim tarihi: 2020b). *Çocuk ve İlk Gençlik*

Edebiyatı Öğretimi Raporunda ise yine bu faaliyet alanında, erken çocukluk döneminin geliştirilmesi için edebiyat ve eğitim çalışmalarına yer verilmektedir (Çocuk Vakfı, 2018).

Ayrıca destek programları kapsamında Vakfın pek çok çalışması olduğu görülmektedir. Vakıf, *Sosyal Destek Programı İçin Gönüllülere Çağrı* kampanyası, Van depremi için pek çok alanda **uzman destek** çağrısıdır. Vakfın bu faaliyet alanı depremde çocukların gelişimlerinin sağlanması, korunması ve rehabilite edilmesi için **eğitim, sağlık, sanat, ekonomi, fiziksel gelişim ve psikoloji** gibi alanlarda uzman kişilerin; çocuk faaliyetlerine ve yardımlarına katılma, araştırma yapma ve rapor hazırlama gibi çalışmaları içermektedir (Çocuk Vakfı, 2011).

AKP parti programında *Temel Hak ve Özgürlükler* kısmında çocuk söylemine yer verilmiştir. Bu başlık altında çocuk temel hak ve özgürlükler alanında, uluslararası standartların Türkiye’de uygulanacağı ifade edilmektedir. *Sosyal Politikalar* başlığı altında *Aile ve Sosyal Hizmetler* alt başlığında da çocuk söylemleri yer almaktadır. Bu başlık altında aile ve çocukların ruh sağlığının bozulmaması için aile bireylerini düzenleyici desteklemeler, korunmaya muhtaç çocuklar için “koruyucu aile” ve “aileye dönüş” kapsamında proje teşvikleri yapılacağı ifade edilmektedir. Sokak çocuklarının barınma, eğitim, rehabilitasyon ve tedavi imkanlarının arttırılacağı ve topluma kazandırılması için çalışmalar yürütüleceği, ilgili yapılar ile iş birliği gerçekleştirilerek çocukların sokağa düşmesinin ve çocuklara yönelik istismarın engelleneceği belirtilmektedir. Ayrıca aile içi şiddeti önleyici tedbirlerin de alınacağına yer verilmektedir (Ak Parti, Erişim tarihi: 2020). AKP parti programında çocuğun temel hak ve özgürlükleri, çocuk sağlığı konusunda aile desteği, şiddet ve kötü muamele (istismar) başlıklarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Çocuk Vakfı’nın bu alanlara yönelik çalışmalarına *Çocuğun Cinsel İstismarı Raporu ve Çocuğun Görünür Olduğu Bir Anayasa Raporu* kapsamında yapmış olduğu faaliyetler örnek olarak verilebilir. Bu çalışmalar ile çocuk temel hak ve özgürlükleri bağlamında çocuk yargısı, eğitim gibi hakların yanında bu hakların korunması ve geliştirilmesi için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Çocuğun istismarı bu parti programında olduğu gibi CHP parti programında da bulunduğundan dolayı Vakfın istismar alanındaki faaliyetleri CHP parti programının açıklanmasından sonra verilmiştir.

CHP Parti Programında, ilke ve değerler kapsamında *Dayanışma* başlığı altında korunmaya muhtaç herkese ve çocuklara sahip çıkma söylemi yer almaktadır. *Yargıç Güvencesi* başlığı altında, çocuk mahkemelerinin yeniden düzenlenmesi için çocukların suç ortamlarından korunmaları ve kurtarılmasının sağlanacağı ve çocukların yetişkinlerle aynı cezaevinde bulundurulmasının önleneyeceği belirtilmektedir. *İnfaz Kurumları* başlığında ise çocukların cezalarının yargılandığı sistemin yeniden düzenleneceğine, ıslahevlerinin çocukları topluma kazandıracak ve iş, meslek, becerilerini geliştirecek yapılara dönüştürüleceğine yer verilmektedir. Bunlar yanında parti programında çocuklar için gerekli kurumların geliştirileceği, *Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezlerinin* arttırılacağı, çocuk evliliklerinin önlenmesi için çalışmalar yapılacağı, kimsesiz ve yardıma muhtaç çocuklara sosyal destek verileceği, çocukların saldırganlardan korunması için gerekli önlemlerin alınacağı, çocukların kaliteli eğitim almaları için en iyi olanakların sunulacağı, kimsesiz çocukların devletin bakımı ve korunması altına alınacağı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin eksiksiz olarak hayata geçirileceği, “*Çocuk Misafirhaneleri*” nin sayılarının arttırılacağı ve niteliklerinin geliştirileceği, çocukların ilköğretime hazırlanabilmesi için 2 yıllık okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirileceği, sanata yetenekli çocuklar için ileri düzeyde eğitim olanağının sağlanacağı söylemleri de yer almaktadır (CHP, Erişim tarihi: 2020). CHP’nin parti programı özetle istismar, çocuk yargılaması ve sosyal destek konularında içerikler barındırmaktadır. Çocuk Vakfı’nın ise bu konularda çeşitli faaliyetleri mevcuttur. Bu kapsamda *Çocuğun Cinsel İstismarı –Ceza Kanunu Maddesi- Raporu*, çocuk yargılamasının yetişkinlerden farklı olması gerektiği, **çocuğu koruyucu ve rehabilite edici modellerin geliştirilmesini** öngörmektedir.

Son olarak *yasa yapımına destek* konusunda Vakıf, Özürlüler Yasası’ndan Çocuk Koruma Yasası’na kadar çok sayıdaki yasanın gerekçelendirilmesi ve maddelerinin yazılmasına destek verilmiştir. Bunun yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı)’nın kurulmasına öncülük etmiştir.

Araştırma Makalesi

“... Çeyrek yüzyıl boyunca Özürlüler Yasası’ndan Çocuk Koruma Yasası’na kadar çok sayıda yasanın gerekçelendirilmesi ve maddelerinin yazılmasına destek verdi Çocuk Vakfı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasına öncelik ettiği de biliniyor. Ancak bu işleyişin sağlıklı ve tam anlamıyla paydaşlık ilişkisi içinde yürümediğini belirtmekte yarar var...(Şirin, görüşme)”

Vakfın faaliyetleri incelendiğinde Vakıf, politika yapım sürecini çocuk ve anayasa, üstün yetenekli çocuklar, çocuk yargılaması, göçe maruz bırakılan çocuklar, çocuk destek programları, çocuk istismarı ve yasa yapımına destek alanlarında etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Vakfın söz konusu faaliyet alanları kapsamında, politika yapım sürecini ne düzeyde etkilediği ise analiz ve değerlendirme kısmında ele alınmıştır.

3.2. Bulguların Analizi ve Değerlendirilmesi

Çocuk Vakfı’ndan elde edilen verilerin analizi sonucunda Vakfın, belirli alanlarda politika yapım sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu alanlar Vakfın faaliyet alanlarıdır. Vakıf, bu genel faaliyet alanlarında çeşitli spesifik faaliyetler de gerçekleştirmiştir. Bu spesifik faaliyetler, Vakfın politika yapım sürecinde, genel faaliyet alanları çerçevesinde etki düzeylerini ortaya koymakta önemli rol oynamaktadır.

Tablo2: Çocuk Vakfı’nın Politika Yapım Sürecini Etkileme Faaliyet Alanları (Genel ve Spesifik)

Çocuk Vakfı’nın Politika Yapım Sürecini Etkileme Faaliyet Alanları	Çocuk ve Anayasa	- Çocuğun Yüksek Yararı - Çocuk Görüşleri ve Katılımı - Çocuğa Saygı - Yetişkinlerle Eşit Birey Anlayışı
	Üstün Yetenekli Çocuklar	- Yeteneklerin Geliştirilmesi - Özel ve Genel İhtiyaçların Karşıllanması - Uygun Eğitim Modellerinin Geliştirilmesi
	Çocuk Yargısı	- Çocuk Yargılamasının Yetişkin Yargılamasından Farklı Olması Gerekliği - Çocuğu Koruyan Sistem
	Göçe Maruz Bırakılan Çocuklar	- Çocuklara Uygun Ortamın Yaratılması - İhtiyaçlarının Karşıllanması - Kaliteli Ortamda Büyütülmeleri - Nitelikli Şekilde Yetiştirilmeleri
	Çocuk Destek Programları	- Psikolojik Destek - Fiziksel Destek - Ekonomik Destek - Sanatta Destek - Eğitimde Destek - Sporda Destek
	Çocuk İstismarı	- Rehabilitasyon Uygulamaları - Çocuğu Koruyucu Uygulamalar
	Yasa Yapımına Destek	- Özürlüler Yasası - Çocuk Adalet Sistemi

Analiz sonucunda oluşturulan Tablo 2’ye göre Vakıf, çocuk ve anayasa, üstün yetenekli çocuklar, çocuk yargısı, göçe maruz bırakılan çocuklar, çocuk destek programları, çocuk istismarı ve yasa

yapımına destek kapsamında politika yapım sürecini etkileme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu faaliyet alanları da spesifik düzeyde çeşitli faaliyet alanları içermektedir.

İlk olarak Vakfın, politika yapım sürecinde anayasada çocuğa önem veren ve çocuk açılımına yönelen, yani **çocuğun görünür olduğu bir anayasanın** hazırlanması konusunda yasa yapıcıları etkileme çabasında olduğu görülmektedir. Bu çaba çerçevesinde Vakıf, yasa yapıcıların çocuğun yüksek yararını, çocuk görüşlerinin yansıtılmasını ve çocukların sürece katılımını, çocuğa saygı duyulmasını ve çocukların yetişkinlerle eşit haklara sahip olarak eşit birey statüsünü kazanmasını esas alan düzenlemelerle bir anayasa hazırlanması gerektiğini öne sürmektedir.

Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2010 Anayasa değişikliğinde temel hak ve özgürlükler yanında, çocuk ve çocuk hakları olgusu önem kazanmıştır. Bu kapsamda 2010 yılında yapılan anayasa değişiklikleri bağlamında Madde 10 ile Madde 41 önemlidir. Madde 10'da yapılan değişiklikte, kadın-erkek eşitliği konusunda "olumlu ayrımcılık" olgusunun güçlendirilmesi konusu eklenmektedir. Bu ayrımcılıktan yararlanacak grubun içerisine çocuk grubu da dâhil edilmektedir. Madde 41 değişikliklerinde ise her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, ebeveynleri ile kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu yer almaktadır. Ayrıca aynı maddede devlete, çocukların her türlü istismar ve şiddete karşı korunması için gereken önlemleri almak "görev" olarak belirtilmektedir. Son değişiklikte özellikle temel hak ve özgürlükler bağlamında değişen ve gelişen çocuk hakları olgusu söz konusudur. Çocuk Vakfı'nın anayasa kapsamında *Çocuğun Görünür Olduğu Bir Anayasa* çalışması incelendiğinde, mevcut anayasadan farkı olduğu görülmektedir. Çocuk Vakfı, mevcut anayasadan farklı olarak "çocuğa saygı" ve "çocuğun yüksek yararı" ilkelerini benimseyen, çocuğun görüşlerinin alındığı, çocuğun bu sürece katılımının sağlandığı bir anayasanın olması gerektiğini öngörmektedir. Çocuğun görünür olduğu, çocuğu esas olan bir anayasa. Dolayısıyla Çocuk Vakfı ve diğer çocukla ilgili yapıların girişimleri ve öneri doğrultusunda mevcut anayasada birtakım değişiklikler yapılmıştır. Fakat bu değişiklikler Çocuk Vakfı'nın çocuklar için öngördüğü anayasadan uzaktır. Bu doğrultuda söz konusu "Anayasa ve Çocuk" kapsamında yapılan değişiklikler ve gelişmeler içerisinde, Çocuk Vakfı'nın çalışmalarına ve önerilerine ilgili merciler tarafından gereken önemin verilemediği görülmektedir.

Bir diğer etki alanı **üstün yetenekli çocuklar** faaliyet alanında Vakfın, üstün yetenekli çocukların yeteneklerinin geliştirilmesi, çocukların özel ve genel ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuklar için uygun eğitim modellerinin geliştirilmesine yönelik politika etkileme faaliyetlerinin olduğu analiz sonucunda saptanmıştır. **Çocuk yargılaması** faaliyet alanında Vakfın politika yapım sürecini, çocuk yargısının yetişkinlerden farklı olması anlayışı ile çocuğu koruyan bir sistemin oluşturulması bağlamında etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Vakfın, **göçe maruz bırakılan çocuklar** faaliyet alanında; bu çocuklara uygun ortamların yaratılması, çocukların ihtiyaçlarının belirlenerek karşılanması, kaliteli ortamlarda büyütülmeleri ve nitelikli şekilde yetiştirilmeleri konusunda politika yapım sürecini etkileme faaliyetleri tespit edilmiştir. Vakıf, **çocuk destek programları** faaliyet alanı kapsamında psikolojik, fiziksel, ekonomik, sanatsal, eğitim ve sağlık alanlarında, çocuklara yönelik uzman destekleri çerçevesinde politika yapım sürecini etkileme girişimlerinde bulunmuştur. **Çocuk istismarı** faaliyet alanında Vakfın, istismara uğrayan çocukları rehabilite edici ve koruyucu uygulamalar/modeller konusunda politika yapım sürecini etkileme çabaları olduğu görülmektedir.

Yasa yapımına destek kapsamında, Vakfın üzerine çalıştığı Özürlüler Kanunu için dönemin Adalet Bakanı ile *Çocuk Adalet Sistemi*'nin kurulması konusunda sağlıklı işbirliği gerçekleştirilemediği Vakıf kurucu tarafından günlük notlarında dile getirilmiştir. Bu, bürokrasinin Vakfın girişimlerine önayak olmadığının ve önerilerine gereken önemi vermediğinin göstergesidir. Ayrıca Vakfın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı)'nın kurulmasına öncülük etmesi, STK'nın bürokrasi ile ilişkisinin en somut örneğidir denilebilir. Fakat bu bakanlık, Vakfın öngördüğü gibi her ilçede örgütlenebilen icracı bir bakanlık olmadığı Vakfın kurucusu tarafından dile getirilmiştir.

“...1992’den bu yana ilgilendiğimiz Özürlüler Kanunu’nun yasalaştığı tarihe köklü bir adım olarak geçtiği halde uygulamanın mali engellerle sınırlandırılması da akıl almaz bir durum. Çocuk Koruma Kanunu için on sekiz ay emek verdik; ne yazık ki dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek, işin başında mutabakat sağladığımız Çocuk Adalet Sisteminin kurulmasına önayak olmadı; çok sınırlı iyileştirmelerle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yasalaşınca bu konu da askıda kaldı... (3 Temmuz 2009)”

Bulut, Akın ve Kahraman’ın (2017) çalışmasında, Türkiye’deki STK’ların genel olarak politika yapım sürecinde yeterince etkili olamadıkları, politika yapım sürecinden kolaylıkla dışlandıkları ve kamu kurumları tarafından birer paydaş olarak görülmediği ifade edilmektedir. Ayrıca Talas (2011) araştırmada STK’ların en temel özelliklerinden birinin devlet erkinden bağımsız birer kuruluş olmaları gerektiğidir. Vakfın kurucusunun, Türkiye’deki STK’ların siyasi olgulardan bağımsız kalamadığı ve politika yapım sürecine etkisinin zayıf kaldığı şeklindeki yorumu da çalışmaların ortaya koyduğu savı destekler niteliktedir.

“... Önce şu tespiti yapmakta yarar var: Türkiye’de politika yapım süreçlerinde STK benzeri yapılar etkili olamıyor. Buna karşılık Özel Sektör etkili oluyor. Bu durum sistemin ekonomik güç dengeleri üzerine kurulmuş olmasıyla yakından ilişkilidir. STK gibi yapılar güçlü olmadığı gibi, resmi kuruluşların uzantısı olmayı kabul etmeyenler politika belirleme süreçlerinde etkili olamıyorlar. Türkiye’nin politika yapım süreçlerindeki en önemli açmazı ise bağımsız kalabilen, uzmanlaşmaya dayalı STK benzeri yapıları kuramamış olmasıdır. STK deyince ya iktidar ya da muhalefetle ilişki içinde olması bekleniyor. Bu algının nedeni ise yine STK’lardır. Çocuk Vakfı, çocuğu merkeze alarak ve politik takıntılara uzak durarak çocuk ödevlerini sürdürmektedir... (Şirin, görüşme)”

Bu bağlamda, Çocuk Vakfı’nın yapmış olduğu çalışmaların, faaliyetlerin ve araştırmaların bazılarının politika yapım sürecine etkisi olduğu; bu etkinin direkt olarak yasalarda görülmediği ve yasa yapım süreci ve çalışmalarında dolaylı olarak söz konusu olduğu sonucuna varılmıştır. Rapor verilerinin analizi ve görüşmeler sonucunda elde edilen sonuçlara göre Vakfın, söz konusu faaliyet alanlarında sürekli olarak politika yapım sürecini etkileme çaba ve faaliyetlerinin bulunduğu görülmektedir. Fakat politika geliştirme sürecinde etkisinin kısıtlı kaldığı da ortadadır. Çalışmanın ulaştığı bu sonucu, Vakfın kurucusunun konuyu değerlendirdiği günlük notları ve söylemleri de destekler niteliktedir.

Türkiye’de çocuk hakları alanında çok boyutlu sorunların yaşanması üzerine politika yapım sürecinde yasa yapıcıların, STK’ları sürece yeteri kadar dâhil etmemesi, sorunların çözümleri önünde engel teşkil etmektedir. Nitekim STK’ların bu sürece dâhil edilmesi sorunlara çok yönlü bir bakış açısı sağlayacağı gibi bir denetleme mekanizması görevi de görecektir. Dolayısıyla STK’ların süreçten dışlanması yerine sürece dahil edilmesi, geliştirilen politikaların çözüme yönelik hem daha etkin hem de daha kapsamlı içeriklere bürünmesini sağlayacaktır.

4. Sonuç ve Tartışma

Çocuk Vakfı politika yapım sürecinde ağırlıklı olarak çocuk politikasının geliştirilmesi üzerinde çalışmalar yapmıştır. Vakıf, Türkiye’de çocuğun yüksek yararının gözetildiği, çocuk görüşlerinin alındığı ve çocuk katılımının sağlandığı bir yasanın (Çocuk Temel Yasası) oluşturulması gerektiğini öngörmektedir. Fakat Vakıf bu konuda ne kadar çabalasa da Türkiye’de hala çocuğu esas alan bir yasal çerçeve oluşturulmuş değildir. Bunun yanında Vakıf, üstün yetenekli ve zekâlı çocukların yeteneklerini geliştirici politikaların oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Vakfın çalışmaları ve politika yapım süreci etkisi göz önüne alındığında, çocuk yargısı alanında, çocuğun yetişkinlerden farklı kanunlara tabii tutulmasını sağlayacak politikaların olmadığı, mevcut politikaların ve yasaların çocuğu değil devleti korumaya yönelik maddeler içerdiği görülmektedir. Bunun yanında Özürlüler Kanunu için kurulması öngörülen Çocuk Adalet Sistemi’ne, dönemin Adalet Bakanı tarafından destek gelmediği Vakıf tarafından belirtilmiştir.

Vakfın, göçe maruz bırakılan çocuklar için uygun ortamların yaratılarak sağlıklı gelişimlerinin gerçekleştirilmesi ve nitelikli bir şekilde yetiştirilmeleri konusunda da politika yapım sürecini etkilediği görülmüştür. İstismara maruz kalan çocuklar içinse koruyucu ve rehabilite edici politikaların geliştirilmesi, yine Vakıf tarafından gerçekleştirilen bir diğer etkilme faaliyetidir. Vakfın çocuk destek programları çerçevesinde, özellikle depremzede aile ve çocuklara psikolojik, fiziksel, sanatsal, eğitim ve sağlık alanlarında uzman destek programları ile çocukların sağlıklı gelişimi ve korunması adına uygulanan politikalara destek sağladığı görülmektedir. Tüm bu faaliyet alanlarında yapılan çalışmalar ilgili bürokratik yapılarla ilişki içerisinde yürütülmüştür. Fakat Vakfın faaliyetlerinin, politikalara yansımaması; bu ilişkinin yeterli, sağlıklı ve güçlü düzeyde gerçekleşmediğini kanıtlamaktadır.

Ayrıca Vakıf, yasa yapım sürecinde (Özürlüler Yasası ve Çocuk Koruma Yasası) yasaların hazırlanması ve maddelerinin yazılmasına destek vermiştir fakat bu destek çalışmalarına rağmen, öngörülen Çocuk Adalet Sistemi'nin kurulamaması ve dönemin bürokratları tarafından desteklenmemesi, Vakfın politika yapım sürecini etkilme konusunda zayıf kaldığını gösteren bir diğer etkidir. Bunun yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı)'nın kurulmasına öncülük etmesi fakat bu bakanlığın, vakfın öngördüğü gibi tüm ilçelerde örgütlenebilen icracı bir bakanlık olma amacından uzak kalması, yine sağlıklı bir etkilme faaliyetidir.

Çocuk Vakfı gibi yapıların çocuk hakları alanındaki girişimleri sayesinde, hükümet-parti programlarında ve siyasilerin söylemlerinde çocuk haklarına daha fazla yer verildiği görülmektedir. Fakat gerek hükümet programında gerekse parti programlarında çocuk hakları konusunun ayrıntılı olarak işlenmediği, konunun sadece programlarda temel hatlarıyla yer almasının sağlandığı görülmektedir.

Sonuç olarak Vakfın, yapmış olduğu faaliyetler ile sorunların tespiti ve gündeme gelmesi, ilgili politikanın oluşturulması-yasalaşması ve uygulanması aşamalarında; politika yapım sürecini doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bunun yanında Vakfın, politika yapım sürecinde yeterli etki alanı bulamadığı; yasa yapıcıların karar verme, politika yapma ve uygulamada, Çocuk Vakfı ve benzeri yapıların görüşlerine, çalışmalarına ve önerilerine yeterince önem vermediği de saptanan bir diğer önemli sonuçtur. Çocuk Vakfı ve diğer çocuğa yönelik STK'ların yasa yapıcılar tarafından önemsenmesi, faaliyet, görüş ve önerilerinin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü Çocuk Vakfı gibi tek bir alan üzerine çalışan yapıların, alanla ilgili daha fazla tecrübeleri bulunmakta, bu tecrübeler sonucunda ise bir uzmanlaşma söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu tecrübeler, çocuk hakları alanında yaşanan sorunlara yönelik çözüm odaklı politikalar üretilmesine katkı sağlayacaktır. Böylesi iş birliği ve etkileşimin sağlıklı olarak gerçekleşmesi için yasa yapıcıların, ilgili STK'lar ile ilişkilerini geliştirmesi, faaliyet-önerileri ve uzmanlıklarından yararlanması ve STK'ları desteklemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Ak Parti. (t.y.). AKP Parti programı. Ak Parti Web Sitesi. 5 Aralık 2020 tarihinde <http://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> adresinden alındı
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (3), 16-29.
- Atalay, O. (2016). *Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklarımız*. Yeni Akit. <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/osman-atalay/sokakta-calisan-ve-yasayan-cocuklarimiz-15186.html> 31 adresinden alındı
- Bulut, Y., Akın, S., & Kahraman, Ö. (2017). Kamu politikalarının oluşturulmasında sivil toplum kuruluşlarının etkisi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 23-34.
- CHP. (t.y.). CHP Parti programı. <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- Çiftçi, C. (2010-2012). Sivil toplum: Kökenler, örgütlenme ve çalışma yaklaşımları. Kadın ve kadın stk'larının güçlendirilmesi projesi raporu. https://www.gapcatom.org/wp-content/uploads/2014/09/Sivil_Toplum_Kamu.pdf
- Çocuk Vakfı (1996). *Doğu anadolu bölgesinde göçe maruz bırakılan çocuklar raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (2004). *Türkiye üstün yetenekli çocuklar politika ve strateji belirleme raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (2012). *Çocuğun görünür olduğu bir anayasa -anayasa ve çocuk raporu-*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (2011). *Sosyal destek programı için gönüllülere çağrı*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (2016). *Çocuğun cinsel istismarı -ceza kanunu maddesi- raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (2018). *Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı öğretimi raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Çocuk Vakfı (t.y.a). *Hakkımızda / tanıtım*. <https://www.cocukvakfi.org.tr/hakkimizda-tanitim/> adresinden alındı
- Çocuk Vakfı (t.y.b). *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*. <http://www.cocukvakfi.org.tr/cocuk-ve-medeniyet-dergisi/>
- Demir, F. (2011). Kamu politikası ve politika analizi çalışmalarının teorik çerçevesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 107-120.
- Disk-Genel İş. (2016). *Türkiye'de çocuk işçi olmak*. <http://cloudsdomain.com/uploads/dosya/14918.pdf>
- Emini, F. (2013). Sivil toplum kuruluşlarının politika belirleme sürecindeki rolü: Tüsiad örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 43-56.
- Feyzioğlu, M. (2014). *Türkiye Barolar Birliği "çocuk gelinler" başlıklı toplantısı*. <https://www.barobirlik.org.tr/detay22651.tbb>
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe-yöntem-analiz* (5. baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İmdat ve Asuma. (2016). *Çocuk istismarına yönelik rapor*. İstanbul: İmdat ve Asuma.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (2018). *Bakanlık 2018 yılını "çocuk işçiliği ile mücadele yılı" ilan etmişti ama...* <http://guvenlcalisma.org/19742-bakanlik-2018-yilini-cocuk-isciligi-ile-mucadele-yili-ilan-e>

- Karatay, Z. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde yeri: Çocuk Vakfı örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Giresun.
- Kaşıkcı, D. N. ve arkadaşları (2014). *Avrupa çevrimiçi çocuklar projesi Türkiye sonuçları sunumu*. http://eukidsonline.metu.edu.tr/file/Eu-Kids_Turkiye_Bulgulari_Sunum2.ppt
- Koçak, A. & Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4 (3), 21-28.
- Kulaç, O. & Çalhan, H. S. (2013). Bir kamu politikası süreci analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve yükseköğretim kurulu yurtdışı lisansüstü bursları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10), 205-225.
- Mamur Işıkcı, Y., & Karatay, Z. (2020). Çocuk hakları gündemine genel bir bakış. Ş. Dilli (Ed.), *Türkiye'de çocuk olmak* içinde (ss. 1-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Mamur Işıkcı, Y., & Karatepe, S. (2016). Türkiye'de çocuğa yönelik sosyal politika uygulamaları ve tarihsel analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 69-100.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Milli eğitim istatistikleri 2018-19*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Öngel, F. S. (2015). *Türkiye'de çocuk işçiliği gerçeği raporu*. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 16 (62-63), 83-85.
- Polat, O. (2018). Türkiye'de çocuk istismarı raporu-2. Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği (İMDAT) ve Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi (ASUMA).
- Sayılı, U., Aksu Sayman, Ö., Vehid, S., Köksal, S. S., & Erginöz, E. (2017). Türkiye ve OECD ülkelerinin sağlık göstergeleri ve sağlık harcamalarının karşılaştırılması. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 1-12.
- Şahin, L., & Öztürk, M. (2008). Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye'deki durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.
- Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Tübar*, XXIX, 387-401.
- TÜİK (2015). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2018). *İstatistiklerle çocuk*. <http://tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=30708>
- Usta, A. (2013). Kamu politikaları analizine kuramsal bir bakış. *Yasama Dergisi*, 24, 78-102.
- Yıldırım, B. (2016, Mayıs 24). 65. Hükümet programı: TBMM'ye sunulan hükümet programı. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu.

Extended Summary

Today, various problems are encountered in the field of children's rights in Turkey. This is an indication that children's rights are not fully realized. Therefore, it is important to establish policies to be implemented for children in order to change this situation and to develop solutions to problems in the field of children's rights. In the making of these policies, it is necessary to cooperate with multi-dimensional actors in order to identify the problems clearly and to develop effective solutions to the problems. One of these actors is non-governmental organizations (NGOs) created for children. The fact that these NGOs work on a specific area (children's and children's rights) enables them to present large-scale data about the field. Therefore, it is obvious that an NGO that operates in a specific field will make a solution-oriented contribution to the construction of policies to be implemented in an area that concerns them.

According to the findings of the study, the Çocuk Vakfı tried to influence the policy-making process in the preparation of a constitutional basis in which the views of the child and the constitution are received and their participation is ensured within the scope of the child and constitution. But Turkey still carried the child in a private or Children Act was a constitution is not available. Foundation; It has also tried to influence the policy-making process in terms of creating an environment in which the development of gifted children will be provided, and implementing them within the framework of a system that protects and rehabilitates children within the scope of child judgment and abuse. In addition, the Foundation strives to influence policies for children who are exposed to migration to ensure their healthy development and raise them in a qualified manner. Within the scope of child support programs, it is seen that it supports the policies implemented for the healthy development and protection of children with expert support programs in the fields of psychological, physical, artistic, education and health, especially for families and children affected by the earthquake. Another activity to influence the policy making process is support for the law-making process. The Foundation provided support for the preparation of articles of several laws that concern children and are related to children's rights. In addition, it is stated by its founder that the Foundation contributed to the establishment of the Ministry of Family, Labor and Social Services and led it.

In the light of these data, it is obvious how important the works of non-governmental organizations established for children are in determining the problems in the field of children's rights. These organizations are very important structures in terms of clearly determining these problems, as they only work on the problems experienced by children and / or problems in the field of children's rights. For this reason, it is also important to include NGOs in the process in terms of using the data of non-governmental organizations, taking their opinions and paying attention to their suggestions in the development of solutions and suggestions for the solutions of the problems.

When examining the influence of non-governmental organizations in Turkey-child policy it is seen that this effect is rather limited. It seems that policy makers do not fully involve civil society organizations in the process. Considering the contents of the policies prepared, it is obvious that the ideas and suggestions of these organizations are not included. Indeed, it appears that the child, a boy whom the opinion that the law and ensure the participation is not yet available in Turkey. It is observed that the problems experienced in the field of child judgment, child abuse, children subjected to migration, which are among the fields of activity of the foundation, still continue. The existence of these problems reveals that the policies implemented in the field of children's rights are not solution-oriented policies. In this case; In order to identify problems in the field of children's rights and to solve these

problems, it is necessary to take the opinions and views of NGOs for children in order to create solution-oriented policies, and these NGOs should be included in the policy making process. Legislators should take into account the NGOs created for the child in the policy making process. Because structures working on a single field, such as the Foundation, have more experience in the field, and as a result of these experiences, various studies are made on a specific field. Therefore, these experiences and studies will contribute to the production of solution-oriented policies for the problems in the field of children's rights. In order for such cooperation and interaction to take place in a healthy way, legislators should develop their relations with relevant NGOs, benefit from their activity-suggestions and studies / data, and support NGOs.

Therefore, the importance and necessity of cooperation between NGOs and lawmakers has been supported by this study. The studies, ideas, data and suggestions of non-governmental organizations established in the relevant field should be taken into consideration not only in the field of children's or children's rights, but also in many areas, and should be reflected in the content of the policies. For this, it is necessary for NGOs to cooperate and work together among themselves, to provide detailed data on the problems, to develop solution proposals and to increase their influence before lawmakers.

COVID-19 Pandemisinin Çalışan Çocuklara Olası Etkisi

Çağla YİĞİTBAŞ¹

Mahmut KOÇAK²

Çağla YAMAN³

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi: 24.12.2020

Makale Kabul Tarihi: 16.02.2021

Anahtar Kelimeler:

Çalışan Çocuk, COVID-19, Pandeminin Etkileri

ÖZET

Çocuk işçiliği konusunda birçok yasal karar olmasına rağmen, bu sorun geçmişten günümüze eylemsel boyutta halen küresel çapta varlığını devam ettirmektedir. Çocuk hakları konusunda farkındalık ise toplumların hassasiyetini gerektirir. Çocuk hakları bilindiği zaman çocuğun üstün yararı gözetilmiş olur. Çocuğun üstün yararı her alanda takip edilmesi gereken bir konudur. Özellikle çalışma hayatındaki çocukların üstün yararının gözetilmesi toplumların gelişmişliğiyle de paraleldir. Bu konuda ulusal ve uluslararası pek çok koruyucu yaklaşıma rağmen sorun hala küreseldir ve hala çok önemlidir. Dünyanın son bir yıldır yaşamakta olduğu koronavirüs pandemisi ise çalışan çocukların hem mevcut durumunu kötüleştirmiştir hem de sonuçları itibarıyla çalışan çocuklar açısından özellikle önemlidir. Bu derlemenin amacı çalışan çocukların durumunu ve pandeminin bu çocuklara olası etkisini ortaya çıkarmaktır.

Possible impact of the COVID-19 Pandemic on Working Children

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 24.12.2020

Accepted Date : 16.02.2021

Keywords:

Working Child, COVID-19, Effects of the Pandemic

ABSTRACT

Although there are many legal decisions regarding child labor, this problem continues to exist on a global scale in an operational dimension from past to present. Awareness of children's rights requires the sensitivity of communities. When children's rights are known, the child's superior benefit is taken care of. In particular, the observance of the superior benefit of children in working life is also in line with the development of societies. Despite many protective approaches to this issue, national and international, the problem is still global and still very important. The corona virus pandemic, which the world has been living in for the last year, has worsened the current situation of working children and is especially important for working children as a result. The purpose of this review is to reveal the situation of working children and the impact of the pandemic on these children.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, caglayigitbas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3789-1156

² Hakim. Giresun Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Anabilim Dalı, av.mahmut.kocak@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0953-2671

³ Sınıf Öğretmeni. Giresun Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Anabilim Dalı, cagla.bereketoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1796-2399

1. Giriş

Çocukluğun tanımı evrensel olarak kronolojik yaklaşımla (yaşa göre açıklama) ele alınmaktadır. Ülkelerin gelişmiş düzeyi, sosyo-kültürel yapısı ya da zaman faktörü gibi değişkenler çocuğa yüklenen anlamın toplumdan topluma hatta kültürden kültüre değişiklik göstermesine neden olabilmektedir (Ay, 2020).

Çocukluğun tanımlanmasında kanuni, ahlaki, vicdani gibi paydalar açısından netleşmemesi çocuğa yetişkinlerin rol ve sorumluluklarının yüklenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle de geçmişten günümüze çocuğun, çocukluk yetilerinin dışındaki alanlarda olmaya zorlanması; onların işçi olması ya da isteklerinin dışında emeklerinin kullanılması gibi birçok olumsuzluğu yaşamasını mümkün kılmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization=ILO) sözleşmelerinde “çocuk emeğiyle” çalışmasına izin verilmeyen koşullarda, sözleşmelerin kurallarına aykırı biçimde gerçekleşen çocuk çalışmaları kastedilmektedir (International Labour Office, 2018).

Geçmişten günümüze ve de birçok disiplin açısından “çocuk” ve “işçi” kelimeleri söylemsel boyutta yan yana gelmeleri istenmeyen kavramlar olmasına rağmen, eylemsel boyutta ister gelişmiş isterse gelişmemiş ya da gelişmekte olsun pek çok toplumda var olmuştur ve bu alanlarda hali hazırda da çelişkili tutumlar sergilenmektedir.

ILO; çocuğun eğitimini engelleyen, fiziksel – duygusal – zihinsel -ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalıştırılmasını “*çocuk işçiliği*” olarak tanımlamaktadır. Çalışan çocuk kavramıyla; esnaf/sanatkâr yanında, tarımsal alanlarda ya da kazanç/meslek edinmek amacıyla üretime katılan ve 19 yaşından gün almamış çocuklar kastedilmektedir (Günöz, 2007). ILO; 15 yaş altında olan ve aile bütçesine katkı sağlama ya da yaşamını kazanma amacıyla çalışan çocukları “*çalışan çocuk / çocuk işçi*” olarak görmektedir. 15-24 yaş aralığında olanları ise, “*genç işçi*” olarak tanımlamaktadır (Avşar, 2012). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund=UNICEF) ise çocuk işçiliğini; “*çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş*” olarak tanımlamıştır (Efe & Uluoğlu, 2015). Farklı sosyal yapılarda değişik şekillerde anlam bulan “*çalışan çocuk*” kavramı, aslında hayatını kazanmak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma hayatında yer alan çocukları açıklamaktadır (Yiğitbaş, 2020).

Her şeyden öteye bir insan hakları ihlali olan çocuk işçiliği; çocukları kendi seçimlerinin dışında kalmayla yüz yüze bırakmaktadır. Onları, çocukluklarını yaşamaktan, sağlıklı beslenmekten, eğitim imkânlarından kısaca gelecekteki haklarından mahrum bırakmaktadır (Çöpoğlu, 2018).

Çocuk işçiliği sorunu; ILO'nun 138 ve 183 sayılı sözleşmelerinde, Birleşmiş Milletler (BM) çocuk hakları sözleşmesinde ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında açıkça yasaklanmış ya da durdurulması yönünde anlaşılmış olmasına rağmen halen küresel bir sorun olmaya devam etmektedir (International Labour Organization, 2017).

Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni yoksulluktur. Ailelerin ekonomik durumları hane halkında bulunan çocukların iş hayatında yer almalarında önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik durumu iyi olmayan aileler için eğitim geri planda kalmakta, çocukların ev ekonomisine katkıda bulunmaları için fiziksel, ruhsal durumlarına bakılmaksızın çocuklar çalıştırılmaktadırlar (Çöpoğlu, 2018). Bununla birlikte, gelir dağılımdaki eşitsizlikler, hızlı göçlerin yaşanması, işsizlik, mevzuat yetersizliği, aile içerisinde çocuk sayısının fazla olup, ailenin gelirinin yetersiz olması, aile içerisindeki gelirin düşüşü ve az olması, geleneksel bakış açısı, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi gibi birçok etmen, çocuk işçiliğinin nedenleri olarak sayılabilmektedir (Ay, 2020).

2. Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Görünümü

Küresel bazda gösterilen çabalar sayesinde çocuk işçiliği 2000’li yıllardan bu yana azalmakla birlikte (246 milyondan 151 milyona düşmüştür), ILO rakamlarına göre bu sorun halen dünya çapında çocukların % 11’ini etkilemeye devam etmektedir (Lordoğlu & Aslan, 2018).

Derleme Makalesi

ILO'nun 2012-2016 yılları için çocuk işçiliğinin durumunu nedenler ve eğilimler kapsamında ele aldığı ve 2017 yılında yayınladığı raporda (International Labour Organization, 2017) dünyada çalışan çocukların durumuyla ilgili olarak aşağıdaki veriler sunulmaktadır.

- **Dünyadaki Bölgelere Göre:** 2016 yılında çocuk işçiliğinin görülme oranlarının 5-17 yaş aralığında Afrika bölgesinde %19.6, Asya ve Pasifik'te %7.4, Amerika'da %5.3, Avrupa ve Merkez Asya %4.1 ve Arap devletlerinde %2.9 olduğu açıklanmıştır. Aynı yaş grubu için tehlikeli işlerdeki çocuk işçiliğinin bölgesel sıralaması ise; Afrika (%8.6), Avrupa ve Merkez Asya (%4.0), Asya ve pasifik (%3.4), Amerika (%3.2) ve Arap devletleri (%1.5) şeklindedir.
- **Yaşlarına ve Çalıştırıldıkları Alanlara Göre:** 2016 yılında çalışan çocukların %8.3'ü 5-11, %11.7'si 12-14, %10.5'i 15-17 yaş aralığındadır. 5-17 yaş bandı için çocukların %9.6'sının çalıştığı belirtilmiştir. Tehlikeli işler bakımından 5-11 yaş aralığındaki çocuk oranının %2.2 olduğu belirtilmektedir. Bu oranlar 12-14 yaş aralığında %4.6, 15-17 yaş aralığında %10.5 şeklindedir. 5-17 yaş bandındaki çocukların %4.6'sı tehlikeli işlerde dir. 2012-2016 yılları için çalışan çocuk oranındaki azalmanın 5-11 yaş aralığında %0.48, 12-14 yaş aralığında %5.49 olduğu belirtilmiş olup bu oranın 5-17 yaş aralığı için %10.35 şeklinde azalma gösterdiği açıklanmıştır. Yaş büyüdükçe endüstriyel alandaki çocuk oranı da artmaktadır. Oransal fazlalık 5-11 yaş aralığında tarım sektöründe iken hizmet ve endüstri sektörlerinde ise 15-17 yaş aralığındadır.
- **Cinsiyetlerine ve Çalıştırıldıkları Alanlara Göre:** Çalışan erkek çocukların oranları 5-11 yaşta %8.7 (kızlarda %7.8), 12-14 yaşta %13.3 (kızlarda %10.0), 15-17 yaşta %12.9'dur (kızlarda %8.4). 5-17 yaşta çalışan erkek çocukların oranı %19.7'dir (kızlarda %8.4). Tehlikeli işlerde çalıştırılan erkek çocukların oranları 5-11 yaşta %2.4 (kızlarda %1.9), 12-14 yaşta %5.5 (kızlarda %3.6), 15-17 yaşta %12.9'dur (kızlarda %8.0). 5-17 yaşta tehlikeli işlerdeki erkek çocukların oranı %5.5'dir (kızlarda %3.6). 2012-2016 yılları için çalışan erkek çocuk oranındaki azalmanın %12.3 kız çocuk oranındaki azalmanın ise %6.0 olduğu tehlikeli işlerde çalışan erkek çocuk oranındaki azalmanın %18.7 kız çocuk oranındaki azalmanın ise %8.4 olduğu bildirilmiştir. Cinsiyetleri açısından kıyaslandığında her iki gruptaki çocukların da öncelikle tarımsal faaliyetlerde olduğu (erkeklerde %71.5, kızlarda %70.3), sonrasında ise hizmet (erkeklerde %16.1, kızlarda %18.6) ve endüstri sektörlerinde (erkeklerde %12.4, kızlarda %11.1) çalıştırıldıkları görülmektedir.
- **Çalıştırılma Nedenlerine göre:** 2016 yılı itibarıyla 5-17 yaş aralığındaki çocukların %69.1'inin ailesinin geçimine katkı sağlamak amacıyla çalıştığı bildirilmiş olup, ücretli işçi statüsünde olanların oranının %27.2 olduğu, çocukların %3.7'sinin ise kendi işinde çalıştığı bildirilmiştir.
- **Okula Devam Etme Oranlarına Göre:** 2016 yılı itibarıyla 5-11 yaş aralığındaki çocukların %28.6'sının okula devam etmediği, %71.4'ünün ise devam ettiği tespit edilmiştir. Okula devam etmeme oranı 12-14 yaş aralığında %36.7 iken, devam etme oranı %63.3'tür. Bu oranlar 5-17 yaş bandında devam etmeme oranında %31.6, devam etme oranında ise %68.4'tür.

2019 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye'de 5-14 yaş aralığında çalışan erkek çocuk oranı %1.5 olup kız çocuk oranı %0.7'dir. 15-17 yaş aralığında çalışan erkek çocuk oranı ise %21.7 iken bu oran kız çocuklarında %9.4 şeklindedir. Çocukların yaptıkları işin genellikle; hane için alışveriş yapma - çamaşır bulaşık yıkama - yemek pişirme - ev eşyalarının temizliği (%10.8), kendinden küçük kardeşine bakma %5.1, hanedeki yaşlı (engelli /hasta gibi bir yakınına bakma %0.9 şeklinde olduğu belirtilmiştir. 16 yaşından küçük çocukların haftalık çalışma süreleri 2018 yılı verilerinde 4.5 saat olarak belirtilmiştir. Çalışma süresinin en fazla olduğu yaş grubu 16-19 yaş grubudur. Bu yaş aralığındaki kişilerin haftalık çalışma sürelerinin 45.0 saat olduğu bildirilmektedir. Çocukların yaptıkları işlerden dolayı aldıkları aylık ortalama brüt temel ücretin 16 yaş altı grupta 2110 TL olduğu belirtilmektedir. 16 yaş altı grubun haftalık çalışma sürelerinin ve aldıkları ücretlerin ise cinsiyete göre farklılaştığı da görülmektedir. Buna göre 16 yaş altı erkek bir çocuğun haftalık çalışma süresi 44.8 saattir (kız çocukta bu süre 43.0 saattir). Aylık ortalama brüt temel ücret ise erkek çocukta 2070 TL iken kız çocukta 2362 TL'dir. Bir işte çalışmak zorunda olduğu için okula gitmediği bildirilen

Derleme Makalesi

çocuk sayısı 5-14 yaş grubunda 6 çocuk olup (2'si erkek, 4'ü kız çocuk), 15-17 yaş grubunda 22 çocuktur (17'si erkek, 5'i kız çocuk) (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2020).

Türkiye’de çocukların işgücü olarak kullanılmasının nedenleri arasında; temelde yoksulluk olmak üzere; işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği, çarpık kentleşme, kayıt dışı ekonomi, nüfus artışı ve göç gibi faktörlerden ve eğitim süresi ile çocuk işçiliği arasındaki ilişkiden bahsedilmekte, zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasıyla birlikte çocuk işgücü istihdamının azalmasına dikkat çekilmektedir. Türkiye’de 2015 yılında süresi dolan binyıl kalkınma hedeflerinin yerine yürürlüğe alınan 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde çocuk işçiliği ile mücadelede vurgu yapılmakta çocuğun eğitiminin OECD ortalamasının gerisinde olduğu bunun da Türkiye’nin uzun zamandan beri mücadele ettiği çocuk işçiliği sorununda önemli olduğu değerlendirilmektedir (Mamur Işıkcı & Eştürk, 2020).

3. COVID-19 Pandemisi

COVID-19, tüm dünya ülkelerini etkilemeye devam eden küresel bir halk sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 19 Mart 2020’de “Halk Sağlığı Acillerinde Uluslararası Düzeyde Kaygı Verici Durum” olarak ilan edilmiştir (Khan & Karataş, 2020).

Virüs başlangıçta 2019-nCoV olarak ifade edilmiş zaman içerisinde COVID-19 olarak adlandırılmıştır. Virüs, Çin’de ortaya çıktıktan sonra aradan geçen üç ay gibi bir sürede tüm dünyayı etkilemiştir (Budak & Korkmaz, 2020) ve birçok ülke pandemiyi ulusal acil durum ilan etmiştir (Wilke, Howard, & Pop, 2020).

Son yirmi yıl içerisinde ise dünya önemli küresel sağlık sıkıntısına yol açan üç koronavirüs (CoV) salgını ile karşı karşıya gelmiştir. Bu salgınlar, 2002-2003’teki SARS (Akut Şiddetli Solunum Sendromu) ve 2012’deki MERS (Orta Doğu Solunum Sendromu) ve 2019’da en son karşılaştığımız COVID-19 pandemisidir. Koronavirüsler, yüzeylerinde bulunan taç benzeri sivri uçlarından dolayı Latince “taç” anlamına gelen “corona” olarak adlandırılmıştır (Uyumlu, 2020).

Türkiye’de ise ilk olarak 11 Mart 2020 tarihinde ilk pozitif COVID-19 vakasından 15 Aralık 2020 tarihine kadar geçen süre içerisinde; toplam vaka sayısı 1 milyon 866 bin 345 iken, Covid-19 kaynaklı toplam ölüm sayısı ise 16 bin 646 olarak belirtilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

4. COVID-19 Pandemisinin Çocuklara ve Çalışan Çocuklara Etkisi

COVID-19 virüsü, dünyayı benzeri görülmemiş kapsam ve ölçekte insani, ekonomik ve sosyal bir krize sürüklemiştir ve bu virüsten milyonlarca insan etkilenmiştir (Cepal, 2020; Gupta & Jawanda, 2020).

Virüs, aslında toplumlara saldırmaktadır, ancak zararlı etkilerini toplumlarda eşit olarak göstermemektedir (Brooks et al., 2020; Lancet, 2020; Talevi et al., 2020). Aylardır evlerinde hapsedilen çocuklar da dahil olmak üzere her yaştan ve yaşam tarzından insan için birçok risk ve etkiyi yaratmaktadır (Ghosh, Dubey, Chatterjee, & Dubey, 2020). Ancak bu etki ülkelerin gelir düzeyleriyle ters orantılı olcak şekilde ve özellikle çocuklar üzerinde fiziksel, ruhsal ve sosyal yaşamda pek çok olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Banati, Jones, & Youssef, 2020; Zar, Dawa, Fischer, & Castro-Rodriguez, 2020). Çocukların sokağa çıkamamaları, ebeveyleleriyle geçirdikleri sürelerin değişikliğe uğraması, okulların tatil edilmesi, sınavların ertelenmesi, uzaktan eğitime geçilmesi, akran ilişkilerinin değişikliğe uğraması pandeminin çocuklar üzerindeki etkilerinden birkaçıdır (Brief, 2020; Wilke et al., 2020). Sosyal izolasyon uygulamasının aile içi şiddeti, ihmali ve istismarı da arttırdığı bildirilmektedir (Campbell, 2020; Van Lancker & Parolin, 2020).

Pandemi çocuklar arasındaki eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmiştir. Bu bağlamda pandeminin çocuklar açısından sonuçları çocuk hakları krizi olarak ele alınmaktadır (Abukan, Yıldırım, & Öztürk, 2020). Virüsün neden olduğu zararlı etkiden en çok etkilenen gruplardan biri “savunmasız ve

Derleme Makalesi

dezavantajlı olarak nitelendirilen çalışan çocuklar”, yani çocuk işçilerdir (International Labour Organization (ILO), 2020; Lancet, 2020).

Son 20 yılda çocuk işçiliğiyle mücadelede önemli adımların atılmış olmasına rağmen, aşağıda belirtilen durumlar ve olası sonuçları nedeniyle pandeminin tüm kazanımları tersine çevirecek gerçek bir tehlike olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin doğrudan ya da dolaylı nedenlerden dolayı etkilendiği bildirilmektedir.

Bu nedenler ve olası sonuçları:

- Salgın ekonomik güvencesizliği arttırmıştır buda tedarik zincirlerini aksatmıştır ve duran üretim ülkelerdeki mali piyasaları kısıtlamıştır. Bu kısıtlamalar çocuk işçiliğinin aleyhinedir ve çocuklar tekrar işe döndürülme tehlikesiyle karşı karşıyadır.
- Pandemi yoksulluğu arttırmaktadır bu durum çocuk işçiliğinde %0.7 puanlık artışa sebep olacaktır.
- Geçmiş deneyimlerde göstermektedir ki sosyal koruma önlemlerinin yürürlükte olması çocuk işçiliğinde bariyer olacaktır. Bu önlemlerde gerekli düzenlemelerin oluşturulmamış olması çocuk işçiliği riskini arttırmaktadır.
- Ekonomik daralmalar ebeveynlerin işgücü piyasalarındaki imkânlarını ve varoluşlarını azaltmaktadır. Daha az istihdam ve daha düşük ücretler kayıt dışı ve sömürücü iş yolunu açabilir. Bu da çocuk işçiliğinde daha da düşük ücretli işleri ya da kırılgan koşullardaki işleri kabul etmeyi mümkün kılabilir.
- Hanelerdeki iş kaybı ya da ekonomik yerinden olma sorunu yeni iş kurmayı tetikleyebilir. Buda çocuk işçiliği sorununda artışa yol açabilir.
- Önceki deneyimlerinde gösterdiği üzere pandemi nedeniyle sermaye yoğun küçük işletmeler azalabilir, bu durum ise çocuk katılımını zorlayan kendi hesabına çalışma şeklinde yeni oluşumlara fırsat yaratabilir.
- Okulların kapatılması yasal çalışma yaşında olan çocukların eğitimden iyice uzaklaşmalarına ve daha çok çalışma hayatında olmalarına zemin oluşturabilir. Asgari yaştaki çocuklar en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği de dâhil olmak üzere yüksek tehlikeli ve sömürücü nitelikteki işlerle karşı karşıya kalabilirler buda kayıt dışı istihdamı ya da ev işlerinde istihdamı tetikleyebilir.
- COVID-19 pandemisinden kaynaklanan ölümler çocukların aile bakımından yoksun kalmalarına, bazen de ölen aile bireylerinin sorumluluklarını devralmalarına neden olabilir bu da çocuk işçiliğini, ticaretini ve sömürsünü ortaya çıkarabilir.
- COVID-19 pandemisinin çocuklar üzerinde olumsuz ya da dayanılmaz sonuç oluşturmadığına ilişkin algı çocukların daha çok çalışma hayatında olmalarının önünü açabilir.
- Meydana gelen hareket sınırlamaları nedeniyle çalışan çocukların işe geri dönmesini engelleyecek fırsatları oluşturabilir (Ahad, Parry, & Willis, 2020; Akoğlu & Karaaslan, 2020; Cepal, 2020; International Labour Organization and United Nations Children’s Fund, 2020; Van Lancker & Parolin, 2020; Zar et al., 2020).

5. Sonuç ve Öneriler

Çocuk işçiliği sorunu evrenselidir. Projeksiyonlar ve var olan uygulamalar bu sorunun artarak devam edeceğini göstermektedir.

Çocuk emeğinin sömürülmesinde birçok faktör belirleyici olmakla birlikte yoksulluk, işsizlik özellikle önemlidir. Dünyada son 1 yıldır zaman zaman ataklarla devam eden COVID-19 pandemisi ise başta sağlık krizi olmak üzere birçok sonuca yol açmış olmakla birlikte olası gelecek sorunlar açısından yoksulluk özellikle önemlidir. Bilindiği üzere çocuk emeğinin sömürsünde yoksulluk makro sebepler arasındadır. Yoksullaşan ailelerin çocukları pandemi öncesinde de işgücü piyasasına dahil olmuşlardı. Pandemi sonrasının yoksullaşmayı ve gelir daralmasını arttıracığı, bunların da çocuk emeği sömürsünde var olan tablonun daha da olumsuzlaşmasını tetiklemesi gelecek tehlike olarak gözükmektedir.

Derleme Makalesi

Bu bağlamda tüm önlemlere, ulusal ve uluslararası antlaşma ve düzenlemelere rağmen çocuk işçiliği sorununun gelecekte de artarak var olacağı, yaşanan pandeminin bu artışta önemli bir tetikleyici olacağı tahmin edilmekte ve bu tahminin dünyanın her bölgesi için geçerli olacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak korucu yaklaşımlar açısından durumun farkında olunmalı, konuyla ilgili karar alıcıların farkındalığı arttırılmalı, sektörde çocuk işçi istihdamında karar verici olan işverenler üzerinde denetleme sıklıkları arttırılmalı ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Abukan, B., Yıldırım, F. ve Öztürk, H. (2020). Covid-19 salgınında çocuk olmak: Gelişim dönemlerine göre sosyal hizmet gereksinimleri ve öneriler. *Electronic Turkish Studies*, 15(6), 1-14.
- Ahad, M. A., Parry, Y. K. ve Willis, E. (2020). Spillover Trends of Child Labor During the Coronavirus Crisis- an Unnoticed Wake-Up Call. *Frontiers in Public Health*, 8, 488.
- Akoğlu, G. ve Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. *Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99- 103.
- Avşar, Z. ve Ögütöğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği ile mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1, 9-40.
- Ay, Z. B. (2020). *Yaşanan sağlık krizi ve Türkiye’de çocuk işçiliği*. (Yayımlanmamış lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Banati, P., Jones, N. ve Youssef, S. (2020). Intersecting vulnerabilities: The impacts of Covid-19 on the psycho-emotional lives of young people in low-and middle-income countries. *The European Journal of Development Research*, 32, 1613-1638. <https://doi.org/10.1057/s41287-020-00325-5>
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenburg, N., Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence, *The Lancet*, 395, 912-920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 62-79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2, 100089. <https://doi.org/10.1016/j.fsir.2020.100089>
- Çöpoğlu, M. (2018). Bir kısır döngü: Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği ve işsizlik. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 671-685.
- Efe, H. ve Uluoğlu, S. A. (2015). Dünyada çocuk işçiliğiyle mücadelede gelinen nokta ve geleceğe dair bazı öngörüler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(51), 46-72.
- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., ve Dubey, S. (2020). Impact of Covid-19 on children: Special focus on psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*, 72(3), 226-235.
- Gupta, S. ve Jawanda, M. K. (2020). The impacts of Covid-19 on children with and without risk for neurodevelopmental impairments. *Acta Paediatrica*, 109(11), 2181-2183. <https://doi:10.1111/apa.15775>
- Günöz, M. (2007). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri*. (Uzmanlık Tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü: Ankara.
- International Labour Office. (2018). *Amending the 18th ICLS Resolution concerning statistics of child labour in line with the 19th ICLS Resolution concerning statistics of work, employment and labour under utilization*. Paper presented at the 20th International Conference of Labour Statisticians, Geneva, 10-19 October 2018. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_633806.pdf
- International Labour Organization (ILO). (2020). *Covid-19 impact on child labour and forced labour: Erişim adresi: The response of the IPEC+ Flagship Programme*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_745287.pdf

Derleme Makalesi

- International Labour Organization and United Nations Children's Fund. (2020). 'Covid-19 and child labour: A time of crisis, a time to act', ILO and UNICEF. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_747421.pdf
- International Labour Organization. (2017). Global estimates of child labour: Results and trends, 2012-2016. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf
- International Labour Organization. (2020). The Covid-19 pandemic could increase child labour in Latin America and the Caribbean. Technical Note N° 1. https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/45684/TechnicalNote1ILO-ECLAC_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Khan, Z. ve Karataş, Y. (2020). Covid-19 in Turkey: An urgent need for the implementation of preparedness and response strategies. *Health Science Reports*, 3(2), 1-2. doi.org/10.1002/hsr2.153
- Lancet, T. (2020). Redefining vulnerability in the era of Covid-19-19. *Lancet*, 395(10230), 1089. doi:10.1016/S0140-6736(20)30757-1
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye'deki Suriyeli çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 57(2), 715-732.
- Mamur Işıkcı, Y. ve Eştürk, Ö. (2020). Türkiye'de çocuklar kalkınma politikalarının neresinde? Çocuk hakları açısından bir analiz. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(Ek Sayı-1), 81-119.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). Covid-19 Bilgilendirme Sayfası. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>
- Talevi, D., Socci, V., Carai, M., Carnaghi, G., Faleri, S., Trebbi, E., . . . Pacitti, F. (2020). Mental health outcomes of the Covid-19 pandemic. *Rivista di Psichiatria*, 55(3), 137-144. doi: 10.1708/3382.33569
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *İşgücü istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>
- United Nations Sustainable Development Group. (2020). The impact of Covid-19 on children. (Policy Brief April 2020). Erişim adresi https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/160420_Covid_Children_Policy_Brief.pdf
- Uyumlu, A. B. (2020). *Koronavirüslerin Yapısı ve Özellikleri*. R. Aylaz & E. Yıldız (Ed.), Yeni koronavirüs hastalığının toplum üzerine etkileri ve hemşirelik yaklaşımları. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). Covid-19, school closures, and child poverty: A social crisis in the making. *The Lancet Public Health*, 5(5), e243-e244. doi: 10.1016/S2468-2667(20)30084-0
- Wilke, N. G., Howard, A. H. ve Pop, D. (2020). Data-informed recommendations for services providers working with vulnerable children and families during the Covid-19 pandemic. *Child Abuse & Neglect*, 104642. doi: 10.1016/j.chiabu.2020.104642
- Yiğitbaş, Ç. (2020). Dezavantajlı çocuk olmak. G. Uludağ ve M. Altunbay (Eds.), *Çocuk üzerine araştırmalar* içinde (ss. 137-167). Ankara: Astana Yayınları.
- Zar, H. J., Dawa, J., Fischer, G. B. ve Castro-Rodriguez, J. A. (2020). Challenges of Covid-19 in children in low-and middle-income countries. *Paediatric Respiratory Reviews*, 35, 70-74. doi: 10.1016/j.prrv.2020.06.016

Extended Summary

International Labour Organization (ILO) defines child labor as employment in the fields that negatively affect physical, mental, moral, social development, and education of children.

The notion of the working child is meant to refer to the children who are not yet reached 19 years old and taking part in the economic production to be employed in the agricultural sector and by the arts and craftsmen. For ILO, children under 15 years' old who work to contribute to the family budget or make the irown living are child workers Children's Emergency Fund defines children between 15-24 ages as young workers. According to the children's Emergency Fund of the United Nations, child labor corresponds tot he work that harms the children and exceeds maximum working hours depending on the type of work and age of the children. Before all, childl abor is a violation of human rights that leaves children in a condition in which they have no option but involuntarily to work, which in turn prevents them from living their childhood, healthy diet, and education opportunities.

The problem of child labor continues to be a universal problem eventhough it is banned by the 38 and 183 articles of ILO, the United Nations Convention on the Rights of the Child, and as part of sustainable development programs.

ILO's report regarding the reasons and tendencies of child labor for the years of 2012-2016 and 2017 presents the information about child labor as given below. For the year 2016, the ratio of child labor between 5-17 years old is regionally (%19.6) for Africa, (%7.4) for Asia-Pacific, (%5.3) for America, (%4.1) for Europe and Central Asia and (%2.9) for the Arab States. The age range of working children is 5-11 for %8.3, 12-14 for %11.7, and 15-17 for %10.5 for the year 2016. It was also indicated that %9.6 of the children between 5-17 years old were working children. In terms of hazardous occupations, %2.2 of the children between 5-11 years old took part in them. This ratio is %4.6 for the age range between 12 and 14 and %10.5 for 15-17. When compared according to gender, girls and boys mostly concentrated in agriculture (%71.5 of boysand %70,3 of girls) followed by the service sector (%16.1 of boysand %18.6 of girls) and industry (%12.4 of boysand %11.1 of girls). As for 2016, it was reported that % 69 of children between 5 and 17 ages worked to financially contribute to the maintenance of their families. According to 2019 TUIK data, the ratio for working children between 5 and 14 yearsold is %1.5 for boysand %0 for girls in Turkey. What Children do vary mainly from shopping for their home, washing clothes and dishes, cooking, cleaning house hold items %10.8 to taking care of their younger siblings (%5.1) and their elderly parents at home (% 0.9).

The main reasons for the usage of children as a labor force in Turkey are related to coming from a poor family, in come inequality, irregular population growth rate, urban sprawl, and migration from rural are as to cities.

Following it sout break in China, a contagious disease that spread to and influenced the whole World within three or four months was named Covid-19 Turkey came across the first positive case of COVID 19 on the date of 11 March 2020.

COVID-19 virus negatively influenced human life in that it gave birth to an economic, social, and health crisis when millions of people were influenced by the virus. Likewise, it left too much of a negative impact on the mental, physical, and social life of children. Inparticular, restriction in Children's going out, change of the time that they spend with their family, suspension of schools, postponement of exams, transition to distanced learning and change of the relations with their peers are just a few impacts of the pandemic on children. It has also been reported that imposition of social isolation led to an increase in domestic violence, negligence, and abuse. Besides, pandemic made the inequalities among children more clear. In this regard, the impacts of the pandemic on children are also seen as the crisis of children's rights. Defined as vulnerable in the face of the pandemic, children workers classified as one of the most influenced groups by the dangerous effects of the virus.

Although there have been important steps to struggle with the problem of child labor, pandemic influenced it in a very negative way. Pandemic has

Derleme Makalesi

Increased economic insecurity and increased poverty that obliged children to confront working life. Inadequacy of regulations as to social protection measures increases the risk of child labor. Economic problems decrease employment in the labor market and the presence of ill pay may promote child labor. Also, job loss among family members or economic displacement can motivate the set-up of new businesses. This may lead to an increase in child labor. Due to pandemics, capital concentration in small businesses may decrease, which in turn can give rise to the emergence of conditions that might force children to work. Suspension of schools can lay the basis for children to be distanced towards Education and turn the irattention to working life.COVID-19 deaths among family members can cause children to receive insufficient family care and even so me times take over the responsibility of the dead family member that can result in child labor, trade, and exploitation.The perception that assumes COVID-19 pandemics has no positive or negative impact or unbearable results for children can lead up to their involvement in working life.

